Dokumenty z Archiwum Państwowego w Opolu dotyczące pobytu w 1945 r. wojsk radzieckich w Nysie

opracowanie:

EWA DAWIDEJT-DROBEK

Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu

<https://orcid.org/0000-0001-5494-0741>

DOI: <https://doi.org/10.26774/rzz.270>

02/2018

**ROCZNIK
ZIEM
ZACHODNICH**

Publikacja dostępna na licencji **Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe**. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów. Zezwala się na wykorzystanie publikacji zgodnie z licencją – pod warunkiem zachowania niniejszej informacji licencyjnej oraz wskazania Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” jako właściciela praw do tekstu.

Wprowadzenie

W opracowaniach naukowych powstałych w PRL obecność wojsk radzieckich na Śląsku Opolskim prezentowano w zasadzie w dwóch kontekstach (lub odsłonach – jak można powiedzieć, używając sformułowania Ryszarda Kaczmarka¹): „wyzwolenia” (jak wówczas określano wyparcie wojsk niemieckich) przez Armię Czerwoną oraz przekazania przez komendantury wojenne terenu organizującym się polskim władzom administracyjnym, często podkreślając życzliwość i pomoc udzielaną przez komendantów wojennych². Taki przekaz, egzemplifikowany czasami dokumentami archiwalnymi, znajdował się również w wypisach do dziejów poszczególnych powiatów³, w monografiach miejscowości⁴, a czasami także zakładów przemysłowych na Śląsku Opolskim⁵. Okres, jaki minął w Nysie od zdobycia miasta przez Armię Czerwoną (24 marca) do przybycia polskiej grupy operacyjnej (8 maja),

1 R. Kaczmarek, *Wyzwoliciele, sojusznicy czy okupanci? Armia Czerwona na niemieckim Górnym Śląsku w 1945 roku w świetle współczesnych badań historycznych*, [w:] *Niedokończone tożsamości społeczne – szkice socjologiczne*, red. J. Wódz, G. Libor, Katowice 2015, s. 67.

2 Np. J.W. Gołębiowski, *Przejęcie i uruchomienie przemysłu Opolszczyzny w latach 1945–1946*, „Studia i Materiały z Dziejów Śląska” t. VI (1964), s. 57–141; B. Dolata, *Wyzwolenie Opolszczyzny przez Armię Radziecką w roku 1945 (z nawiązaniem do walk o wyzwolenie wszystkich Ziemi Zachodnich i Północnych)*, Opole 1965; idem, *Wyzwolenie Polski 1944–1945. Działania wyzwolenicze Armii Radzieckiej i Ludowego Wojska Polskiego*, Warszawa 1971; Z. Kowalski, *Przyczynek do badań nad kształtowaniem się władzy ludowej na Śląsku Opolskim w 1945 roku*, „Studia Śląskie”, t. XVII (1970), s. 263–298; A. Magierska, *Ziemia zachodnie i północne w 1945 roku*, Warszawa 1978; Z. Misztal, *Pomoc Armii Radzieckiej w utworzeniu administracji polskiej na Ziemiach Zachodnich*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” nr 111–112 (1–2/1985), s. 135–163; P. Żaroń, *Pomoc radzieckich komend wojennych w organizowaniu administracji polskiej i przekazywanie jej majątku na terenach wyzwolonych (1944–1945)*, [w:] *40-lecie powrotu Ziemi Zachodnich i Północnych do Polski*, cz. I: *Obrady plenarne. Sekcja Historyczno-Prawna. Materiały Ogólnopolskiej Sesji Naukowej odbytej w dniach 25–26 czerwca 1985 r.*, red. B. Dymek, Warszawa 1986, s. 252–277.

3 Np. Z. Kowalski, *Pierwsze lata władzy ludowej w powiecie grodkowskim 1945–1946*, [w:] *Z przeszłości i teraźniejszości Grodkowa. Materiały na sesję popularnonaukową*, cz. 1, Opole 1968; idem, *Problemy życia politycznego na ziemi kozielskiej w latach 1945–1947*, [w:] *Ziemia kozielska. Studia i materiały*, t. III, red. J. Kroszel, Opole 1974, s. 5–43 (tam s. 5–10, 38–39); F. Hawranek, *Zarys dziejów Śląska Opolskiego*, [w:] *Wypisy do dziejów ziemi grodkowskiej*, red. F. Hawranek, Opole 1986, s. 25–26 (podrozdział *Wyzwolenie Śląska Opolskiego*); *Wypisy do dziejów powiatu niemodlińskiego*, red. F. Hawranek, Opole 1974, zawierają m.in. na s. 67–72 i 143–144 fragmenty publikacji *Pierwsze lata władzy ludowej we wspomnieniach Opolan*, Katowice 1971, s. 82–83 i 270–271, opracowania: Z. Kowalski, *Przyczynek do badań...*, s. 267, oraz J.W. Gołębiowski, *Przejęcie i uruchomienie przemysłu...*, s. 90–91.

4 Np. Z. Kowalski, *Brzeg w latach 1945–1946*, [w:] *Brzeg. Dzieje–gospodarka–kultura*, red. W. Dziewulski, Opole 1975, s. 274–276; B. Sterczewska, *Pierwsze lata władzy ludowej w Otmuchowie 1945–1950*, [w:] *Ziemia otmuchowska w Polsce Ludowej. Materiały z sesji popularnonaukowej zorganizowanej w Otmuchowie 8 maja 1979 r.*, Opole 1980, s. 34–35.

5 Z. Kowalski, *W Polsce Ludowej. Lata odbudowy 1945–1949*, [w:] Z. Kowalski, J. Kwak, J. Meissner, *Dzieje Huty Małapanew w Ozimku (1754–1979)*, Opole 1980, s. 36–39. Pisano tam także o komendanturze wojennej, prezentowano tło ogólne, w tym decyzje rządowe z sierpnia 1945 r. Czasami podnoszono kwestię demontowania i wywożenia przez wojsko radzieckie urządzeń przemysłowych, ujmując ją w kategoriach zdobyczy wojennych na terenach przekazywanych Polsce przed decyzjami poczdamskimi, np. M. Lis, *Odbudowa podstaw gospodarki Śląska Opolskiego na przykładzie przemysłu (1945–1940)*, Opole 1978, s. 223.

przedstawiano, opierając się na relacjach z 1974 r.⁶ Na tej podstawie Damian Tomczyk podał, że właśnie w tamtym okresie zastępca komendanta wojennego zwrócił się do władz województwa śląskiego o przydzielenie Nysie straży pożarnej, ponieważ nie miał kto gasić pożarów powstających w wyniku ostrzeliwania miasta (aż do 8 maja 1945 r.) przez niemiecką artylerię i podkładania ognia przez członków Volkssturmu, gdyż „siły radzieckiej komendy wojennej były za szczupłe, [...] a ludności niemieckiej w Nysie było niewiele, a ponadto nie nadawała się ona do tego typu akcji (starcy i chorzy)”⁷.

W monografii Nysy przywołano tylko fragment dokumentu wskazującego na pozytywne aspekty obecności Armii Czerwonej w Nysie, na dobrze układającą się współpracę komendanta wojennego i jego zastępcy z władzami polskimi⁸. Informację o tym, że pobyt wojsk radzieckich trwał dłużej, znaleźć można było kilka stron dalej. W zdaniu: „W grudniu 1945 r. Nysę opuściły także ostatnie oddziały Armii Radzieckiej”⁹, umieszczonym w części opisującej normalizującą się wreszcie sytuację w mieście, znamienne wydaje się słowo „także”. Autor wskazywał tam bowiem w przypisie pismo Zarządu Miejskiego do Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego z 31 grudnia 1945 r. i protokoły zdawczo-odbiorcze z przejmowania budynków od Armii Czerwonej z 29 grudnia 1945 r.¹⁰. Dekadę później wydrukowano obszerne fragmenty Pierwszego sprawozdania sytuacyjnego starosty powiatowego w Nysie¹¹, w tym opis pierwszego spotkania z komendantem wojennym miasta¹².

Zbigniew Kowalski w późniejszych obszernych (opartych na materiałach archiwalnych) opracowaniach dotyczących pierwszych powojennych lat na Śląsku Opolskim¹³ podjął również temat pobytu wojsk radzieckich. Prezentował zwłaszcza

6 Były to relacje zastępcy ds. politycznych komendanta wojennego Nysy Stefana Kuspisa-Kasperowskiego (tak zmienił swoje nazwisko po zdemobilizowaniu z Armii Czerwonej Szczepan Kasperowicz Kuspis, kiedy zamieszkał w Polsce), i wicewojewody śląskiego Stefana Wengierowa. D. Tomczyk, *Wyzwolenie ziemi nyskiej przez Armię Radziecką w 1945 roku*, [w:] *Szkice nyskie. Studia i materiały*, t. 2, red. Z. Kowalski, Opole 1979, s. 45, 59. Trudno dzisiaj zweryfikować tę informację. Faktem natomiast jest, że liczba ludności w Nysie zmniejszyła się radykalnie przed nadejściem frontu. Nawet w dwa miesiące po zakończeniu wojny i po powrocie części nysan było tu niewielu mieszkańców. Raporty Biura Meldunkowego w Nysie wykazują 9 VII 1945 r. tylko 4400 Niemców i 1160 Polaków; Z. Kowalski, *Miasto w latach 1945–1946*, [w:] *Miasto Nysa. Szkice monograficzne*, red. J. Kroszel, S. Popiołek, Wrocław 1970, s. 123.

7 D. Tomczyk, *Wyzwolenie ziemi nyskiej...*, s. 29–30.

8 „Ob. Zacharow i Kuspis nie tylko oddali administrację w ręce władz polskich, ale również ściśle współpracują z władzami naszymi i na każdym kroku udzielają nam wszelkiej pomocy”. Z. Kowalski, *Miasto w latach 1945–1946...*, s. 115. Dokument ten zamieszczam w całości pod nr 23.

9 Z. Kowalski, *Miasto w latach 1945–1946...*, s. 121.

10 Zamieszczam je jako dok. 83–84.

11 Wyciąg z tego sprawozdania zamieszczam jako dok. 26.

12 *Wypisy do dziejów ziemi nyskiej*, red. F. Hawranek, S. Gruszecki, Opole 1980, s. 178–180.

13 Był to temat jego pracy habilitacyjnej. Opracowanie Z. Kowalski, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski. Organizacja władzy ludowej i regulacja problemów narodowościowych w latach 1945–1948*, Opole 1983, które ukazało się w nakładzie 200 egz., jest nadal często przywoływane w publikacjach. Okrojona objętościowo (z 34 do 29,7 ark. wyd.) kolejna jego książka wydana została w kilka lat później w nakładzie 2 tys. egz. jako *Powrót Śląska Opolskiego do Polski*, Opole 1988.

funkcjonowanie utworzonych przez Armię Czerwoną komendantur wojennych¹⁴. Odnosił przy tym, że z powodu działania wielu radzieckich organów wojskowych (związanych z organami bezpieczeństwa; „trofejnymi” w zakładach przemysłowych i w dużych gospodarstwach rolnych; kwatermistrzowskich osadzonych przez niektóre jednostki wojskowe na większych gospodarstwach) dochodziło w pierwszym okresie do nieporozumień między poszczególnymi komendantami wojennymi, a także między komendantami wojennymi a polskimi władzami administracyjnymi. Sporo uwagi poświęcał przejmowaniu Śląska Opolskiego przez władze polskie¹⁵, podkreślając pomoc komendantur radzieckich w rozminowaniu terenu, przejściu wielu zakładów przemysłowych, w zapewnieniu wyżywienia i bezpieczeństwa polskim grupom operacyjnym. Stwierdzał, że zatargi i nieporozumienia dotyczyły głównie kwestii interpretacji tzw. zdobyczy wojennych¹⁶, jednak sprawy te latem 1945 r. „zostały ostatecznie wyjaśnione i uregulowane, a jesienią tegoż roku zjawiska tego typu prawie całkowicie zanikły”¹⁷. Pisząc o tym, że w latach 1945–1946 radzieckie oddziały wojskowe przeważnie traktowały wyposażenie mieszkań jako zdobycz wojenną i wyjeżdżając zabierały meble i sprzęt domowy, dodawał: „Nie wszędzie oczywiście przejmowane obiekty pozbawione były urządzeń”, i jako pozytywny przykład przytaczał fragment protokołu zdawczo-odbiorczego z 29 grudnia 1945 r. z Nysy. Cytował jednak nie Protokół I, który ukazywał faktyczny stan obiektów zdawanych Zarządowi Miejskiemu, lecz Protokół II¹⁸, narzucony przez radzieckiego majora.

Komendantury wojenne prezentowano jako organy sprawujące władzę na zapleczu frontu¹⁹, jako tymczasową (do czasu podjęcia rozstrzygnięć terytorialnych przez wielkie mocarstwa) administrację sprawowaną przez Armię Czerwoną na dawnych ziemiach niemieckich, które na mocy porozumienia polsko-radzieckiego miały być przekazane Polsce²⁰. Czasami dodawano, że komendantury wojenne funkcjonowały w ramach struktury Rady Wojennej i wskazywano (w przypisie), że zdaniem radzieckich historyków Rady Wojenne, wyposażone w szerokie uprawnienia, były

14 Z. Kowalski, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski. Organizacja władzy...*, s. 21–28, 521–526; *idem*, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski...*, s. 21–26.

15 *Idem*, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski. Organizacja władzy...*, s. 97–153; *idem*, *Powrót Śląska Opolskiego...*, 2, s. 61–121.

16 *Idem*, *Powrót Śląska Opolskiego...*, s. 120.

17 *Ibidem*, s. 120.

18 Z. Kowalski, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski. Organizacja władzy...*, s. 129; *idem*, *Powrót Śląska Opolskiego...*, s. 103.

19 F. Hawranek, *op. cit.*, s. 26.

20 Z. Kowalski, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski. Organizacja władzy...*, s. 21. Umowy międzyrządowe i porozumienie dotyczące zasad funkcjonowania komendantur wojennych, kwestii rozliczeń zbiorów i zasiewów itp. zamieszczone zostały w publikacji *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. VIII: styczeń 1944–grudzień 1945, Warszawa 1974.

pełnomocnym przedstawicielstwem „państwa, partii i rządu” ZSRR²¹. Określano je również jako radziecki zarząd wojskowy na terenach będących wówczas częścią radzieckiej strefy okupacyjnej w Niemczech²². W czasach PRL obowiązywała wykładnia, że „powszechne były tendencje do ścisłej współpracy, jak i konsekwentna realizacja umów czy to międzynarodowych, czy też zawieranych między oddziałami Armii Radzieckiej a terenowymi organami władzy państwowej. Dominowały dobra wola i poczucie sprawiedliwości [...]”²³. W związku z tym nie podejmowano tematów drażliwych, co najwyżej stwierdzano ogólnie (bez podawania przykładów), że zdarzały się konflikty i nieporozumienia, a czasami wzmiankowano, że „w świadomości ludzkiej utkwiły negatywne zjawiska związane z maruderstwem wojskowym”²⁴. Takie podejście tłumaczono następująco – bez pomocy Armii Czerwonej, która ułatwiła stworzenie faktów dokonanych (przejęcie i zasiedlanie terenu jeszcze przed konferencją poczdamską), „nie byłoby Śląska Opolskiego w Polsce”²⁵.

Przełom ustrojowy i zniesienie cenzury umożliwiło publikowanie badań nad tematami stanowiącymi wcześniej temat tabu, czyli nad negatywnymi aspektami pobytu Armii Czerwonej w Polsce. Zagadnienie to bywa ujmowane w kategoriach nowej okupacji²⁶.

Już w 1992 r. na łamach „Studiów Śląskich” Jacek Ruszczewski opublikował – oparte na źródłach archiwalnych – opracowanie o nieprawościach i przestępstwach żołnierzy Armii Czerwonej oraz funkcjonariuszy UBP i MO²⁷. Wśród cytowanych przez niego dokumentów znalazł się również fragment sprawozdania, w którym naczelnik gminy Schwammelwitz (Trzeboszowice) w powiecie nyskim pisał, że dużej ilości rabunków, gwałtów i nieprawnych rekwizycji dokonywanych przez żołnierzy radzieckich podczas przemarszu powrotnego nie była w stanie powstrzymać Milicja Obywatelska „i nawet patrole sowieckie”, bo „wobec zagrożenia użycia broni musieli ustąpić”²⁸.

21 Z. Kowalski, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski. Organizacja władzy...*, s. 552, przyp. 176. Informacji tej nie podano w skróconej wersji opracowania, opublikowanej w 1988 r.

22 D. Tomczyk, *Śląsk Opolski – 1945. Militarne i polityczne problemy okresu wyzwolenia*, Opole 1989, s. 364, 366.

23 Z. Kowalski, *Powrót Śląska Opolskiego...*, s. 120.

24 *Idem*, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski. Organizacja władzy...*, s. 152.

25 *Idem*, *Powrót Śląska Opolskiego...*, s. 159.

26 Np. M.R. Krogulski, *Okupacja w imię sojuszu. Armia Radziecka w Polsce 1944–1956*, Warszawa 2000 (w książce tej znajduje się obszerna literatura przedmiotu, dotycząca także Pomorza, Warmii i Mazur, Ziemi Lubuskiej); *Ziemie Odzyskane pod wojskową administracją radziecką po II wojnie światowej*, red. S. Łach, Słupsk 2000; R. Kaczmarek, *op. cit.*, s. 67–77 (autor podaje w bibliografii jedynie 8 pozycji); A. Dziurok, *Wyzwolenie/przyłączenie/zdobycie Górnego Śląska i jego konsekwencje dla mieszkańców*, [w:] *Totalitaryzm i pamięć. Śląskie doświadczenia i ślady nazizmu oraz komunizmu. Colloquium Opole 2013*, red. L. Drożdż, A. Franke, B. Linek, M. Lis, Opole 2014, s. 91–100.

27 J. Ruszczewski, *Niektóre negatywne aspekty oddziaływania Armii Czerwonej, UBP i MO na społeczeństwo Śląska Opolskiego w latach 1945–1947. Próba wstępnego ujęcia zjawisk*, „Studia Śląskie” t. LI (1992), s. 383–406.

28 *Ibidem*, s. 392.

Publikowane są opracowania dotyczące wywózki ludności górnośląskiej do ZSRR i obozów tworzonych przez NKWD na terenie Śląska²⁹. Od przełomu pierwszej i drugiej dekady XXI w. okrucieństwa, jakich doświadczyli ze strony wkraczających czerwonoarmistów mieszkańcy ziem należących wcześniej do Rzeszy Niemieckiej, prezentowane są w dużej mierze na podstawie źródeł kościelnych, relacji świadków i publikacji niemieckich³⁰, bywają przy tym wpisywane w narrację o „Tragedii Górnośląskiej”³¹, która dotknęła ludność opolską „od 120 lat nie znającą wojny na swym terytorium”³². Również to podejście uwikłane jest politycznie³³. W tym ujęciu analiza pobytu żołnierzy radzieckich na Górnym Śląsku dotyczy przede wszystkim czasu wkraczania na dawne tereny niemieckie³⁴. Odnotowano również okrucieństwo czerwonoarmistów wobec Niemców w Nysie: zakonnic³⁵ i zakonników, kobiet i starców³⁶. Zachowanie żołnierzy radzieckich po wkroczeniu do Nysy prezentowane jest jako

29 Np. Z. Woźniczka, *Z działalności polskiego i radzieckiego aparatu represji na Górnym Śląsku w 1945 roku*, [w:] *Obozy pracy przymusowej na Górnym Śląsku*, red. A. Topol, Katowice 1994, s. 51–76; *idem*, *Z Górnego Śląska do sowieckich łagrów*, Katowice 1996; *idem*, *Wysiedlenia ludności górnośląskiej do ZSRR wiosną 1945 r.*, „Studia Śląskie”, t. LIX (2000), s. 135–161; *Deportacje Górnoślązaków do ZSRR w 1945 roku*, red. A. Dziurok, M. Niedurny, Katowice 2004; *Wywózka. Deportacja mieszkańców Górnego Śląska do obozów pracy przymusowej w Związku Radzieckim w 1945 r. Faktografia – konteksty – pamięć*, red. S. Rosenbaum, D. Węgrzyn, Katowice 2014.

30 Np. A. Hanich, *Czas przełomu. Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946*, Opole 2008, s. 86–89, 104–117; *idem*, *Losy ludności na Śląsku Opolskim w czasie działań wojennych i po wejściu Armii Czerwonej w 1945 roku*, „Studia Śląskie”, t. LXXI (2012), s. 197–227; *idem*, *Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946, ze szczególnym uwzględnieniem parafii w dekanacie prószkowskim*, [w:] *Studia z dziejów Prószkowa*, red. A. Hanich, Opole 2014, s. 115–192; K. Maler, *Kościół katolicki na ziemi głubczyckiej podczas walk frontowych i po wkroczeniu Armii Czerwonej w marcu i kwietniu 1945 roku*, „Studia Śląskie”, t. LXXVI (2015), s. 181–194. Czasami zwraca się uwagę, że w niemieckich relacjach powstałych w pierwszym okresie po wojnie zwykle bardziej negatywny był obraz czerwonoarmistów, a w spisanych później – bardziej negatywnie prezentowano Polaków. A. Trzcielińska-Polus, *Relacje uczestników ucieczek i przymusowych wysiedleń ze Śląska w 1945 r.*, „Śląsk Opolski”, nr 57 (4/2005), s. 62.

31 Np. A. Maziarz, *Armia Czerwona wobec członkiń Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety na Górnym Śląsku w 1945 roku*, [w:] *Tragedia Górnośląska jako barometr współczesnego dyskursu o Polakach i Niemcach? – publikacja pokonferencyjna / Oberschlesische Tragödie als Barometer des gegenwärtigen Diskurses über Polen und Deutsche? – Konferenzbeiträge*, Gliwice/Gleiwitz-Opole/Oppeln 2012, s. 53–59; A. Dziurok, *Zbrodnie na Górnym Śląsku w roku 1945*, [w:] *Konferencja Tragedia Górnośląska 1945*, Warszawa 22 kwietnia 2015 r., red. G. Zielińska, Warszawa 2015, s. 9–20.

32 Za: Dziurok, *op. cit.*, s. 14.

33 Na takie uwikłania zwrócił uwagę P. Madajczyk, *Tragedia Górnośląska w polskiej i niemieckiej narracji*, [w:] *Konferencja Tragedia Górnośląska...*, s. 67–73. R. Kaczmarek, *op. cit.*, s. 67–68 twierdzi, że „w publicystyce, rzadziej w historiografii” skutki wkroczenia Armii Czerwonej na obszar przedwojennej rejencji opolskiej „ujmowane są w zależności od zajmowanych pozycji politycznych w dwóch skrajnych interpretacjach”, jako „wyzwolenie” lub jako „śląska tragedia”. To drugie podejście wpisuje się w prze wartościowanie kategorii ofiar i sprawców zbrodni z czasów II wojny światowej i pierwszych lat powojennych.

34 W szerszym bowiem ujęciu mianem Tragedii Górnośląskiej obejmuje się również represje, jakich ludność uznana za niemiecką doznała ze strony polskich władz w okresie powojennym, i jako cezura końcową tych represji podaje się 1948 bądź 1956 r. Omawia tę kwestię P. Madajczyk, *Tragedia Górnośląska...*, s. 67–69.

35 A. Maziarz, *op. cit.*, s. 53–59.

36 A. Hanich, *Czas przełomu...*, s. 109.

urastające „do rangi symbolu bestialstwa”³⁷, a los, jaki z rąk żołnierzy sowieckich spotkał wówczas Niemców w Nysie, określany jest jako „martyrologia”³⁸.

Inny nurt badań w III Rzeczypospolitej koncentruje się na okresie dwuwładzy³⁹ i na przekazywaniu przez komendantury wojenne terenu i obiektów polskim władzom⁴⁰. Komendantury wojenne określane są jako radziecka wojskowa administracja okupacyjna⁴¹. Zwraca się uwagę, że miały one w pierwszym okresie pełnię władzy, która następnie „ulegała jedynie powolnemu ograniczaniu na rzecz władz polskich”, przy czym dwuwładza „oznaczała wyjątkową pozycję wojsk sowieckich” (zarówno w sferze działań oficjalnych, jak i przestępczości)⁴², że „żołnierze sowieccy postępowali jak na terytorium okupowanym, a nie przekazanym sojusznikowi”⁴³.

W publikacjach dotyczących całego Górnego Śląska egzemplifikacja opisywanych zjawisk jest – siłą rzeczy – rozproszona terytorialnie. Znaczący liczebnie jest udział prac dotyczących terenów wiejskich Opolszczyzny⁴⁴. W kilku opracowaniach podano przykłady z powiatu nyskiego⁴⁵ i samej Nysy. Na przykład Piotr Madajczyk pisał, że powracające w czerwcu 1945 r. wojska radzieckie ograbiły teren powiatu nyskiego, oraz przywołał pismo Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Nysie o zbezczeszczeniu polskiego godła, zawierające też informacje, że „wielu żołnierzy radzieckich twierdzi publicznie, że na tych ziemiach Polski nie było i nie będzie, a Polacy nie mają tam czego szukać, i że armia radziecka faworyzuje Niemców, którzy organizują się pod jej opieką”⁴⁶.

37 A. Dziurok, *Zbrodnie na Górnym Śląsku...*, s. 15.

38 K. Pawlik, *Rok 1945 na ziemi nyskiej*. [w:] *Ziemia nyska. Wielokulturowa historia regionu*, Opole 2002, s. 65.

39 B. Cimała, *Dwuwładza na Śląsku Opolskim w 1945 r.*, „Kwartalnik Opolski” XLI (3–4/1995), s. 14–30; *idem*, *Polacy, Rosjanie, Niemcy na Śląsku Opolskim po zakończeniu II wojny światowej*, „Studia Śląskie” t. LVIII (1999), s. 67–85; P. Madajczyk, *Przyłączenie Śląska Opolskiego do Polski 1945–1948*, Warszawa 1996; *idem*, *Studium przypadku: powiat kozielski (1945–1948)*, [w:] P. Madajczyk, D. Berlińska, *Polska jako państwo narodowe. Historia i pamięć*, Warszawa–Opole 2008, s. 375–387.

40 Np. M. Zawadka, *Przejmowanie przez Polskę administracji na Odrze w latach 1945–1946*, „Studia Śląskie”, t. LIX (2000), s. 267–322; R. Techman, M. Zawadka, *Armia Czerwona na Odrze po II wojnie światowej*, „Studia Śląskie”, t. LX (2001), s. 273–311.

41 Np. B. Cimała, M. Lis, S. Senft, *op. cit.*, s. 161; A. Hanich, *Czas przełomu...*, s. 77.

42 P. Madajczyk, *Studium przypadku: powiat kozielski...*, s. 377.

43 J. Kęsik, *Ziemia namysłowska – powojenne warunki startu (1945–1948)*, „Studia Śląskie”, t. LXI (2002), s. 74.

44 Np. B. Cimała, *Determinanty odbudowy i rozwoju rolnictwa na Śląsku Opolskim w pierwszych latach po II wojnie światowej*, „Studia Śląskie”, t. L (1991), s. 103–122; *idem*, *Skutki pobytu Armii Czerwonej we wsiach Śląska Opolskiego*, „Studia Śląskie”, t. LIV (1995); *idem*, *Wieś górnośląska w 1945 r.*, „Śląsk Opolski” nr 57 (4/2005), s. 25–32; H. Duda, *Przejęcie majątków ziemskich na Śląsku Opolskim z rąk Armii Czerwonej w 1945 r. – przyczynek do zagadnienia*, „Studia Śląskie”, t. LXIII (2004), s. 51–78.

45 B. Cimała, *Dwuwładza na Śląsku Opolskim...*, s. 26–27, 45–46. Kilka dokumentów dotyczących pobytu wojsk radzieckich w powiecie nyskim przywołał w swoim artykule M. Misztal, *Rok 1945 w powiecie nyskim na przykładzie gminy Ścinawa Nyska*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego. Historia” 2002.

46 P. Madajczyk, *Przyłączenie Śląska Opolskiego do Polski...*, Warszawa 1996, s. 97.

Najpełniej, na podstawie szeroko zakrojonych kwerend archiwalnych, opracowane zostało zagadnienie pobytu Armii Czerwonej w dawnym powiecie kozielskim i miejscowościach wchodzących od 1975 r. w skład Kędzierzyna-Koźła⁴⁷. W odniesieniu do Strzelec Opolskich za pierwszy etap studium przypadku uznać można opublikowanie dziewięciu sprawozdań miesięcznych tamtejszego starosty powiatowego (obejmujących przedział czasowy 10 kwietnia – 20 grudnia 1945 r.) i sprawozdania z działalności tegoż starosty od połowy marca do 31 grudnia 1945 r.⁴⁸. Zawarte są tam liczne informacje dotyczące pobytu wojsk radzieckich, kontaktów władz powiatu z komendanturą wojenną i zachowań czerwonoarmistów.

Mniej lub bardziej rozbudowane informacje o pobycie wojsk radzieckich podawane są w wielu nowych (wydawanych po przełomie ustrojowym) monografiach miejscowości⁴⁹ i większych zakładów pracy⁵⁰ oraz w artykułach zamieszczanych zarówno w czasopismach naukowych⁵¹, jak i na łamach prasy regionalnej czy lokalnej⁵².

Również w swego rodzaju monografii powiatu nyskiego, za jaką można uznać publikację *Ziemia nyska. Wielokulturowa historia regionu*, podjęty został temat wkroczenia Armii Czerwonej do Nysy i pobytu wojsk radzieckich w tym mieście⁵³. Krzysztof Pawlik pisze tam o zniszczeniach w substancji materialnej miasta powstałych w wyniku zmasowanego bombardowania miasta (17–19 marca 1945 r.) przez nacierające wojsko radzieckie oraz o późniejszym podpaleniu domów, wystrzeleniu w powietrze zabytkowego Domu Wagi Miejskiej, podaje liczne przykłady

47 B. Cimała, *Problemy społeczno-gospodarcze wsi kozielskiej po II wojnie światowej*, „Szkice Kędzierzyńsko-Kozielskie”, t. IV (1993), s. 7–15; idem, *Dwuwładza na Śląsku Opolskim...*; R. Pacułt, *Lata czterdzieste XX wieku na ziemi kozielskiej (wybrane problemy)*, [w:] *Historyczne i współczesne problemy miasta i jego mieszkańców. Materiały z II Seminarium Naukowego „Kędzierzyn-Koźle. Rodowód–Współczesność–Przyszłość”* (12–13 października 1995 r.), red. E. Nycz, Opole 1996, s. 130–135; M. Lis, *Bilans zniszczeń wojennych i podjęcie odbudowy zakładów*, [w:] *Zakłady Azotowe „Kędzierzyn” SA w Kędzierzynie-Koźlu 1948–1998*, red. S. Senft, Opole 1998, s. 35–47; B. Cimała, *Dzieje historyczne do 1945 r. i po 1945 r. na tle historii regionalnej*, [w:] *Gmina Bierawa. Zarys monograficzny (od czasów najdawniejszych do początku XXI wieku)*, red. E. Nycz, Opole 2005, s. 163–167; P. Madajczyk, *Studium przypadku: powiat kozielski...*, s. 375–387.

48 *Rok pierwszy w powiecie strzeleckim, wybór źródeł*, oprac. i wstęp M. Lis, Opole 2000.

49 Np. B. Cimała, S. Senft, *Baborów 1296–1996. Dzieje miasta i gminy*, Opole 1996, s. 103–105; B. Cimała, M. Lis, S. Senft, *Rozwój Koźla, Kędzierzyna i sąsiednich miejscowości w latach 1945–1975*, [w:] *Kędzierzyn-Koźle. Monografia miasta*, red. E. Nycz, S. Senft, Opole 2001, s. 154–168; D. Tomczyk, R. Miązek, *Korfantów – dzieje miasta i gminy*, Opole 2009, s. 32–35; W. Leszczyński, *Pokój po II wojnie światowej*, [w:] *Pokój. Monografia*, red. E. Gosławska, Pokój 2015, s. 203–209. W przypadku Opola ograniczono się do bardzo krótkiej wzmianki: Z. Bereszyński, *Polskie Opole (1945–2010)*, [w:] *Opole – dzieje i tradycja*, red. B. Linek, K. Tarka, U. Zajackowska, Opole 2011, s. 142.

50 M. Lis, *Bilans zniszczeń wojennych...*; B. Cimała, *Bilans zniszczeń wojennych, przejmowanie i odbudowa systemu energetycznego na Śląsku Opolskim*, [w:] *Monografia Zakładu Energetycznego Opole SA*, red. S. Senft, E. Dawidejt-Jastrzębska, Opole 2002, s. 29–37.

51 Np. J. Kęsik, *op. cit.*, s. 61–63, 66–67, 71–74; A. Dziuba, *Aktorzy i statysci. relacje polityczne w powiecie niemodlińskim w latach 1945–1948*, „Studia Śląskie”, t. LXXI (2012), s. 61–93 (na s. 62–65 – na podstawie źródeł archiwalnych).

52 Wiele takich artykułów podaje w bibliografii do swojego opracowania A. Hanich, *Czas przełomu...*, s. 371–416.

53 K. Pawlik, *op. cit.*, s. 63–74.

okrucieństwa czerwonoarmistów wobec Niemców pozostałych w Nysie, wzmiankuje, że w księgach parafialnych zarejestrowano zgony licznych Niemców i Polaków zastrzelonych przez czerwonoarmistów w tym mieście. Zamieszcza tam również, nie wskazując jednak źródeł, fragmenty trzech dokumentów z okresu dwuwładzy o ekscesach żołnierzy radzieckich w Nysie wobec Polaków i polskich instytucji⁵⁴.

Nysa (podobnie jak wiele innych miast na Śląsku Opolskim) nie doczekała się badań typu studium przypadku, które mogą uprawniać do formułowania ugruntowanych wniosków. Niniejsze opracowanie źródłowe nie rości sobie pretensji do bycia kompleksowym rozpoznaniem zagadnienia pobytu Armii Czerwonej w Nysie. Może być jednak pewnym przybliżeniem do studium przypadku.

Zakres kwerendy

Kwerendę w Archiwum Państwowym w Opolu⁵⁵ przeprowadziłam w 2017 r. W trzech jednostkach archiwalnych zawierających w tytule słowo „radziecki” znalazłam 54 dokumenty dotyczące tematu opracowania. Ze względu na małą liczbę dokumentów z niektórych miesięcy podjęłam decyzję o rozszerzeniu kwerendy. Ostatecznie w trzech zespołach: Zarząd Miejski w Nysie (dalej: ZM), Starostwo Powiatowe w Nysie (dalej: StP) oraz Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy w Nysie (dalej: POLiP) objęłam kwerendą 17 jednostek archiwalnych⁵⁶. W niniejszym opracowaniu prezentuję 97 dokumentów (pięć z maja, 21 z czerwca, 17 z lipca, osiem z sierpnia, pięć z września, osiem z października, sześć z listopada, 17 z grudnia 1945 r. oraz sześć dokumentów ze stycznia, jeden z lutego, jeden z kwietnia i dwa z października 1946 r.). W trakcie kwerendy natknęłam się na wiele dubletów⁵⁷. Informacje o tym zamieszczam, podając pod dokumentem źródło, a do druku wybieram wersję finalną, opatrzoną liczbą dziennika.

Charakterystyka zasobu

Z zespołu ZM prezentuję 50 dokumentów. Najwięcej (24) pochodzi z jednostki archiwalnej o sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946]. Zgromadzone tam dokumenty obejmują najdłuższy

54 Dokumenty te zamieszczam tutaj w całości.

55 Archiwum Państwowe w Opolu przejęło zbiory zlikwidowanego w 1989 r. oddziału w Nysie. Istniało tam od 1954 r. Archiwum Powiatowe w Nysie, przekształcone w 1980 r. w oddział opolskiego Wojewódzkiego Archiwum Państwowego.

56 W dwóch jednostkach archiwalnych (ZM sygn. 8. Protokoły posiedzeń Zarządu Miejskiego [1945–1947] i StP sygn. 236. Przejęcie placówek przemysłowych i rzemieślniczych [1945–1947]) nie znalazłam żadnych dokumentów dotyczących tematu opracowania.

57 Niektóre dokumenty znajdują się dwóch różnych zespołach archiwalnych (w POLiP sygn. 7 oraz w StP sygn. 149, w ZM sygn. 103 i w StP sygn. 149). Zdarzają się dublety w różnych jednostkach tego samego zespołu (w ZM sygn. 103 i sygn. 120; sygn. 103 i sygn. 104; sygn. 104 i sygn. 105). Ponadto w ramach tej samej jednostki archiwalnej przechowywane są wersje rękopiśmienne i maszynowe tych samych dokumentów (w ZM dotyczy to jednostek o sygn. 96, 103 i 104). Materiał aktowy z okresu powojennego zaczęto porządkować i inwentaryzować w nyskim archiwum w 1962 r. Archiwum dokumenty przejęło w stanie nieuporządkowanym, niektóre nawet w rozsypie. Drugie egzemplarze i brudnopisy pism usuwano z poszczególnych jednostek archiwalnych w latach 1962–1980 (wybrakowano i przekazano wówczas na makulaturę ponad 71 m.b. akt); K. Zalewski, *Działalność Archiwum Państwowego w Nysie w latach 1954–1980*, [w:] *Szkice nyskie. Studia i materiały*, t. 3, red. Z. Kowalski, Opole 1986, s. 211–212.

okres. Dokument na karcie 1, opatrzony datą 30 maja 1945 r., to prośba Wydziału Prezydialnego Urzędu Śląsko-Dąbrowskiego o zakomunikowanie „rangi, nazwiska, imienia i imienia ojca Komendanta Wojennego Waszego miasta”. Ostatni zaś, na karcie 27, datowany jest 8 października 1946 r. Formalnie nie spełnia wymogu kryterium czasowego (1945 r.), jednakże zawiera odniesienia do czasu pobytu wojsk radzieckich w Nysie. Mowa w nim bowiem o obawach mieszkańców przed ponownymi „przykrymi starciami” w przypadku ulokowania garnizonu radzieckiego w Nysie. W tej jednostce archiwalnej najwięcej dokumentów pochodzi z czerwca 1945 r. (11) i grudnia 1945 r. (6), nie ma natomiast żadnych dokumentów datowanych pomiędzy 11 lipca a 20 grudnia 1945 r. Zgromadzono tu kilka pism do Komendatury Wojennej Miasta, do i z Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego, zaproszenia na spotkanie z komendantem wojennym miasta, sprawozdania ze spotkań z komendantem wojennym z 5 czerwca 1945 r. i 13 czerwca 1945 r., cztery protokoły zdawczo-odbiorcze, a także korespondencję wewnętrzną.

W jednostce o sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 znalazłam 16 dokumentów dotyczących tematu opracowania, z których przytaczam 10⁵⁸. Dokument z 17 maja 1945 r., sporządzony w kilka dni po przybyciu do Nysy przedstawicieli polskiej administracji, jest najwcześniej sporządzonym dokumentem dotyczącym pobytu żołnierzy radzieckich w Nysie spośród przejrzanych przeze mnie w Archiwum Państwowym w Opolu. Jest to pismo zapraszające na spotkanie z komendantem wojennym, który wyraził życzenie zapoznania się z przedstawicielami miejscowych władz. Ostatni dokument, z 7 stycznia 1946 r., dotyczy możliwości zwolnienia z obowiązku „zamilczenia” o ukrytych zapasach fabryki pierników i wafli, który miał obowiązywać „do czasu, jak długo w Nysie przebywają wojska sowieckie” (dok. 90).

W jednostce o sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 znalazłam 8 dokumentów związanych z tematem opracowania. Są to pisma do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego, Milicji Obywatelskiej, Komendy Wojennej Miasta, Urzędu Bezpieczeństwa oraz korespondencja wewnętrzna. Pierwszy dokument z tej jednostki (z 7 czerwca 1945 r.) dotyczy rozbierania przez wojsko radzieckie żelaznego płotu ogradzającego magazyny Zakładów Miejskich, a ostatni (z 21 września 1945 r.) – zerwania plomb w garażach miejskich, kradzieży benzyny i nieskutecznej próby interwencji prezydenta Jana Koja w Komendanturze Wojennej.

Z jednostki o sygn. 105. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 3 [1945–1946] pozyskałam dwa dokumenty (z 2 i 4 lipca 1945 r.) dotyczące tytułowego zagadnienia.

Dwa dokumenty z lipca i jeden z września 1945 r. znalazłam w jednostce archiwalnej o sygn. 96. Skargi na milicję i wojsko [1945–1946]⁵⁹.

58 Zarząd Miejski w Nysie 17 V 1945 r. wystosował osiem pism o tożsamej treści, które różnią się tylko podanym adresatem i liczbą dziennika (k. 1, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12). Przytaczam tylko jedno, to, które znajduje się na karcie 1.

59 Zgromadzone w tej jednostce archiwalnej liczne skargi na milicjantów i polskich żołnierzy są zapisem rozprężenia moralnego, które dotknęło również te służby w pierwszym powojennym okresie.

W zespole ZM udało mi się dotrzeć do Protokołu pierwszego zebrania urzędników z szefami Komendantury Wojennej w Nysie 18 maja 1945 r. (dok. 2). Znajduje się on w jednostce archiwalnej opatrzonej sygn. 14. Protokoły zebrań kierowników urzędów niezespolonych, Starostwa Powiatowego i Zarządu Miejskiego w Nysie [1945].

Zdecydowałam się też dołączyć wyciągi z dwóch konferencji kierowników oddziałów Zarządu Miejskiego z 1946 r. (z 2 stycznia i z 28 lutego) z jednostki o sygn. 168. Protokoły konferencji, posiedzeń, zebrań [1945–1950].

Z zespołu StP zamieszczam 45 dokumentów. Najwięcej z nich (25) pozyskałam z jednostki archiwalnej o sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945]⁶⁰. Dziesięć dokumentów dotyczy wydarzeń, które miały miejsce w Nysie. W pozostałych wskazano jako sprawców zejść w innych miejscowościach oficerów i żołnierzy radzieckich stacjonujących w Nysie lub zawarto prośbę o interwencję w Komendanturze Wojennej w Nysie. Włączyłam również te dokumenty do opracowania, uznając to za uzasadnione merytorycznie. Znajdujące się w tej jednostce archiwalnej pismo z Nadleśnictwa Państwowego Głuchołazy podaje m.in. numery dwóch oddziałów radzieckich, które przebywały w Nysie we wrześniu 1945 r.

Z jednostki archiwalnej o sygn. 85. Korespondencja dot[ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 1 [1945] pozyskałam dziewięć dokumentów. Pierwszy z nich, datowany 24 maja 1945 r., jest prośbą wójta gminy Burgrabice (wówczas Borkendorf) o pisemne upoważnienie od komendanta wojennego w Nysie na objęcie gminy, gdyż tamtejszy komendant wojenny nie uznaje administracji polskiej. Ostatni zaś (z 27 listopada 1945 r.) informuje Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski o przesyłanych odpisach protokołu i doniesień o ekscesach żołnierzy radzieckich w Nysie. W tej jednostce archiwalnej znajdują także cztery pisma do radzieckich komend w Nysie i w Prudniku.

Z jednostki o sygn. 19. Doniesienia i skargi na wojsko radzieckie [1945–1946] prezentuję 6 dokumentów. Jako pierwszy dokument z tej jednostki zamieszczam pismo z Urzędu Wojewódzkiego zakazujące honorowania tzw. nariadów (z 4 lipca 1945 r.), a jako ostatni (z 8 stycznia 1946 r.) pismo Zarządu Miejskiego do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego z prośbą o interwencję na ekscesy żołnierzy radzieckich, którzy – opuszczając Nysę – masowo wywożą meble i dewastują mieszkania.

Z jednostki o sygn. 25. Protokoły z zebrań wójtów [1945] prezentuję wyciągi z trzech protokołów (z 5 czerwca, 4 sierpnia i 25 września 1945 r.). Dwa pierwsze dokumenty są zapisem zebrań z udziałem komendanta wojennego Nysy i jego zastępcy.

Kolejne dwa dokumenty prezentowane przeze mnie w formie wyciągów pochodzą z jednostki archiwalnej o sygn. 27. Miesięczne sprawozdania sytuacji starosty [1945–1946]. Do druku wybrałam fragmenty dotyczące Nysy (dok. 26 i 87). Pozwala to porównać/skonfrontować m.in. opisy „konferencji” z udziałem komendanta wojennego Nysy z protokołami tych spotkań zamieszczonymi w innych jednostkach archiwalnych.

60 Zdecydowana większość zgromadzonych tam dokumentów dotyczy rekwizycji zwierząt i zboża we wsiach powiatu nyskiego przez różne komendy wojenne (także z Paczkowa, Prudnika, Niemodlina) oraz samowoli żołnierzy radzieckich ulokowanych w różnych majątkach. Dokumenty dotyczące pobytu wojsk radzieckich w całym powiecie nyskim stanowią odrębny, bardzo obszerny zbiór.

Zamieszczam ponadto dwa dokumenty z zespołu POliP. Opatrzony datą 8 sierpnia 1945 r. pochodzi z jednostki o sygn. 7. Usuwanie śladów niemieczyny [1945]⁶¹, a datowany 12 października 1945 r. z jednostki opatrzonej sygn. 5. Protokół z zebrania organizacyjnego Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej i Ligi Przyjaciół Żołnierza Polskiego, statut Towarzystwa [1945–1946].

Zgromadzone w niniejszym opracowaniu źródłowym dokumenty ukazują różne aspekty (i konsekwencje) przebywania wojsk radzieckich w Nysie, głównie w odniesieniu do kwestii kompetencji władz, bezpieczeństwa mieszkańców oraz korzystania z zasobów materialnych i ich niszczenia. Dotyczą zarówno relacji władz lokalnych z komendantami wojennymi czy ich zastępcami, jak i kontaktów mieszkańców miasta i wsi powiatu nyskiego z żołnierzami i oficerami radzieckimi stacjonującymi w Nysie. Ukazują faktyczne kompetencje i możliwości działania poszczególnych struktur polskiej władzy administracyjnej na tym terenie i Komendantury Wojennej w Nysie. Dostarczają informacji o nieobecnych dotychczas w literaturze przedmiotu okresie pobytu wojsk radzieckich w Nysie między lipcem a grudniem 1945 r.

Analiza zebranych w APO dokumentów pozwolić może na poszerzenie (i zweryfikowanie) wiedzy o pierwszych kilkunastu miesiącach w powojennych dziejach miasta. Warto byłoby przeprowadzić kwerendę również w innych zasobach, zwłaszcza w Archiwum Państwowym w Katowicach. Skoro do kilkunastu dokumentów wytworzonych w Zarządzie Miejskim dotarłam nie tam, lecz w zespole Starostwo Powiatowe w Nysie (dokąd trafiły do wiadomości lub jako odpisy)⁶², zakładam, że również w innych zasobach, zwłaszcza w zespole Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski, można by odnaleźć kolejne nieznane dokumenty o pobycie wojsk radzieckich w Nysie. Wielu informacji dostarczyć mogłaby również kwerenda w archiwach kościelnych.

Układ dokumentów

Każdy dokument poprzedzony jest liczbą porządkową podaną cyfrą arabską. Dokumenty uszeregowane zostały w porządku chronologicznym (od najwcześniejszego). W przypadku dokumentów, które mają złożoną strukturę (składają się z kilku elementów opatrzonych różnymi datami), w ustalaniu kolejności za podstawę brałam datę późniejszą. Jeśli dokument występuje w różnych formach (rękopis i maszynopis lub wzór pisma i pismo opatrzone liczbą dziennika), prezentuję wersję finalną.

Przytaczam całe dokumenty, łącznie z nagłówkami i poczynionymi na dokumentach adnotacjami. Nagłówki, w których często pojawiają się przejściowe lub

61 Znajdujący się tam dokument z 2 VIII 1945 r. uwzględniony został w zespole StP, sygn. 149. Dokument ten, opatrzony adnotacją Poufne!, dotyczy prawie codziennego nachodzenia Domu Kultury przez żołnierzy radzieckich, którzy dokonują grabieży i niszczenia mienia, a 1 sierpnia – oprócz zniszczeń – dopuścili się również zbeszczeszczenia polskiego godła i kwestionowali przyszłą przynależność Nysy do Polski (dok. 45).

62 Chodzi o dok. 52, 57, 65–70, 74–77, 89–90, 92.

niemieckie nazwy miejscowości, oddają bowiem dobrze atmosferę pierwszych wojennych miesięcy⁶³, poczucie pewnej tymczasowości.

Bezpośrednio po przywołanym tekście opisują adnotacje poczynione na dokumentach. Podają je czcionką o punkt mniejszą od tekstu głównego. Adnotacje dostarczają informacji przede wszystkim o tym, kto i jakie działania podejmował w związku z opisanymi sytuacjami. Dokumentują zatem reakcje adresatów pism lub adresatów kopii kierowanych do ich wiadomości.

Następnie zamieszczam informację o źródle. Wskazując źródło, z którego pochodzi dokument, pomijam nazwę archiwum, prezentuję bowiem – zgodnie z zakresem i tytułem opracowania – dokumenty zgromadzone w Archiwum Państwowym w Opolu. Na pierwszym miejscu podaję zatem nazwę zespołu archiwalnego (a właściwie jej skrót bez dopisku w Nysie, bo to jest oczywiste), następnie sygnaturę jednostki archiwalnej i jej tytuł, numer karty, charakter dokumentu (oryginał / odpis) i sposób jego sporządzenia (maszynopis / rękopis, stosując odpowiednio skróty mps lub rkps). W przypadku kilku dokumentów pojawiają się dwa określenia – odpis/oryginał. Większość takich dokumentów ma bowiem taką strukturę, że zwykle najpierw zamieszczany jest odpis meldunku/raportu/skargi, a pod nim pismo kierowane do adresata, opatrzone podpisem nadawcy. Prawie wszystkie odpisy mają walor dokumentów historycznych z epoki, tj. z 1945 lub 1946 r. Tylko dwa spośród zamieszczanych tu dokumentów (nr 26 i 87) są odpisami sporządzonymi po 1960 r.⁶⁴ Fakultatywnym elementem opisu umieszczanym po źródle jest informacja, że do sporządzenia dokumentu wykorzystano blankiet, papier firmowy itp.

Kolejnym elementem towarzyszącym prezentowanemu dokumentowi są przypisy. W przypisach oznaczonych podstawowymi literami zamieszczam komentarze natury formalnej, a w następujących po nich przypisach oznaczonych cyframi arabskimi – informacje i komentarze o charakterze merytorycznym.

Staralam się w przypisach ograniczyć wielokrotne powtarzanie tych samych źródeł (często o bardzo rozbudowanym opisie). Informacje, na podstawie których rozwijam imiona, określłam funkcję pełnioną przez daną osobę itd., pochodzą głównie z dokumentów zgromadzonych w APO⁶⁵, pomocniczo sięgnęłam również po publikacje⁶⁶.

63 Jeszcze w połowie lipca 1945 r. wojewoda śląski napominał starostę powiatowego w Nysie, że należy odszukać nazwy polskie lub ustalić tymczasowe. APO, StP, sygn. 86. Korespondencja dot. [ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie [1945], k. 55. Pismo Wojewody Śląsko-Dąbrowskiego do Starosty w Nysie z 15 VII 1945 r. W powiecie nyskim polskie nazwy miejscowości wprowadzono od 31 VII 1945 r. *Ibidem*, k. 89, Pismo Starosty Powiatowego do Wojewody Śląsko-Dąbrowskiego z 3 VIII 1945 r.

64 Odpisy sporządził i zgodność z oryginałem potwierdził Kazimierz Zalewski. Pełnił on od 1 VII 1960 r. funkcję kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Nysie. K. Zalewski, *op. cit.*, s. 205.

65 Przeprowadziłam pod tym kątem kwerendę kilku jednostek archiwalnych: APO, ZM, sygn. 153. Ewidencja pracowników Zarządu Miejskiego [1945] i sygn. 154. Wykazy pracowników – Zarządu i przedsiębiorstw podporządkowanych [1945–1950]; APO, StP, sygn. 23. Wykazy stanu personelu [1946–1948], sygn. 160. Przepisy i zarządzenia ogólne dotyczące porządku publicznego [1945]; sygn. 567. Akta osobowe – Tyślewicz Jerzy. Takie informacje też z APO, StP, sygn. 25. Protokoły z zebrań wójtów [1945], k. 1–2. Protokół z I-go zebrania wójtów powiatu nyskiego w dniu 22 V 1945 r.

66 Z. Kowalski, *Miasto w latach...*; *idem*, *Życie polityczne na ziemi nyskiej w latach 1945–1947*, [w:] *Szkice nyskie. Studia i materiały*, t. 2, red. Z. Kowalski, Opole 1979, s. 50–80; *idem*, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski. Organizacja władzy...*; D. Tomczyk, *Śląsk Opolski – 1945...*

Próbując określić daty sprawowania urzędów, natrafiłam na rozbieżności pomiędzy dokumentami archiwalnymi a opracowaniami⁶⁷, stąd precyzując w przypisie, kto był prezydentem miasta, zamiast podawania dat sprawowania urzędu, używam określenia wówczas. Obowiązujące obecnie nazwy ulic w Nysie podaję za własną publikacją⁶⁸. Ustalając nazwy miejscowości, posiłkowałam się kilkoma źródłami⁶⁹. Źródła podaję w przypisach tylko wówczas, gdy jest to niezbędne. Wielokrotnie występujący w przypisach skrót dok. opatrzony numerem odsyła do dokumentu zamieszczonego w niniejszym opracowaniu.

Zakres ingerencji w tekst

Mając na względzie zachowanie walorów autentyczności, nie ingerowałam w styl, nie poprawiałam również niezgodności gramatycznej, chyba że można było ją uznać za błąd literowy. Pozostawiłam sformułowania typu: opasków, te żołnierze (dok. 71), poprawną formę podałam w przypisach literowych. Z tych względów zachowałam oryginalny charakter (wersaliki, brak polskich znaków diakrytycznych) telegramu (dok. 30).

W dokumentach zachowałam ówczesne nazwy miejscowości oraz nazwy ulic. Są wśród nich zarówno niemieckie nazwy, którymi posługiwano się jeszcze w pierwszym powojennym okresie, jak i nazwy tymczasowe wówczas funkcjonujące. Nazwy tymczasowe (zarówno w nagłówkach, jak i w tekście) opatruję znakiem [!]. Szczególnie często znak taki pojawia się w odniesieniu do Nysy, gdyż używane były również zapisy Nisa, Nissa, Nyssa⁷⁰. Nadając tytuły dokumentom, stosuję jednak współcześnie

67 Nie sposób jednoznacznie określić, kiedy zakończył pełnienie obowiązków prezydenta Nysy Jan Koj. Według źródeł archiwalnych sprawował ten urząd w okresie 8 V–30 IX 1945 r. APO, ZM Nysa, sygn. 154. Wykazy pracowników – Zarządu i przedsiębiorstw podporządkowanych 1945–1950, k. 1. Jednak na prezentowanym w tym zestawieniu dok. 57 złożył odręczny podpis jako prezydent miasta 16 X 1945 r. Z kolei Z. Kowalski, *Miasto w latach 1945–1946...*, s. 116 podaje daty 9 V–6 X 1945 r. jako czas urzędowania Jana Koję na stanowisku prezydenta Nysy. Edward Stepien, kolejny prezydent Nysy, urzędował według podanego wyżej wykazu od 15 X 1945 r., a według Z. Kowalskiego, *Miasto w latach 1945–1946...*, od 6 X 1945 r.

68 E. Dawidejt-Drodek, *Nazwy ulic w Nysie w kontekście pamięci kulturowej*, Opole 2015. Przemianowania ulic dokonane w 1945 r. prezentuję tam na podstawie dokumentów: APO, ZM w Nysie, sygn. 102. Zmiany nazw: miast, przedmieść, placów i wsi w Nysie, Opolu, Raciborzu – pisma okólne, zarządzenia wojewody śląsko-dąbrowskiego, k. 3–4. Ogłoszenie Magistratu Miasta Nisy z dnia 14 lipca 1945 r. o zmianie nazw ulic w mieście Nisa; Ogłoszenie Magistratu miasta Nysy z dnia 12. listopada 1945 r. w sprawie zmiany nazw dzielnic, ulic i placów, rzek i potoków, stawów, starych umocnień, wież, pagórków i parków w mieście Nysie, Nysa 1945.

69 *Amtliches Gemeindeverzeichnis für das Deutsche Reich auf Grund der Volkszählung 1939, Statistik des Deutschen Reichs*, t. 550, Berlin 1941; APO, StP w Nysie, sygn. 86. Korespondencja dot. tworzenia administracji polskiej w powiecie [1945], k. 60, Zmiana nazw miejscowości [od 31 VII 1945 r.]; Rozporządzenie Wojewody Śląsko-Dąbrowskiego z dnia 27 listopada 1945 r. o ustaleniu brzmienia urzędowego nazw miejscowości na obszarze Ziemi Odzyskanych Śląska Opolskiego, „Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki” 1945, nr 34, poz. 449; M. Choroś, Ł. Jarczak, S. Sochacka, *Słownik nazw miejscowych Śląska. Polsko-niemiecki i niemiecko-polski. Wörterbuch der Ortsnamen in Schlesien. Polnisch-deutsch und deutsch-polnisch*, Opole 2015.

70 Nawet Zarząd Miejski początkowo nie był konsekwentny w tym zakresie, używał zarówno nazwy Nisa, jak i Nysa. Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski pismem z 1 VIII 1945 r. Nr Sm.II.21/9 ustalił, że miasto ma nazwę Nysa. Na tej podstawie 16 VIII 1945 r. prezydent miasta Jan Koj podpisał ogłoszenie, że „poprawna nazwa naszego miasta brzmi: Nysa”. APO, ZM, sygn. 172. Sprawozdania i korespondencja (m.in. sytuacja w mieście, odbudowa katedry św. Jakuba, obchody świąt i uroczystości państwowych) 1945–1950, k. 115. Ostatecznie nazwę urzędową jako Nysa ustaliło Rozporządzenie Ministrów: Administracji Publicznej i Ziemi Odzyskanych z 9 XII 1947 r., które weszło w życie z dniem ogłoszenia, czyli 12 II 1948 r.

obowiązujące nazwy, aby czytelnik od razu (bez wgłębiania się w przypisy) wiedział, której miejscowości dotyczy dokument.

Dokładałam starań, by rozwinąć występujące w dokumentach skróty instytucji i inicjały osób, oraz dopisać przy nazwiskach imiona. Nie zawsze się to udało. Te, a także wszystkie inne rozwinięcia podaję w nawiasach kwadratowych. Z kolei w trzech dokumentach podane tam imię i nazwisko skracam do inicjałów ze względu na ochronę danych osobowych w sytuacjach wrażliwych.

Pozostawiłam w dokumentach stosowany tam zapis stopni wojskowych (np. starszyzna, młodszy leutnant, lejtnant). W przypisie podaję, jakie są odpowiedniki tych stopni w Wojsku Polskim, aby czytelnik miał orientację, jakiego szereblu podoficerowie czy oficerowie byli uczestnikami opisywanych zdarzeń⁷¹.

Większość ingerencji w teksty dokumentów wynika z faktu, że liczne dokumenty sporządzone zostały na maszynie bez polskich czcionek⁷² i tylko część polskich znaków diakrytycznych (w niektórych żadne) nadpisano na maszynie lub wprowadzono odręcznie. Bez komentarza poprawiłam te zapisy, traktując jako literówki. Jednak w kilku przypadkach, kiedy nie było oczywiste, jaka litera powinna się tam znajdować, wstawiłam znak [!] lub zasygnalizowałam wątpliwości w przypisie. Nie wprowadzałam polskich znaków diakrytycznych w zapisie nazwisk, jeśli nie miałam podstaw do tego⁷³.

Ze względu na zmianę zasad pisowni oraz biorąc pod uwagę specyfikę trybu pisanego pod dyktando na maszynie, poprawiłam bez komentarza zapis łączny lub rozdzielny wyrazów. Poza tym ingerencję w tekst ograniczyłam w zasadzie do poprawienia błędów interpunkcyjnych i wynikającego ze zmiany zasad ortografii uwspółcześnienia zapisów. Dotyczy to przede wszystkim sposobu podawania skrótów (np. skrót obyw. czy obw. w znaczeniu obywatel zmieniam na ob.), zlikwidowania kropek w skrótach (np. zamiast P.P.R. podaję PPR, zamiast i.t.d. podaję itd.) i w datach (np. zamiast 11.VIII.1945 podaję 11 VIII 1945). Ujednoliciłam – zgodnie z instrukcją – zapis cyfrowy miesięcy na rzymski (np. zamiast 17.5.1945 podaję 17 V 1945). Poprawiam zapisy typu wiceprezydent na wiceprezydent, tem na tym czy Prezydjalny na Prezydialny. Jednak tam, gdzie współczesna pisownia nie daje możliwości precyzyjnego przekazu, poprawiając w edycji słowo, podaję w przypisie literowym, jaki zapis był w oryginale (np. kontuzyj niesie pełniejszą treść niż kontuzji). Analogicznie postąpiłam, poprawiając w tekstach błędy ortograficzne (nieliczne zresztą, głównie dotyczące zapisów u/ó oraz ż/rz) oraz dużą bądź małą literą. Nie ingerowałam w zapis dużymi literami (z wyjątkiem poprawienia skrótów w środku zdania). Zgodnie z zasadami ortografii polskiej zapis dużą literą może być bowiem stosowany nie tylko ze względów znaczeniowych czy graficznych, lecz także uczuciowych

71 W określeniu rangi oficerów radzieckich przydatne okazało się zestawienie Stopnie żołnierzy lądowych sił zbrojnych ZSRR. D. Tomczyk, *Wyzwolenie ziemi nyskiej...*, s. 9–50, aneks V, s. 43.

72 Informację o tym, że dokument sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, podaję w przypisie literowym umieszczonym przy pierwszym wyrazie, w którym występują polskie znaki diakrytyczne.

73 Pozostawiam zapis Smietana, ponieważ również w dokumentach sporządzonych na maszynie z polskimi czcionkami tak podawano to nazwisko.

czy grzecznościowych. Uznałam więc, że stosowanie kryterium znaczeniowego stanowiłoby nieuprawnioną ingerencję w swobodę przysługującą piszącemu⁷⁴. Tam, gdzie nakazują to reguły ortograficzne, poprawiłam zapis z małej litery na dużą, ale biorąc pod uwagę ewentualność, że zapis taki odzwierciedlać może nastawienie piszącego, przywołałam w przypisie literowym zapis z dokumentu⁷⁵.

Liczne ingerencje mają charakter wyłącznie techniczny. Dotyczy to zastąpienia nawiasów ukośnych nawiasami okrągłymi, nadania różnym typom wyróżnień (spacjowanie, podkreślenie) jednej formy (wytluszczenie). Osoby sporządzające dokumenty w większości starały się nadać (zwłaszcza wysyłanym pismom) dopracowany układ graficzny. W druku starano się to zachować.

Spis dokumentów:

1. Pismo do Komendanta Milicji Obywatelskiej w Nysie, 17 V 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – Komendant Wojenny Nysy wyraził życzenie zapoznania się z przedstawicielami miejscowych władz.
2. Protokół 1 zebrania kierowników Starostwa Powiatowego, Zarządu Miejskiego i urzędników urzędów niezespolonych oraz Komendanta Wojennego i jego zastępcy w sali posiedzeń gmachu Starostwa Powiatowego w Nysie, 18 V 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.
3. Pismo do Starosty Powiatowego w Nysie, 24 V 1945 r., Zarząd Gminy Burgrabice – komendant wojenny w Biskupowie nie uznaje administracji polskiej.
4. Zapisek urzędowy, 25 V 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – oficer Komendy Wojennej Michaił Uljanow jako świadek zajścia zgłasza skargę na polskiego milicjanta.
5. Pismo do Prezydenta Miasta Nysy, 30 V 1945, Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski Wydział Prezydialny Katowice – prośba o szybkie przesłanie danych osobowych Komendanta Wojennego miasta.
6. Pismo do Komendanta Wojennego w Nysie, 1 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – zestawienie urzędów i instytucji państwowych prowadzących działalność w Nysie.
7. Pismo do Komendanta Wojennego w Nysie, 1 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o zwolnienie budynku koszar przy ul. Pionierów przeznaczonego dla repatriantów.
8. Polecenie wydelegowania osoby na organizowaną 5 czerwca konferencję przedstawicieli władz w biurze Komendantury Wojennej w Nysie, 4 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.
9. Pismo do Komendanta Szpitala w Nysie, 4 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba czterech pielęgniarek niemieckich dotycząca dalszej pracy w szpitalu i zakwaterowania.
10. Pismo do Komendanta Wojennego w Nysie, 4 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – pismo przewodnie do przesyłanego zarządzenia w sprawie meldunków.

74 Tak ujmuję to m.in. prof. E. Polański, który opracował zasady pisowni i interpunkcji polskiej w *Wielkim słowniku ortograficznym PWN*, Warszawa 2016, s. 54.

75 Taki charakter miało zapewne zapisywanie słowa Niemcy małą literą, powszechne w Polsce w pierwszym powojennym okresie.

11. Pismo do Komendy Milicji Obywatelskiej w Nysie, 4 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o przeprowadzenie dochodzenia w sprawie napaści na Niemców dokonanej przez osoby w mundurach rosyjskich.
12. Sprawozdanie z konferencji u Komendanta Wojennego, 5 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – stanowisko lokalnych polskich władz i Komendy Wojennej dotyczące spraw meldunkowych, zatrudniania osób, zajmowania mieszkań, wyżywienia, traktowania Niemców, godziny policyjnej, odbudowy domów i decyzje podjęte w tych sprawach.
13. Wyciąg z Protokołu 3. zebrania wójtów powiatu nyskiego, 5 VI 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie.
14. Pismo do Komendanta Wojennego w Nysie dotyczące zmiany nazw ulic, 6 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.
15. Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Prezydialny, 6 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – dane osobowe Komendanta Wojennego Nysy.
16. Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 6 VI 1945 r., Zarząd Gminy Jasienica Górna – informacja o poleceniach wydawanych przez żołnierzy radzieckich z różnych komend i prośba o wskazanie, czyich rozkazów słuchać.
17. Zapisek urzędowy, 6 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – wojsko radzieckie rozbiera żelazny płot ogradzający magazyny, prośba o spowodowanie zaprzestania tej rozbiórki.
18. Relacja dr. Stanisława Smetany z interwencji w Komendanturze Wojennej w Nysie w sprawie rozbiórki płotu przy magazynach miejskich, 7 VI 1945 r., Zarząd Miejski.
19. Pismo do Komendy Milicji Obywatelskiej w Nysie, 7 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – polecenie wystawienia czasowej ochrony przy magazynach, gdyż płot jest rozbierany przez wojsko radzieckie.
20. Pismo do kierownika Zakładów Miejskich, 7 VI 1945 r., Zarząd Miejski – prośba o zabezpieczenie drewnianym płotem magazynów miejskich przed grabieżą.
21. Notatka z Konferencji u Komendanta Wojennego, 14 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – zarządzenia wydane przez Komendanturę Wojenną dotyczące kwestii porządku i bezpieczeństwa.
22. Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 14 VI 1945 r., Urząd Gminy Reńska Wieś – prośba o interwencję, pomocnik komendanta wojennego w Nysie zabrał konia.
23. Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego, 20 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – wskazanie do odznaczenia Komendanta Wojennego Nysy i jego zastępcy.
24. Notatka dr. Stanisława Smetany dotycząca nielegalnego wywozu rzeczy z Nysy i rekwizycji wosku przez oficera radzieckiego, 22 VI 1945 r., Zarząd Miejski.
25. Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 23 VI 1945 r., Urząd Gminny w Kamienicy – powracające oddziały radzieckie rekwirują żywność i zwierzęta z gospodarstw, prośba o interwencję w Komendanturze Wojennej w Nysie.
26. Wyciąg z Pierwszego sprawozdania sytuacyjnego Starosty Powiatowego w Nysie; [30 VI 1945], Starostwo Powiatowe – konferencje z Komendantem Wojennym Nysy 9 i 18 V 1945 r. oraz odprawa wójtów 5 VI 1945 r.
27. Wyciąg z pisma do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Aproprowiacji w Katowicach, 2 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – młyn, który miał być przekazany przez wojsko radzieckie Zarządowi Miejskiemu, został przejęty przez delegata „Społem”.

28. Pismo do Wojewody Śląsko-Dąbrowskiego w sprawie języka urzędowego, 2 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – Komendant Wojenny domaga się dołączenia do ogłoszeń urzędowych tłumaczenia w języku niemieckim.
29. Pismo do Komendy Milicji Miejskiej w Nysie, 3 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o wystawienie warty przy budynku zajęтым przez Zakłady Miejskie po wyprowadzeniu się wojska radzieckiego.
30. Telegram do Starostwa Powiatowego w Nysie zakazujący honorowania „nariadów” Armii Czerwonej, Śląski Wydział Apropowizacji, 4 VII 1945 r.
31. Pismo do Starosty Powiatowego w Nysie, 4 VII 1945 r., Gmina Jasienica Dolna – pełnomocnik ds. gospodarczych Komendy Wojsk Radzieckich w Nysie przejmuje samowolnie wsie z trzech gmin.
32. Notatka Leona Kałuży o wrzucaniu do rzeki środków wybuchowych przez żołnierzy i milicjantów, 4 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.
33. Raport do Starostwa Powiatowego w Nysie, 9 VII 1945 r., Zarząd Gminy Biechów – oficer radziecki stacjonujący we Frączkowie okazał pismo od mjr. Kozaka z Nysy i zabrał pasy z młyna.
34. Zapisek urzędowy dr. Stanisława Smietany, 11 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – wizyta i żądania oficerów radzieckich w związku z planowanym ulokowaniem w Nysie od 15 VII 1945 r. oddziału piechoty Armii Czerwonej.
35. Zapisek urzędowy i pismo p.o. prezydenta miasta Nysy do Administracji Zakładów Miejskich, 11 VII 1945 r. – polecenie przygotowania koszar dla wojsk radzieckich.
36. Meldunek dla Starostwa Powiatowego w Nysie, 12 VII 1945 r., Urząd Gminy w Reńskiej Wsi – prośba o natychmiastową interwencję u Komendanta Wojennego w Nysie i sprawdzenie, czy oficerowie radzieccy dokonujący rekwizycji zboża i inwentarza czynią to z jego polecenia.
37. Zapisek urzędowy, 13 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – wybieranie kwater dla oficerów radzieckich, którzy będą stacjonować w Nysie.
38. Opis przebiegu zajścia w dniu 13 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – wybór kwater dla oficerów radzieckich i ostra reakcja milicjantów na próbę odebrania im budynku.
39. Notatka, 14 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – trudności z umeblowaniem mieszkań dla oficerów radzieckich w koszarach przy ul. Grodkowskiej, poprzednie umeblowanie zostało zabrane przez Komendę Taborów.
40. Pismo do Komendy Wojennej w Nysie, 15 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o wydanie zakazu używania środków wybuchowych do łowienia ryb.
41. Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 16 VII 1945 r., Gmina Włodary – grupa gospodarcza z Komendy Wojennej w Nysie wydała wsi Mańkowice zakaz oddawania mleka do Włodar i zbioru zbóż.
42. Pismo do Powiatowej Komendy Milicji Obywatelskiej w Nysie, 18 VII 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie – prośba o 15 milicjantów w celu zabezpieczenia browaru, ponieważ urządzenia mogą zostać wywiezione.
43. Protokół spisany w Zarządzie Miejskim w Nysie 20 VII 1945 r. – oficerowie i żołnierze radzieccy nachodzą mieszkania kolejarzy, domagają się ich mieszkań, dokonują rewizji i pobić.
44. Wyciąg z pisma do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Samorządowy, 2 VIII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – budynek dawnego szpitala wojskowego został zajęty – pomimo starań lekarza grodzkiego – przez wojsko radzieckie.

45. Pismo poufne do Wojewódzkiego Wydziału Informacji i Propagandy Oddział Polityczno-Wychowawczy w Katowicach, 2 VIII 1945 r., Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy w Nysie – Dom Kultury w Nysie nachodzony jest przez żołnierzy radzieckich, którzy dopuszczają się grabieży i niszczenia, a 1 VIII 1945 r. dopuścili się ponadto zbezczeszczenia godła Polski i zniszczenia tabliczek z polskimi nazwami ulic.
46. Wyciąg z Protokołu 12. zebrania wójtów powiatu nyskiego, 4 VIII 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie.
47. Meldunek do Starostwa Powiatowego w Nysie, 6 VIII 1945 r., Gmina Reńska Wieś – prośba o pomoc i interwencję u radzieckiego komendanta w Nysie w związku z zabieraniem zboża przez kolumnę transportową.
48. Zawiadomienie o wyświetlaniu dla Polaków filmu z polecenia Komendy Garnizonu Wojsk Radzieckich w Nysie, 9 VIII 1945 r., Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy w Nysie.
49. Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 11 VIII 1945 r., Urząd Gminny Reńska Wieś – prośba o interwencję w Komendzie Garnizonu w Nysie, ponieważ radzieccy żołnierze zabrali silnik benzynowy potrzebny do młócenia zboża.
50. Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 22 VIII 1945 r., Zarząd Gminny Prusino-wice – żołnierze radzieccy zabrali pasy z młyna, interwencja straży gminnej była nieskuteczna.
51. Pismo do kpt. Dodowa we Frączkowie; 29 VIII 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie – upoważnienie do odebrania koni i sprzętów z gospodarstwa Komendantury Wo-jennej w Nysie.
52. Podany do wiadomości Starosty Powiatowego w Nysie odpis meldunku o rabunku dokonanym przez żołnierzy radzieckich w budynku nr 15 przy ul. Żwirki i Wigury w Nysie, 2 IX 1945, Zarząd Miejski w Nysie.
53. Pismo do Starosty Powiatowego w Nysie, 11 IX 1945 r., Zarząd Gminy w Nowakach – żołnierze radzieccy zabrali fortepian, choć nie mieli pisma z Komendy Garnizonu w Nysie.
54. Wyciąg z pisma do Wojewody Śląskiego, 20 IX 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – pró-ba ukrócenia samowoli Milicji Obywatelskiej podjęta we współpracy z dowódcą garnizonu radzieckiego w Nysie, grabieże dokonywane przez czerwonoarmistów, nieskuteczność skarg wnoszonych do Komendy Garnizonu.
55. Pismo do Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa w Nysie dotyczące zerwania opieczęto-wania garażów miejskich, 21 IX 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.
56. Wyciąg z Protokołu 18. zebrania wójtów powiatu nyskiego 25 IX 1945 r.; Starostwo Powiatowe w Nysie – Sowieci zabrali siano ze stodoły w Bykowicach, komendant radziecki we Frączkowie popiera Niemców.
57. Odpis zeznania z 6 X 1945 r. dotyczącego najścia żołnierzy radzieckich na budy-nek Zapasowego Szpitala Zakaźnego w Nysie skierowany przez Dyrektora Szpita-la w Nysie do Prezydenta Nysy, a przez Prezydenta miasta 16 X 1945 r. do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego (kopia przesłana do Starostwa Powiatowego w Nysie).
58. Protokół zebrania w sali Starostwa, 12 X 1945 r., Powiatowy Oddział Informacji i Pro-pagandy w Nysie – utworzenie Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej i Koła Przyjaciół Żołnierza Polskiego, obchody rocznic.

59. Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 17 X 1945 r., Wójt wsi Złotogłowice – Roszanie niszczą zasiewy i plądrują przysiółek.
60. Odpis pisma do Radzieckiej Komendy w Prudniku, 18 X 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie – prośba o przekazanie nieczynnej lokomobili.
61. Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, [19] X 1945 r., Inspektor Szkolny w Nysie – prośba o wydanie przez władze radzieckie zarządzeń, które zapobiegą najściom żołnierzy radzieckich na szkoły, jak miało to miejsce w Szkole Podstawowej nr 3 w Nysie.
62. Meldunek, 24 X 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie – radzieccy komendanci gospodarczy w Paczkowie i Nysie oraz komendant 9. pułku w Nysie nie chcą pomóc w ustaleniu sprawców kradzieży krów.
63. Meldunek z interwencji u komendanta radzieckiego garnizonu w Nysie w sprawie nagannych zachowań żołnierzy radzieckich, 26 X 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie.
64. Pismo do Starosty Powiatowego w Nysie, 29 X 1945 r., Urząd Gminy Burgrabice – żołnierze radzieccy z pułku stacjonującego w Nysie dokonali rekwizycji siana w gromadzie Kijów, prośba o interwencję.
65. Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 2 XI 1945 r., Komisarz Ziemski w Nysie – grupa żołnierzy radzieckich napadła na jego dom.
66. Wysłany do Starostwa Powiatowego w Nysie opis najścia żołnierzy radzieckich, 7 XI 1945 r., Powiatowa Lecznica Zwierząt w Nysie.
67. Odpisy trzech pism do komendanta radzieckiego garnizonu w Nysie; 16–17 XI 1945 r.; Zarząd Miejski w Nysie – ekscesy żołnierzy radzieckich w Nysie.
68. Odpis protokołu o grabieży i niszczeniu mieszkań przez żołnierzy radzieckich w dzielnicy Średnia Wieś w Nysie; 19 XI 1945 r.. Komendant posterunku Straży Przemysłowej.
69. Odpis pisma do Komendanta Garnizonu w Nysie; 26 XI 1945 r.; Zarząd Miejski w Nysie – radzieccy żołnierze zajęli samowolnie dwa domy przy ul. Tadeusza Kościuszki w Nysie.
70. Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego, 27 XI 1945 r.; Zarząd Miejski w Nysie – pismo przewodnie do przesyłanych odpisów protokołu i doniesienia o ekscesach żołnierzy radzieckich w Nysie.
71. Skierowany do Prezydenta Nysy odpis zażalenia na żołnierzy radzieckich, którzy napadli na restaurację, ostrzelali właściciela i jego siostrę oraz dom, prośba o ochronę, 9 XII 1945 r.
72. Odpis skargi złożonej przez Niemkę napadniętą w swoim mieszkaniu, obrabowaną i zgwałconą przez dwóch żołnierzy radzieckich; 10 XII 1945 r.; Zarząd Miejski w Nysie.
73. Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 11 XII 1945 r., Wielki Młyn w Nysie – magazynier wracający wieczorem z pracy został zatrzymany przez żołnierza radzieckiego, okradziony i postrzelony.
74. Odpis sprawozdania z obchodu lokali zwalnianych przez wojsko radzieckie, 13 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.
75. Odpis korespondencji wewnętrznej dotyczącej ekscesów i przestępstw żołnierzy radzieckich wyjeżdżających z Nysy, 13 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.

76. Odpis korespondencji wewnętrznej, 14 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – rabowanie mieszkań, wywożenie mebli przez oficerów NKWD itp.
77. Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Ogólny, 15 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o interwencję na ekscesy żołnierzy radzieckich przedstawione w trzech odpisach doniesień.
78. Pismo do Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w Nysie, 18 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o pomoc w wyeliminowaniu grabieży mienia i innych wrogich działań żołnierzy radzieckich wobec Polaków.
79. Korespondencja wewnętrzna w Zarządzie Miejskim w Nysie, 19 XII 1945 r. – sugestia zwrócenia się do zarządu Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w Nysie o pomoc, bo żołnierze radzieccy wywożą i niszczą meble.
80. Pismo do Zarządu Miejskiego w Nysie, 20 XII 1945 r., Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski Wydział Samorządowy – informacja, że zestawienie przedstawiono Ministrowi Administracji Publicznej.
81. Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 20 XII 1945 r., Nadleśnictwo Państwowe Głucholazy – radzieckie oddziały z Nysy i Prudnika pobrały duże ilości drewna i nie uiściły należnej zapłaty.
82. Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Ogólny, 28 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – Zarząd Miejski jest w trakcie przejmowania obiektów zajętych do tej pory przez wojsko radzieckie.
83. Protokół zdania przez wojska radzieckie obiektów kwaterunkowych, 29 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – Protokół I.
84. Protokół II objęcia przez Zarząd Miejski w Nysie budynków zajmowanych dotychczas przez wojska radzieckie, 29 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.
85. Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Ogólny, 31 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – pismo wyjaśniające, dlaczego sporządzone zostały dwa protokoły przejęcia lokali od Armii Czerwonej.
86. Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego, 31 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – odpis pisma z 28 XII 1945 r. do płk. Koszyka, Komendanta Wojsk Sowieckich w Nysie, że ze strony tego komendanta Zarząd Miejski spotykał się z objawami życzliwości.
87. Wyciąg ze Sprawozdania miesięcznego za grudzień 1945 r. (21 XI-20 XII); 31 XII 1945 r., Starosta Powiatowy w Nysie.
88. Wyciąg z Protokołu konferencji kierowników oddziałów Zarządu Miejskiego w Nysie, 2 I 1946 r. – ekscesy wojsk radzieckich.
89. Przesłany do Starostwa Powiatowego w Nysie odpis doniesienia o szkodach czynionych przez żołnierzy radzieckich, 3 I 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie.
90. Pismo do I Komisariatu Milicji Obywatelskiej w Nysie, 7 I 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o wystawienie patrolu do ochrony domów zwolnionych przez żołnierzy radzieckich.
91. Przesłany Sądowi Okręgowemu w Nysie z siedzibą w Prudniku odpis zawiadomienia z 3 I 1946 r. o ukrytych przed Armią Czerwoną zapasach dawnej fabryki pierników i wafli; 7 I 1946 r.; Zarząd Miejski w Nysie.
92. Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Ogólny dotyczące ekscesów żołnierzy radzieckich, 8 I 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie.

93. Zaświadczenie o przekazaniu węgla i drewna opałowego dla Szpitala Miejskiego przez mjr. Tugarynowa, 17 I 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie.
94. Wyciąg z Protokołu konferencji kierowników oddziałów Zarządu Miejskiego, 28 II 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie – żołnierze radzieccy wałęsają się po okolicy bez wiedzy władz sowieckich.
95. Protokół zdawczo-odbiorczy z 10 IV 1946 r. – oddział wojska radzieckiego zdał Zarządowi Miejskiemu w Nysie magazyn zbożowy.
96. Korespondencja wewnętrzna w Zarządzie Miejskim w Nysie, 3 X 1946 r. – pogłoski, że w Nysie ulokowany będzie oddział wojsk radzieckich, sugestia zbadania sprawy w Urzędzie Wojewódzkim.
97. Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego dotyczące pogłosek o zamiarze ulokowania oddziału wojsk radzieckich w Nysie, 8 X 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Dokumenty

1

Pismo do Komendanta Milicji Obywatelskiej w Nysie, 17 V 1945, Zarząd Miejski w Nysie – Komendant Wojenny Nysy wyraził życzenie zapoznania się z przedstawicielami miejscowych władz.

Zarząd^a Miejski
w Nysie
lb. dzień/24^{b1}

Nysa, dn. 17 V 1945 r.

Do
Obywatela Komendanta Milicji Obywatelskiej
w Nysie

Komendant Wojenny Miasta Nysy wyraził życzenie zapoznania się z Przedstawicielami miejscowych Władz i przybędzie jutro o godzinie 10.30 (czasu środkowoeuropejskiego) do sali Wydziału Powiatowego².

Uprasza się Szanownego Obywatela jako Przedstawiciela Władzy zjawić się w wyżej wymienionym terminie.

Zarząd Miejski
([Jan] Koj)^{c3}

Źródło: ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 4, oryginał; mps.

^a Dokument sporządzony na maszynie bez polskich czcionek, polskie znaki diakrytyczne nadpisano.

^b Liczbę dziennika wpisano czerwonym ołówkiem.

^c Jest również odręczny podpis.

¹ Identycznej treści pisma skierowano również do innych przedstawicieli władz: k. 6 – lb.dzien/22 – Do Obywatela Prezesa Sądu Okręgowego w Nysie; k. 7 – lb.dzien/23 – Do Komendanta Służby Bezpieczeństwa w Nysie; k. 8 – lb.dzien/26 – Do Obywatela Naczelnika Sądu Grodzkiego w Nysie; k. 9 – lb.dzien/24 – Do Obywatela Przedstawiciela Autotransportu w Nysie; k. 10 – lb.dzien/27 – Do Obywatela Przedstawiciela Poczty w Nysie; k. 12 – lb. dzien/31 – Do Obywatela Przedstawiciela Telegrafów.

² Spotkanie odbyło się w Starostwie Powiatowym, mającym siedzibę przy ul. Piastowskiej 33, w budynku dawnej Landraty.

³ Jan Koj był wówczas prezydentem Nysy.

2

Protokół 1. zebrania kierowników Starostwa Powiatowego, Zarządu Miejskiego i urzędników urzędów niezespolonych oraz Komendanta Wojennego i jego zastępcy w sali posiedzeń gmachu Starostwa Powiatowego w Nysie, 18 V 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Protokół^{1ab}

z I Zebrania Kierowników Starostwa Powiatowego, Zarządu Miejskiego i urzędników Urzędów Niezespolonych oraz Komendanta Wojennego i jego Zastępcy w sali posiedzeń gmachu Starostwa Powiatowego w Nysie dnia 18 V 1945 r.

Obecni na konferencji: Komendant Wojenny mjr [Wasył Aleksiejewicz] Zaharow [!]¹ i zastępca kpt. Kozak², Starosta, Wicestarostowie i Kierownicy Wydziałów Starostwa, Prezydent Miasta, Prezesi Sądów³, Pełnomocnik RP Min.[istra] Odbudowy, Pełnomocnik dla spraw Gospodarczych, Przedstawiciele Szkolnictwa Średniego i Powszechnego, Banku Narodowego i K.[omunalnej] K.[asy] O.[szczędności], Urzędu Ziemińskiego, Lasów Państwowych, Poczty, Telefonów, Propagandy, Auto-Transportu oraz Kierownicy Urzędu Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej.

Przemówienie powitalne wygłosił Starosta Powiatowy, ob. W.[incenty] Karuga, witając obecnych przedstawicieli Armii Radzieckiej oraz wszystkich zebranych. Po uczczeniu 1-minutową ciszą poległych w obronie ziem odzyskanych ob. Starosta w krótkich słowach wspomniął o historii miasta Nysy i powiatu na przestrzeni dziejów, oraz wezwał wszystkich zebranych do intensywnej pracy i współdziałania w odbudowie Polski, odkładając wszelkie prywatne sprawy na plan dalszy. Przemówienie swoje zakończył ob. Starosta okrzykiem na cześć Armii Radzieckiej, powtórzonym przez wszystkich zebranych. W odpowiedzi przemówił przedstawiciel Armii Czerwonej zastępca komendanta wojennego kpt. Kozak, wyrażając w imieniu komendanta wojennego i swoim radość z przybycia na ten teren przedstawicieli administracji polskiej. Mówca zobrazował ogólną sytuację polityczną i zapewnił zebranych o dobrej woli komendanta wojennego i swojej współpracy i pomocy dla władz polskich. Przemówienie kpt. Kozak zakończył okrzykiem na cześć Stalina, Mołotowa i zgody między narodami rosyjskim i polskim. Prezydent miasta, [Jan] Koj, mówił o trudnościach aprowizacyjnych, transportowych, mieszkaniowych, o zabezpieczaniu mienia państwowego, uruchomieniu wodociągów, elektryczności i uporządkowaniu miasta. Trudności te wynikają głównie z braku personelu urzędniczego i pracowników fizycznych.

Lekarz grodzki, dr [Edward] Mróz, prosi o kolejność w wykonaniu prac najważniejszych dla zdrowotności miasta: 1) zorganizowanie szpitala, 2) chowanie trupów ludzkich i zwłok końskich, 3) woda do picia, 4) klozety publiczne, 5) zebranie lekarstw i środków opatrunkowych.

Kierownik Oddz.[iału] Drog.[owego] Star.[ostwa] Pow.[iatowego], inż. [Jerzy] Niepokojczycki, prosi wojsko o rozminowanie dróg. Przedstawiciel Dyr.[ekcji] Lasów Państw.[owych], ob. Rzepka, prosi o broń dla siebie i ludzi pracujących w terenie. Referent Kultury i Sztuki, inż. [Stanisław] Kramarczyk, prosi o środek lokomocji dla umożliwienia ewidencji i zabezpieczenia zabytków kultury i sztuki. Naczelnik Urzędu Poczтового, ob. [Karol] Stefański, zawiadomił o uruchomieniu poczty. Kier.[ownik] Urzędu Ziemskiego, ob. [Jan] Lis, stwierdza, że dużo gospodarstw zajętych jest przez wojsko, i prosi o przepustkę od władz wojskowych dla obejrzenia ich i zabezpieczenia. Przedstaw.[iciel] Szkolnictwa Powsz.[ecznego], ob. Grela, prosi o to samo co przedmówca dla zabezpieczenia obiektów szkolnych. Przedstawiciel grupy przemysłowej, ob. [Henryk] Gauze, stwierdza, że uruchomi się w tym celu wkrótce elektrownię po skompletowaniu pasów. Uruchomienie wodociągów uzależnione jest od prądu elektrycznego. Natomiast uruchomienie^c gazowni jest na dłuższy czas niemożliwe. Dyr.[ektor] Gimnazjum, ob. [Adolf] Banaś, prosi władze wojskowe o sprawdzenie podminowania gmachu szkolnego. Wszyscy zabierający głos narzekali na brak środków lokomocji, ludzi do uprzątnięcia gmachów i zabezpieczania obiektów. Przedstawiciel Auto-Transportu, ob. Kocinski, stwierdza, że w tej chwili nie może w niczym pomóc, gdyż nie ma pojazdów mechanicznych zdolnych do użytku i benzyny. Komendant Milicji Obywatelskiej stwierdza, że ludzie jego, których ma za mało, zajęci są dzień i noc i również nie może ich przydzielać na posterunki dla poszczególnych gmachów i urzędów.

Po wyczerpaniu listy mówców zabrał głos kpt. Kozak, który w odpowiedzi na poszczególne pytania stwierdza, że 1) aprowizacja miasta jest trudna z powodu wywieżenia magazynów żywnościowych w czasie działań wojennych, 2) trudności lokalowe są spowodowane zniszczeniem miasta, należy więc w pierwszym rzędzie umieścić urzędy, następnie pracowników, potem zaś powracających Niemców^d. Broni władze wojskowe przydzielić nie mogą, należy starać się na własną rękę przy czym Woj.[enna] Kom.[endantura] zatwierdzi zezwolenie Starostwa na posiadanie broni. Na wszystkie zapytania poważniejszej natury, jak pomoc w zaprowiantowaniu miasta, rozminowanie dróg i budynków itd., Komendant Wojenny odpowie po powrocie za 3 do 5 dni ze Sztabu Frontu⁴.

Ob. Starosta podziękował Komendantowi Woj.[ennemu] i jego Zastępcy oraz wszystkim zebranym za obecność i zapowiedział, że takie konferencje będą się odbywały co miesiąc. Na tym zebranie zamknięto.

Protokołował:

Jan Marcinkowski⁵

Źródło: ZM, sygn. 14. Protokoły zebrań kierowników urzędów niezespolonych, Starostwa Powiatowego i Zarządu Miejskiego w Nysie [1945], k. 5–6; oryginał; mps.

Na k. 5 na górze czerwonym ołówkiem duża litera A.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, te czasami wprowadzono odręcznie lub maszynowo.

^b Było wersalikami, spacje i podkreślenie.

^c Następny wyraz, przekreślony znakami x, jest nieczytelny.

^d Była małą literą: niemców.

^e Był też odręczny podpis.

¹ W późniejszych dokumentach podawano zapis: Zacharow. Zob. np. dok. z 20 V 1945 r.

² W opracowaniach jako zastępca komendanta wojennego w Nysie podawany jest mjr Kuspis – Z. Kowalski, *Miasto w latach 1945–1946*, [w:] *Miasto Nysa. Szkice monograficzne*, red. J. Kroszel, S. Popiołek, Wrocław 1970, s. 113; D. Tomczyk, *Wyzwolenie ziemi nyskiej przez Armię Radziecką w 1945 roku*, [w:] *Szkice nyskie. Studia i materiały*, t. 2, red. Z. Kowalski, Opole 1979, s. 29; Z. Kowalski, *Życie polityczne na ziemi nyskiej w latach 1945–1947*, [w:] *Szkice nyskie. Studia i materiały*, t. 2, red. Z. Kowalski, Opole 1979. Również w dokumentach 12 (z 5 VI 1945 r.) i 26 (Pierwsze sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego w Nysie 9 V–9 VI 1945 r.) jako zastępca komendanta wojennego podawany jest kpt. Kuspis, ale w dok. 13 jako kierownik działu politycznego występuje kpt. Kozak.

³ W Nysie organizowano Sąd Grodzki i Sąd Okręgowy.

⁴ Komendantury wojenne w powiecie nyskim podporządkowane były wówczas Oddziałowi Kierownictwa Wojennymi Komendanturami przy I Froncie Ukraińskim. Oddziałem tym kierował płk E. Repin, który podlegał gen. lejtn. Konstantinowi Krajniukowi, członkowi Rady Wojennej I Frontu Ukraińskiego, kierującemu pracą partyjno-polityczną. Następnie, w pierwszych dniach czerwca 1945 r., stacjonujące w Polsce oddziały radzieckie podporządkowane zostały Północnej Grupie Wojsk Armii Czerwonej (z siedzibą w Legnicy), której dowódcą był marsz. Konstanty Rokossowski. Za: Z. Kowalski, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski*, Opole 1988, s. 22, 24; D. Tomczyk, *Śląsk Opolski – 1945. Militarne i polityczne problemy okresu wyzwolenia*, Opole 1989, s. 339–340.

⁵ Jan Marcinkowski był kierownikiem Wydziału Ogólnego w StP w Nysie.

3

Pismo do Starosty Powiatowego w Nysie, 24 V 1945 r., Zarząd Gminy Burgrabice – komendant wojenny w Biskupowie nie uznaje administracji polskiej

Zarząd^a Gminy
Borkendorf
l.dz. 86/45

Borkendorf¹, dnia 24 V 1945

Do
Starosty Powiatowego
w Nysie^{b2}

Z polecenia Ob. Starosty dnia 23 V 1945 udałem się wraz z ob. Neumanem na teren gminy Borkendorf w celu objęcia stanowiska Naczelnika.

W obrębie Borkendorfu we wsi Bischofswalde³ władzę sprawuje komendant wojenny, który nakazał nam jak najszybciej opuścić teren, gdyż nie uznaje żadnej administracji polskiej. W związku z tym proszę Ob. Starostę o uzgodnienie powyższych spraw z pow.[iatowym] komend.[antem] wojen.[nym]⁴ oraz o pisemne upoważnienie od pow. kom. woj. umożliwiające mi pełnienie czynności służbowych.

Jednocześnie proszę o wydanie zezwolenia, poświadczonego przez pow. kom. woj., na używanie koni z bryczką dla poruszania się w celach służbowych po dość rozległym terenie gminy.

p.o. Naczelnik Gminy
Borkendorf
Andrzej Paszkowski^c

Adnotacje wprowadzone w StP:

W lewym górnym rogu na ukos granatowym ołówkiem: Załatwiłem / w Kom. Woj. / WK⁵
u dołu w lewym rogu czerwonym ołówkiem duże a/a.

Źródło: StP, sygn. 85. Korespondencja dot.[ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 1 [1945], k. 5; oryginał; mps.

^a Sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, polskie znaki diakrytyczne wprowadzono odręcznie.

^b Było spacjaowanie i podkreślenie.

^c Był tylko odręczny podpis.

¹ Borkendorf – obecnie Burgrabice. Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r. wprowadziło nazwę Borkowice (taka nazwa jest w dok. 64).

² Starostą w Nysie był Wincenty Karuga.

³ Bischofswalde – obecnie Biskupów.

⁴ Również w literaturze tak prezentowany jest status Komendatury Wojennej w Nysie. Zob.: Z. Kowalski, *Życie polityczne na ziemi nyskiej w latach 1945–1947*, [w:] *Szkice nyskie. Studia i materiały*, t. 2, red. Z. Kowalski, Opole 1979, s. 51.

⁵ WK to inicjały Wincentego Karugi.

4

Zapisek urzędowy, 25 V 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – oficer Komendy Wojennej Michaił Uljanow jako świadek zajścia zgłasza skargę na polskiego milicjanta

^aLdz. 73. Prez I 4/MO^a

Z.[apisek] U.[rzędowy]

Dnia 25 V 1945 zjawił^b się st.[arszy] porucznik Komendy Wojennej Michaił Nykytycz Uljanow w Nysie z zażaleniem tej treści, iż w dniu dzisiejszym był świadkiem niewłaściwego zachowania się milicjanta. W szczególności milicjant nieznanego mu nazwiska w domu Józefa Müllera¹ bez żadnej przyczyny ze strony Müllera głośno zaczął krzyczeć na Müllera i jego córkę, a następnie oddał trzy strzały, a gdy st.[arszy] porucznik Uljanow podbiegł, aby interweniować, zbiegł na rowerze i Uljanow pomimo pościgu nie zdołał go przytrzymać i wylegitymować.

Nysa, dnia 25 V 1945

Adnotacje odręczne:

1) Wysłano do MO celem przeprowadzenia dochodzeń i powiadomienia o wyniku

2) Po 14 dniach

N. 28 V 45

Koj^c

Po 10 dniach

N. 14/6/45

Koj^{c2}

Źródło: ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 23, oryginał; mps.

^{a a} Wpisano odręcznie.

^b Dokument sporządzono na maszynie z niemieckimi czcionkami, polskie znaki diakrytyczne dopisano ręcznie.

^c Jako odręczny podpis.

¹ Józef Müller, zamieszkały w Nysie przy ul. 1 Maja 23, wykazywany jest kilka dni później (29 V 1945 r.) jako pracownik biurowy Zarządu Miejskiego; APO, ZM, sygn. 154, k. 47–48.

² Jan Koj sprawował wówczas urząd prezydenta Nysy.

5

Pismo do Prezydenta Miasta Nysy, 30 V 1945 r., Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski Wydział Prezydialny Katowice – prośba o szybkie przesłanie danych osobowych Komendanta Wojennego miasta.

Urząd Wojewódzki
Śląsko-Dąbrowski
– Wydział Prezydialny –
L.Dz.: Fr/101/134/45

Katowice, dnia 30 maja 1945 r.

Do
Ob. Prezydenta Miasta
^a **w Nissie**[!]^{a1}

Proszę o spieszne zakomunikowanie mi rangi, nazwiska, imienia i imienia ojca Komendanta Wojennego Waszego miasta.

Wicewojewoda:
(inż. S.[tefan] Wengierow)^b

Adnotacje odręczne wprowadzone w ZM:

Na k. 1 w lewym dolnym rogu:

1) Załatwiono

2) Do akt

6/6. 45 Koj

Na k. 2

Mjr Gwardii Zacharow Wasyli Aleksiejewicz^c

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 1–2, oryginał; mps.

^{a-a} Było spacjejowanie.

^b Był też podpis odręczny.

^c Otczestwo napisano nieczytelnie, podaję za dok. 23.

¹ Prezydentem Nysy był wówczas Jan Koj.

6

Pismo do Komendanta Wojennego w Nysie, 1 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – zestawienie urzędów i instytucji państwowych prowadzących działalność w Nysie.

Zarząd^a Miejski
m. Nysy
I Prez 1/b

Nysa, dnia 1 VI 1945 r.

Do
Obywatela Komendanta Wojennego
w Nysie¹

Stosownie do zlecenia z dnia 30. bm. podaję poniżej zestawienie urzędów względnie instytucji państwowych, które się w Zarządzie Miejskim zgłosiły i też na terenie powiatu miejskiego pracują.

Zaznaczam, że dokładne zestawienie podać mogę po ukończeniu meldunków, tj. po 10 VI 1945 r.

	Nazwa urzędu wzg.[lędnie] instytucji	Ilość pracowników	Ilość człon.[ków] rodz.[in]
1.	Starostwo Grodzkie (Zarząd Miejski) Nysa	59.-	18.-
2.	Starostwo Powiatowe Nysa		
3.	Sąd Okręgowy Nysa	1.-	
4.	Sąd Grodzki Nysa	1.-	

5.	Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publ[icznego] Nysa	46.-	4.-
6.	" " Milicji Obywatelskiej	84.-	20.-
7.	" " Obwodowy Urząd Pocztowy	16.-	38.-
8.	Rejonowy Urząd Telegraficzny, Telefon.	16.-	8.-
9.	Urząd Ruchu (Kolej)	15.-	1.-
10.	Powiatowy Urząd Ziemski	1.-	-
11.	Powiatowy Urząd Repatriantów ²	9.-	-
12.	Grupa Przemysłowa Ministerstwa Przemysłu ^b	49.-	-
13.	Biuro Planowania i Odbudowy	9.-	-
14.	Autotransport	27.-	-
15.	Kuratorium Szkolne ³ (na razie wyjechało)	^c 9 ^c	-
16.	Bank Narodowy	6.-	-

Zarząd Miejski
Prezydent
([Jan] Koj)^d

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 3, oryginał; mps.

^a Napisany na maszynie bez polskich czcionek, nie wprowadzono polskich znaków diakrytycznych.

^b Z lewej strony na marginesie wpisano odręcznie: M.[arszałka] Stalina 4. Ulica obecnie (od 3 XII 1956 r.) nosi nazwę Bohaterów Warszawy.

^{c-c} Dopisano odręcznie.

^d Był również odręczny podpis.

¹ Komendantem Wojskowym w Nysie był wówczas mjr Wasyl Aleksiejewicz Zacharow.

² Chodzi o powiatowy oddział Państwowego Urzędu Repatriacyjnego.

³ Chodzi o Inspektorat Szkolny.

7

Pismo do Komendanta Wojskowego w Nysie, 1 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o zwolnienie budynku koszar przy ul. Pionierów przeznaczonego dla repatriantów.

Zarząd^a Miejski
m. Nysy
Ldz. 48/45

Nysa, dnia 1 VI 1945 r.

Do
Komendanta Wojskowego^b
^cw Nysie^c

Proszę o zwolnienie budynku koszar przy ul. Pionierskiej (Pionierstr.)¹ dla pomieszczenia repatriantów.

Prezydent miasta
([Jan] Koj)^d

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 4, oryginał; mps.

^a Pismo sporządzono na maszynie bez polskich czcionek.

^b Na końcu wiersza była litera w, została ona przekreślona na maszynie znakiem x.

^{c-c} Było podkreślenie.

^d Był również podpis odręczny czerwonym ołówkiem.

¹ Nazwa ul. Pionierska nie miała charakteru urzędowego, dlatego dopisano w nawiasie nazwę niemiecką. Pionierstrasse oficjalnie zmieniona została na ul. Pionierów 14 VII 1945 r.

8

Polecenie wydelegowania osoby na organizowaną 5 czerwca konferencję przedstawicieli władz w biurze Komendantury Wojennej w Nysie, 4 VI 1945, Zarząd Miejski w Nysie

Zarząd^a Miejski w Nysie
Znak: I. Prez. / 45

Nysa, dnia 4 czerwca [19]45

Z polecenia Komendanta Wojennego¹ podaje się do wiadomości, że konferencja Przedstawicieli Władz Niezespółonych odbędzie się w[e] wtorek, dnia 5 bm. o godz. 8-mej (środkowoeurop.[ejskiego] czasu) w biurze Komendy Wojennej².

Uprasza się o wydelegowanie Delegata na wyznaczoną konferencję.

Zarząd Miejski
([Jan] Koj)
Prezydent Miasta

^bOtrzymują^b:

- 1) Starostwo Powiatowe
- 2) „Grodzki³
- 3) Sąd Okręgowy
- 4) Sąd Grodzki
- 5) Obwod[ow]y Urząd Pocztowy
- 6) Rejonowy Urząd Telegraficzny
- 7) Urząd Ruchu (Kolej)
- 8) Powiatowy Urząd Ziemski
- 9) „ „ Repatriantów⁴

10) Grupa Przemysłowa Min.[isterstwa] Przemysł.[u]

11) Autotransport

12) Kuratorium Szkolne⁵

13) Bank Narodowy

14) Deleg.[at] Min.[isterstwa] Odbudowy.

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 5, oryginał, mps.; także: ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 63; oryginał; mps.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez czcionek polskich, nie wprowadzono polskich znaków diakrytycznych.

^{b-b} Było podkreślone czerwonym ołówkiem.

¹ Komendantem Wojskowym Nysy był wówczas mjr Wasyl Aleksiejewicz Zacharow.

² Komendantura Wojskowa mieściła się przy ul. Marszałka Stalina. Ulica obecnie (od 3 XII 1956 r.) ma nazwę Bohaterów Warszawy.

³ Chodzi o Zarząd Miejski.

⁴ Chodzi o powiatowy oddział Państwowego Urzędu Repatriacyjnego.

⁵ Chodzi o Inspektorat Szkolny.

9

Pismo do Komendanta Szpitala w Nysie, 4 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba czterech pielęgniarek niemieckich dotycząca dalszej pracy w szpitalu i zakwaterowania.

Zarząd^a Miejski w Nysie

Nysa^b, dnia 4 czerwca [19]45 r.

Znak: I. Prez. 371/45

Do

Majora Komendanta Szpitala¹

^cw Nysie^c

Cztery pielęgniarki niem.[ieckie], które były już zatrudnione w tut.[ejszym] Szpitalu, wyraziły chęć do kontynuowania dalszej^d pracy.

Gdyby Kierownictwo Szpitala nie reflektowało na współpracę, proszą o przydzielenie mieszkania na okres zajęcia Szpitala przez Komendę.

([Jan] Koj)^e

Prezydent Miasta

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 6, oryginał; mps.

^a Pismo sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, nie wprowadzono polskich znaków diakrytycznych.

^b Było spacjiowane.

^{c-c} Było wyspaciowane i podkreślone.

^d Było: dalszy. Zamiast pleonazmu kontynuowania dalszej powinno być: kontynuowania.

^e Był też odręczny podpis.

¹ Armia Czerwona zajęła dawny szpital wojskowy przy ul. Kornela Ujejskiego (wówczas Breitestrasse).

10

Pismo do Komendanta Wojennego w Nysie, 4 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – pismo przewodnie do przesyłanego zarządzenia w sprawie meldunków.

Zarząd^a Miejski w Nysie

Znak: I. Prez. 370/45

Nysa^b, dnia 4 czerwca [19]45 r.

Do

Komendanta Wojennego

^cw Nysie^{c1}

Dot.: Zarządzenie w sprawie meldunków.

w załączeniu przedkładał wydane zarządzenie w sprawie meldunków do wiadomości².

(([Jan] Koj))^d

prezydent miasta

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 7, oryginał; mps.

^a Pismo sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, nie wprowadzono polskich znaków diakrytycznych.

^b Było spacjiowanie.

^{c-c} Było spaciowanie i podkreślenie.

^d Nie ma podpisu odręcznego.

¹ Komendantem Wojennym w Nysie był wówczas mjr Wasyl Aleksiejewicz Zacharow.

² W źródle nie ma załącznika.

11

Pismo do Komendy Milicji Obywatelskiej w Nysie, 4 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o przeprowadzenie dochodzenia w sprawie napaści na Niemców dokonanej przez osoby w mundurach rosyjskich.

Zarząd^a Miejski w Nysie

Znak: I Prez./45

236/45

Nysa^b, dnia 4 czerwca 1945 r.

Komenda
Milicji Obywatelskiej
w Nysie^c

Nieznani osobnicy w mundurach rosyjskich zabrojeni¹ w karabiny napadli dzisiaj na obywateli niemieckich Regulę Józefa i jego żonę Annę oraz córkę Jadwigę, poturbowali ich i okradli. Osobnicy ci podawali się za Ukraińców.

Proszę o przeprowadzenie dochodzeń i podanie winnych do ukarania.

([Jan] Koj)^d
Prezydent Miasta

Źródło: ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 24, oryginał; mps.

^a Dokument napisany na maszynie bez polskich czcionek, nie wprowadzono polskich znaków.

^b Było spacjowanie.

^c Było podkreślenie.

^d Był również odręczny podpis.

¹ Tj. uzbrojeni.

12

Sprawozdanie z konferencji u Komendanta Wojennego, 5 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – stanowisko lokalnych polskich władz i Komendy Wojennej dotyczące spraw meldunkowych, zatrudniania osób, zajmowania mieszkań, wyżywienia, traktowania Niemców, godziny policyjnej, odbudowy domów i decyzje podjęte w tych sprawach

Sprawozdanie^a

z konferencji u Komendanta Wojennego, z dnia 5 VI 1945 r. o godz. 8.

Z inicjatywy Zarządu^b Miejskiego Komendant Wojenny poprosił przedstawicieli wszystkich urzędów i władz na wyznaczony termin na konferencję.

Obecni: Major [Wasył Aleksiejewicz] Zacharow, Kapitan [Szczepan Kasperowicz] Kuspis, [p]rez.[ydent] [Jan] Koj, Starosta [Wincenty] Karuga i wszyscy przedstawiciele władz.

Zagaja tow[a]rz.[ysz] Kapitan Kuspis i udziela głosu obw. Prezydentowi Kojowi. Prezydent Koj porusza:

a) **sprawa meldunkowa^c**. Meldunki wszystkich obywateli kończą się z dniem 10 bm. Po 10 bm. każdy obywatel nieposiadający zaświadczenia zameldowania

i ^dprzy pracowników^d urzędowych poza legitymacją Śl.[ąskiego] Urzędu Wojewódzkiego i jeszcze dowodu pracy danego urzędu będzie odstawiany do prac przymusowych. Obywatel Koj prosi o dopilnowanie, b[y] urzędnicy dokonali meldunków i też zaopatrzyli się w legitymacje pracy danego Urzędu.

b) **Sprawa urzędu pośrednictwa pracy.** Aby celowo bezrobotnych użyć^{e1}, każdy kierownik nie bierze pracownika na własną rękę, lecz zgłasza zapotrzebowanie do U.[rządu] P.[ośrednictwa] P.[racy], a ten mu potrzebnych robotników przydziela.

c) **Sprawy mieszkaniowe.** Bez przydziału mieszkań nie wolno na własną rękę mieszkań zajmować. Zajmowanie mieszkań obszernych może pociągnąć za sobą ograniczenie mieszkania.

d) **Sprawa wyżywienia.** Środków żywnościowych wystarczy zaledwie na trzy do pięciu dni. O ile środków żywności nie będzie, zmuszeni jesteśmy kuchnie zamknąć. Pomoc ze strony starostwa względnie Komendanta Wojennego jest konieczna.

Zabiera głos Ob. Starosta do sprawy wyżywienia i podkreśla, że dzisiaj zbierają się wójci[!] i sprawa ta zostanie załatwiona. Powiat dostarczy w najbliższych dniach, co jest dla miasta potrzebne.

W różnych sprawach podnoszą głos Ob. dr [Edward] Mróz², Rojewski³, Sekta [?], Czarnecki, przedst.[awiciel] przemysłu kolei.

Zabiera głos tow. kpt. Kuspis. Porządku [w] mieście nie ma; Polacy sami ponoszą odpowiedzialność za stan rzeczy. Szabrowanie musi ustać. Gospodarzem miasta jest Prezydent: jego nakazom należy się podporządkować. Wypadki napadów na Niemców^f i odbieranie im mienia nie mogą się powtarzać. Prezydent ostro powinien się ^gprzeciwstawić nadużyciom^g. Wojna jest ukończona, Niemców należy traktować jak obywateli, a nie jak Niemcy nas traktowali. Na tym polega nasza wyższość^h. Niemców należy uwzględniać i przydzielać mieszkania. Nie wolno urzędowi i instytucjom zatrudniać pracowników na własną rękę. Na to jest Urząd Pośr.[ednictwa] Pracy i wszystkimi pracownikami opiekuj[e] się Prezydent, który według potrzeby na wniosek przydziela pracowników poszczególnymⁱ urzędowi i instytucjom i li tylko w ten sposób będzie miał dokładną kontrolę nad pracownikami.

Zarząd Miejski powinien posiadać własną Policję jako organ wykonawczy i Prezydent niech jedzie do Katowic i bez Milicji niech nie wraca⁴. Wyżywienie powinno być i dla Niemców, również i mleko. Polaków jeńców wojennych nie wolno tutaj zatrudniać, należy ich wysyłać do miejsc rodzinnych. O ile kto jedzie na wioski, musi mieć przepustkę z wyszczególnionymⁱ celem po co jedzie.

Godzinę policyjną ustala się na godz. 23-ią (czyli czasu rosyjskiego na godz. 24-tą). Kto po godzinie policyjnej ma na mieście do czynienia, musi mieć przepustkę wystawioną przez Prezydenta miasta.

Spis wydanych przepustek podaje Prezydent Komendzie Wojennej do wiadomości. Zarządzenie w sprawie godz. policyjnej wyda Komendant Wojenny.

Również stawia kpt. Kuspis^k pytanie, jaki plan ustalono w sprawie odbudowy poniszczonych^l domów, które można by małym nakładem odbudować. Na to pytanie udzielił Prezydent odpowiedź, że sprawa jest w przygotowaniu, gdyż dopiero przed trzema dniami przybył kierownik Wydziału Budowlanego. Na tym konferencja zakończona.

Nysa, 5 czerwca 1945 r.

([Jan] Koj)^l
Prezydent miasta

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 8–9, oryginał?; mps.

^a Było wersalikami spacjaowanymi i z podkreśleniem.

^b Dokument sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, nie wprowadzono polskich znaków diakrytycznych.

^c Od tego miejsca do końca dokumentu krojem wytłuszczonym podano wyrazy, które w oryginale były podkreślone.

^{d-d} Tak w źródle. Zapewne miało być: w przypadku pracowników.

^e Był błąd ortograficzny: z urzyc.

^f W całym dokumencie zapis małą literą: Niemców.

^{g-g} Było: przeciw stawic na uzycia.

^h Było: wyszczosc.

ⁱ Było: postrzegolnym.

^j Było: wyszczegulnionym.

^k Było: Kupis.

^l Było: poniszczonych.

^ł Nie ma odręcnego podpisu.

¹ Tj. wykorzystać, w znaczeniu zatrudnić.

² Edward Mróz był lekarzem grodzkim w Nysie.

³ Stanisław Rojewski był rejonowym inspektorem osadnictwa państwowego.

⁴ Milicja Miejska w Nysie utworzona została 2 VII 1945 r. APO, ZM, sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 [1945–1946], k. 78. Pismo Zarządu Miejskiego do Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego z 28 VII 1945 r.

13

Wyciąg z Protokołu 3. zebrania wójtów powiatu nyskiego, 5 VI 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie.

Protokół^{ab}

z III zebrania wójtów powiatu nyskiego
w dniu 5 VI [19]45

Porządek zebrania:

- 1) Zagajenie
- 2) Sprawozdanie z pracy
- 3) Dyskusja
- 4) Zarządzenia Komendanta Wojennego
- 5) " Starosty
- 6) Wolne wnioski

Trzecie zebranie wójtów odbyło się w sali posiedzeń Radzieckiej Komendy Wojennej¹, przy współudziale Komendanta Wojennego majora gwardii Zacharowa, kierownika działu politycznego – kapitana gwardii Kozaka, komendanta milicji, komendanta straży pożarnej, rejonowego inspektora osadnictwa Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, komisarza ziemskiego powiatowego, pełnomocnika do spraw siewu i żniw, starosty nyskiego oraz wszystkich wójtów.

Zebranie otworzył ob. Starosta², podkreślając w krótkich słowach ważność dzisiejszego posiedzenia. Ob. Starosta po uzgodnieniu z komendantem wojennym oznajmił zebranym, że wyłącznymi gospodarzami na terenie powiatu nyskiego jest starosta powiatowy wraz z przedstawicielem Armii Czerwonej^c – komendantem wojennym w Nysie, wszyscy inni komendanci będą jemu podlegali i muszą się podporządkować do wszystkich zarządzeń, które wyjdą od komendanta wojennego w Nysie. Między komendą wojenną a Starostą istnieć będzie ścisła współpraca i porozumienie w dążeniu do uporządkowania i zorganizowania całego powiatu. Komendant wojenny w Nysie jest jednym z tych niewielu, którzy współpracę z Polakami postawił^d na odpowiednim poziomie.

Odnosnie do punktu 2, poszczególni wójtowie złożyli szczegółowe sprawozdania z działalności w terenie. Największą bolączką terenową są grabieże^e dokonywane przez różnych osobników cywilnych i wojskowych. Plądrowania i gwałcenia odbywające się nocą dokonywane są najczęściej przez żołnierzy z różnych terenów, którzy z kolei uchodzą bezkarnie.

Wielu z wójtów poruszyło sprawę rekwizycji bydła, koni, narzędzi rolniczych itp., następnie skarżono się na wygórowane żądania^f niektórych komendantów, [za]dających dostawę dużej ilości masła, mięsa i tym podobnych artykułów.

Jedną z wielu poruszonych spraw jest także to, że poszczególni komendanci obsadzają na własną rękę stanowiska Niemcami^g, dając im różne zarządzenia, bez żadnego porozumienia się z wójtem. Do ważnych spraw poruszanych w sprawozdaniach z poszczególnych gmin jest^h sprawa rozminowania terenu, gdyż nie będzie można przeprowadzić żniw, pomimo że Armia Czerwonaⁱ na własną rękę organizuje zbiorowe koszenie, jednak nie wszystkie tereny mogą być objęte wyżej wymienioną akcją.

Kwestia zaaprowizowania zależy od szybkiego uruchomienia młynów. Młyny na ogół są nieuszkodzone, jedynie brak pasów transmisyjnych nie pozwal[a] na uruchomienie ich.

W omawianiu biegu spraw i sprawozdaniu ob. Starosta wydał zarządzenie w sprawie zachowania drogi urzędowej w załatwianiu korespondencji. Burmistrzom i wójtom nie wolno bezpośrednio zwracać się do województwa, korespondencję trzeba kierować przez starostwo.

Odnosnie do punktu 3.^j

W toku dyskusji poruszono jeszcze raz sprawy bezpieczeństwa ludności. Następnie przedstawiciele różnych urzędów wyrazili swe bolączki i życzenia.

a) Przedstawiciel Urzędu Ziemskiego ob. Lis J.[an] wyraził prośbę skierowaną do wójtów o dostarczenie szczegółowych spisów gospodarstw wiejskich.

b) Z kolei zabrał głos Powiatowy Pełnomocnik do spraw siewu i żniw – ob. Wolny

[Antoni]. W przemówieniu swoim ob. Wolny podkreślił, że prace w terenie są zaawansowane, a to dzięki zorganizowanej administracji powiatu oraz wytężonej pracy naczelników gmin. Obywatel Wolny podkreślił, że będzie starał się, aby na powiat nyski przysłać szereg sił roboczych, których brak odczuwa się dotkliwie. Następnie rozdał okólnik w sprawie sprzętu rzepaku.

[...]

f) lekarz weterynarii – ob. Krawczyk [Michał] zgłosił gotowość współpracy z komendą wojenną.

[...]

Odnosnie do punktu 4. porządku dziennego.

Kapitan gwardii – **Kozak**^k odpowiedział na wszelkie bolączki przedstawione na konferencji. Komenda wojenna rozumie i zdaje sobie sprawę z tego, że początki administracji są ciężkie i trudne, a ludzi złej woli jest dużo, w postaci rozmaitych łazików i złodziei, których trzeba wyłapywać i karać. Kapitan prosił, aby o wszystkich zajściach w terenie składać raporty natychmiastowe, nawet przez specjalnych gońców, bo tylko natychmiastowa interwencja może coś pomóc.

Władzom Radzieckim, jak i polskim zależy na tym, aby jak najszybciej za[p]rowadzić porządek i ład, by ludność mogła spokojnie i planowo pracować. Pracy jest dużo, zwłaszcza z przygotowaniem gruntów dla repatriantów.

W trakcie omawiania planowego zorganizowania terenu wspomniał mówca o planowym rozprowadzeniu krów, koni po poszczególnych gminach.

Drogi gminne muszą być także doprowadzone do porządku i oddane do użytku publicznego. Następnie omówił mówca sprawę stosunku wzajemnego do ludności niemieckiej.

Dywersję niemiecką gnębić i niszczyć w zarodku, partyjników³ także nie żałować, lecz do ludności cywilnej odnosić się lojalnie.

W sprawie uregulowania i uzgodnienia stosunków z poszczególnymi komendantami kapitan Kozak po wytyczne ma jechać do komendanta frontu⁴ i raz na zawsze położyć koniec tej samowoli, jaka zaczęła się szerzyć na tym terenie.

Komendanci muszą podporządkować się zarządzeniom komendanta wojennego w Nysie, a ten z kolei będzie porozumiewał się ze Starostą i razem będą opracowywać wytyczne stałej współpracy.

Na żadne żądanie wójtom nie wolno nic wydawać z terenu. Gospodarzem terenu jest jedynie Starosta i wszystkie zlecenia muszą mieć aprobatę. Nawet Armia Czerwona, j[e]śli jej czegoś potrzeba, nie ma prawa bezpośredniej rekwizycji, lecz musi zwrócić się o załatwienie do starostwa. Grabież i samowola musi być ukrócona, a ład i porządek musi być zaprowadzony, gdyż tego wymagają interesy państw sprzymierzonych Polski i Rosji.

[...]

Adnotacje: k. 3 w lewym górnym rogu czerwonym ołówkiem duża litera B.

Źródło: StP, sygn. 25. Protokoły z zebrań wójtów [1945], k. 3–6; oryginał; mps.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, te nadpisano maszynowo.

^b Było spacjowanie.

^c Było małymi literami: armii czerwonej.

^d Poprawna forma gramatyczna: postavili.

^e Był błąd ortograficzny: grabierze.

^f Był błąd ortograficzny: rządania.

^g Był zapis małą literą: niemcami.

^h Błąd frazeologiczny, poprawna forma: należy.

ⁱ Było małymi literami: armia czerwona.

^j Śródtytuły w oryginale były podkreślone maszynowo.

^k Nazwisko było spacjowane.

¹ Mieściła się przy ul. Marszałka Stalina, ulica obecnie (od 3 XII 1956 r.) nosi nazwę Bohaterów Warszawy.

² Starostą w Nysie był Wincenty Karuga.

³ Tak określano członków NSDAP.

⁴ Komendantury wojenne w powiecie nyskim podporządkowane były wówczas Oddziałowi Kierownictwa Wojennymi Komendanturami przy I Froncie Ukraińskim. Oddziałem tym kierował płk E. Repin, który podlegał gen. lejtn. Konstantinowi Krajniukowi, członkowi Rady Wojennej I Frontu Ukraińskiego, kierującemu pracą partyjno-polityczną. Następnie, 10 VI 1945 r., stacjonujące w Polsce oddziały radzieckie podporządkowane zostały Północnej Grupie Wojsk Armii Czerwonej (z siedzibą w Legnicy), której dowódcą był marsz. Konstanty Rokossowski. Za: Z. Kowalski, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski*, Opole 1988, s. 22, 24; D. Tomczyk, *Śląsk Opolski – 1945. Militarne i polityczne problemy okresu wyzwolenia*, Opole 1989, s. 339–340.

14

Pismo do Komendanta Wojennego w Nysie dotyczące zmiany nazw ulic, 6 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Zarząd^a Miejski w Nysie

Nysa, dnia 6 czerwca 1945 r.

Znak: I. Prez. 3/c 372/45

^b**Dot. zmiany nazw ulic^b**

Do

Komendanta Wojennego

^c**w Nysie^c**

Stosownie do porozumienia przedkładam w załączeniu¹ projekt zmiany nazw ulic² i proszę o wyrażenie zgody na zmianę nazw.

p.o. Prezydent miasta

([Jan] Koj)^d

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 10, oryginał?; mps.

^a Pismo sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, nie wprowadzono polskich znaków diakrytycznych.

^{b–b} Było podkreślenie.

^{c-c} Było spacjowanie i podwójne podkreślenie.

^d Podpis tylko maszynowy, nie ma odręcznego.

¹ W źródle nie ma załącznika.

² Zmiany nazw ulic według projektu uzgodnionego w tym dniu z kierownikiem Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Nysie oraz komendantem wojennym miasta dokonał Magistrat Nysy na posiedzeniu 28 VI 1945 r. APO, ZM, sygn. 8. Protokoły posiedzeń Zarządu Miejskiego [1945–1947], k. 2. Brak tam jednak informacji, jakim ulicom zmieniono wówczas nazwy.

15

Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Prezydialny, 6 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – dane osobowe Komendanta Wojennego Nysy.

Zarząd^a Miejski w Nysie

Nysa^b, dnia 6 czerwca 1945

Znak: I.Prez. 1/b 261/45

Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski
– Wydział Prezydialny –
Katowice^c

W załatwieniu pisma l.dz.Pr./101/134/45 z dnia 30 V br.¹ – które odebrałem 3 bm.
– podaję:

nazwisko Komendanta Wojennego Z a c h a r o w

imię   "   "   Wasyli

imię ojca   "   "   Aleksiejewicz

([Jan] Koj)^d
p.o. Prezydent miasta

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 11, oryginał; mps.

^a Pismo sporządzono na maszynie bez polskich liter, nie wprowadzono ich.

^b Było spacjowanie.

^c Było spacjowanie i podkreślenie.

^d Był też odręczny podpis.

¹ Zob. dok. 5.

16

Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 6 VI 1945 r., Zarząd Gminy Jasienica Górna – informacja o poleceniach wydawanych przez żołnierzy radzieckich z różnych komend i prośba o wskazanie, czyich rozkazów słuchać.

Zarząd^a Gminny
w Ob.[er] Hermsdorf
Pow. Nysa^b

Ober Hermsdorf¹, dnia 6 VI 1945

Do
Starostwa Powiatowego
w Nysie^b

^cProtokół Nr 2^c

W dniu 6 VI 1945 o godz. 11-tej przyjechał tu jeden podoficer z żołnierzem, oczywiście Sowietci^d, i jeden Ukraińiec^e z placówki Mösen² (rej.[on] Paczków) oświadczając:

1. Że nie wolno tak nam jak również^f im zabierać nic bez zezwolenia komendy wojennej w Paczkowie.
2. Rozkazał, że broń i radioaparaty, które oddali Niemcy^g, mamy oddać do Mösen, a oni odwieżą do komendy w Paczkowie.
3. Że podlegamy komendzie wojennej w Paczkowie, a nie w Nysie, i że rozkazów innych komendantów mamy nie wypełniać, nawet z Nysy, gdyż oni ich ^hnic^h nie uznają na terenie zarządzanym przez nas.
4. Zażądanoⁱ spisu ludzi, maszyn rolniczych, motorów, traktorów, obszaru obsianego i obsadzonego, z podaniem czym i ilości, i spisu bydła zaprzęgowego.

Wobec stanowczych wymagań podoficera, uzgodniłem, że sprawy załatwią po przeprowadzonej lustracji gmin przez ob. Starostę³ i komendanta wojennego powiatowego Majora Zacharowa^j z Nysy.

Do czasu rozstrzygnięcia^k zmuszony jestem wstrzymać się od wszelkiej działalności ściągania żywności itd., proszę jednak o ostateczne postanowienie praw i obowiązków naszych, gdyż w obecnych warunkach pracować nie można.

Świadkowie^l
Kwaśny Witold
Szczypczyk Jan
Szewczyk Stefan

Sekretarz
([Tadeusz] Golas)^l

Nacz.[elnik] Gminy
([Jan] Porwit)^l

Odręczne adnotacje wprowadzone w StP:

w lewym górnym rogu czerwonym ołówkiem WK⁴ do Komend. Woj.⁵

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 1; oryginał; mps.

^a Dokument sporządzono na maszynie z niemieckimi czcionkami, polskich liter nie wprowadzono.

^b Było spacje.

^{c-c} Było ze spacjami i podwójnym podkreśleniem.

^d Było małą literą sowietci.

^e Było małą literą ukraińiec.

^f W napisanym na maszynie również poprawiono czerwonym atramentem rz na ż.

^g Było małą literą: niemcy.

^{h-h} Skreślono czerwonym atramentem.

ⁱ Było: Zarządano.

^j Było: Majorax Z a c h r o w a.

^k Był błąd ortograficzny: rostrzygnięcia.

^l Poniżej podpisy odręczne.

^l Podpis na maszynie i odręczny.

¹ Ober Hermsdorf – obecnie nazwę Jasienica Górna wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r.

² Mösen – obecnie nazwę Meszno wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r.

³ Starostą powiatowym w Nysie był Wincenty Karuga.

⁴ WK to parafka Wincentego Karugi.

⁵ Chodzi o Komendanturę Wojenną lub Komendanta Wojennego.

17

Zapisek urzędowy, 6 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – wojsko radzieckie rozbiera żelazny płot ogradzający magazyny, prośba o spowodowanie zaprzestania tej rozbiórki.

Zarząd^a Miejski w Nysie

Znak: I. Prez. 295/45

Jar/Prez.

Nysa^b, dnia 6 VI 1945 r.

^cZapisek urzędowy^c

Donosimy, że Wojsko Rosyjskie rozbiera płot żelazny odgradzający magazyny Miejskich Zakładów.

Ponieważ w magazynach znajdują się wartościowe rzeczy, bez których Zakłady Miejskie obe[j]ść się nie mogą, a otwarty teren stwarza łatwe możliwości kradzieży, prosimy o spowodowanie zaprzestania rozbiórki płotu.

Jarosz¹

1) Prez.[ydium] do wiadomości

2) do akt^d

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 11, oryginał; mps.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, starannie je dopisano maszynowo.

^b Było spacjejowanie.

^{c-c} Było podkreślenie.

^d Poniżej jest odręczna parafka, chyba Koj.

¹ Karol Jarosz był zastępcą kierownika Zakładów Miejskich.

18

Relacja dr. Stanisława Smietany z interwencji w Komendanturze Wojennej w Nysie w sprawie rozbiórki płotu przy magazynach miejskich, 7 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Relacja^a

Wykonując ustne polecenie ob. Prezydenta¹, udałem się do Komendy Wojennej w sprawie rozbiórki żelaznego płotu przy magazynach miejskich. Komendanta ani jego zastępcy nie zastałem, a oficer dyżurny wyjaśnił, iż dzieje się to z rozkazu Komendy Wojennej, płot ten bowiem służyć będzie jako ogrodzenie wojskowego cmentarza dla żołnierzy rosyjskich², którzy padli przy zdobyciu Nisy [!], oraz że cel ten uniemożliwia uwzględnienie prośby o pozostawienie płotu.

Nisa [!], 7 VI 1945

dr [Stanisław] Smietana^{b3}

Źródło: ZM, sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 [1945–1946], k. 9, oryginał; rkps.

Na k. 9 i na k. 10 znajdują się ponadto odręcznie sporządzone wzory pism do Zakładów Miejskich w Nysie i do Komendy Obywatelskiej w Nysie. Pisma te, opatrzone datą, liczbą dziennika i podpisem, zamieszczam jako dok. 19.

^a Było podkreślenie.

^b Podpis nieczytelny.

¹ Prezydentem miasta był wówczas Jan Koj.

² Cmentarz ten powstał przy ul. Górnej. Został zlikwidowany w 1948 r., kiedy w pobliskim budynku dawnego kasyna oficerskiego utworzono Wojewódzką Szkołę Pożarniczą, ekshumowano wówczas ciała 162 poległych żołnierzy Armii Czerwonej i złożono je w specjalnie przygotowanej kwaterze na cmentarzu Jeruzolimskim w Nysie. APO, ZM, sygn. 172. Sprawozdania i korespondencja (m.in. sytuacja w mieście, odbudowa katedry św. Jakuba, obchody świąt i uroczystości państwowych) 1945–1950, k. 39. Sprawozdanie z działalności Wydziału Technicznego sporządzone 22 II 1949 r.

³ Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

19

Pismo do Komendy Milicji Obywatelskiej w Nysie, 7 VI 1945 r., Zarząd Miejski – polecenie wystawienia czasowej ochrony przy magazynach, gdyż płot jest rozbierany przez wojsko radzieckie.

Zarząd^a Miejski w Nysie

Znak: I.Prez. Ldz. 295/45

Nysa^b, dnia 7 VI 1945 r.

Do Komendy Milicji Obywatelskiej
w Nysie

Ze względu na to, iż Komenda Wojenna zarządziła rozebranie płotu żelaznego, zabezpieczającego Miejskie Magazyny przy ul. Bismarcka¹, zaś w tych magazynach znajdują się rozmaite przyrządy i towary potrzebne dla elektrowni i różnych zakładów, które z braku należytej ochrony ulec mogą rozgrabieniu – upraszam o wystawienie czasowej ochrony przy wymienionych magazynach.

p.o. Prezydenta
([Jan] Koj)^c

Źródło: ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 27, oryginał; mps. To samo ZM, sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 [1945–1946], k. 9 jako rkps bez daty i numeru dziennika.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, nie dopisano polskich znaków diakrytycznych.

^b Wytluszczone w tym dokumencie wyrazy były w oryginale spacjiowane.

^c Jest też podpis odręczny.

¹ W pierwszym okresie po zakończeniu II wojny światowej posługiwano się w Nysie niemieckimi nazwami ulic. Bismarckstrasse przemianowano na ul. [Michała] Drzymały 14 VII 1945 r.

20

Pismo do kierownika Zakładów Miejskich, 7 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o zabezpieczenie drewnianym płotem magazynów miejskich przed grabieżą.

Zarząd^a Miejski w Nysie

Znak: I.Prez.Ldz. 288/45

Nysa^b, dnia 7 VI 1945 r.

Do Zakładów Miejskich
w Nysie

Wobec niemożliwości uratowania parkanu żelaznego od rozbitki¹ – proszę zabezpieczyć magazyny miejskie przed grabieżą płotem drewnianym.

Zawiadamiam, iż prosiłem Komendę Milicji Obywatelskiej o zabezpieczenie tych magazynów przez wystawienie posterunku przy magazynie na ul. Bismarcka².

p.o. Prezydenta
([Jan] Koj)^c

Źródło: ZM, sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 [1945–1946], k. 11, oryginał; mps. Też k. 10 jako rkps bez daty.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, nie dopisano polskich znaków diakrytycznych.

^b Wyrazy wytłuszczone w tym dokumencie były w oryginale spacjeowane.

^c Był również podpis odręczny.

¹ Chodzi o rozbiórkę. Zob. dok. 17–19.

² W pierwszym okresie posługiwano się w Nysie niemieckimi nazwami ulic. Bismarckstrasse przemianowano na ul. [Michała] Drzymały dopiero 14 VII 1945 r.

21

Notatka z Konferencji u Komendanta Wojennego, 14 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – zarządzenia wydane przez Komendanturę Wojenną dotyczące kwestii porządku i bezpieczeństwa.

Zarząd^a Miejski w Nysie

Nysa, dnia 14 czerwca 1945 r.

Znak: I. Prez. /Mr. 389/45

Notatka^b

^cKonferencja u Komendanta Wojennego dnia 13 VI 1945 r.^c

Komendant zebrał 34 Niemców^d i ustanowił ich rejonowymi. Obowiązkiem tych rejonowych jest pilnować czystości, porządku na ulicach i podwórzach, mają pilnować, by oddana została wszelka broń, wysledzić, gdzie znajdują się miny itp., pilnować, by nie ukrywali się jacyś niemieccy szpiegzy, dywersanci.

Dla tych rejonowych Zarząd Miejski wystawi odpowiednie legitymacje, zaopatrzy ich w odpowiednie opaski na ramię, oraz zabezpieczy dla nich żywność.

Podlegają oni zarządzeniom Komendy Wojennej i Prezydenta.

Następne zebranie rejonowych zapowiedziano na 29 VI 1945 r. godz. 10 w budynku Zarządu Miejskiego¹. Obecnie otrzymali rejonowi rozkaz sprowadzenia wszystkich zdolnych do pracy ludzi celem oczyszczenia śródmieścia. Każdego dnia, o 7-mej godz. rano mają się zgromadzić przed budynkiem Zarządu Miejskiego i odejść pod kierownictwem rejonowych do pracy – aż do jej zakończenia.

Następne dyspozycje otrzymają na najbliższym zebraniu.

Dalsze zarządzenia Komendy Wojennej są:

1) Wyjawienie i oddanie wszelkiej broni tudzież amunicji. Oddać należy do Komendy Wojennej. Termin oddania 15 VI 1945 r. Winni przechowywania broni będą aresztowani i skazani pod Sąd Wojenny i karani śmiercią. ^ePod^e broń rozumie się także szable, noże fińskie.

2) Miny, bomby (niewypały) należy zgłosić w Komendzie Wojennej.

3) Zabronione wszelkie najścia na domy, gwałty, rabunki. Sprawcy, bez względu na stan (cywilni, wojskowi), będą aresztowani.

4) Nie wolno nikomu z Niemców przyjmować kogokolwiek na noclegi bez pisemnego zezwolenia Komendy Wojennej.

5) Radio i fotoaparaty wolno posiadać.

Co do obecnego zarządzenia pracy nad oczyszczaniem miasta podlegają obowiązkom pracy wszyscy, a wyjęci są jedynie ludzie, którzy pracują w elektrowni, wodociągach oraz w biurach Zarządu Miejskiego.

Co do pracowników – Niemców zajętych przez Zarząd Miejski mają oni ulec kontroli i ci, którzy uznani zostaną za osoby podejrzane wzgl.[ędnie] rozpoznani jako czynni hitlerowcy, mają być usunięci, a na ich miejsce mają przyjść inni Niemcy – niehitlerowcy. Do pomocy w tym kierunku wskazani zostali: Wilhelm Seidel, Herbert Graber, Paul Wutke. Na tym zakończono.

Ob. Prezydentowi³
do wiadomości

po. Prezydent Miasta
Dr [Stanisław] Smietana^{f2}

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 12, oryginał; mps.

^a Notatkę sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, polskie znaki diakrytyczne czasami nadpisano maszynowo.

^b Wyraz wyspacjowany i podkreślony.

^{c-c} Było podkreślenie.

^d W całym dokumencie był zapis małą literą: niemcy, niemców.

^e Był także odręczny podpis nieczytelny.

^{e-e} Powinno być Przez.

^f Był także odręczny podpis nieczytelny.

¹ Zarząd Miejski miał wówczas siedzibę przy Radlofskystrasse 1 (przemianowanej 14 VII 1945 r. na ul. Marii Curie-Skłodowskiej). Tak podawał adres Komendzie MO 14 V 1945 r. prezydent miasta; APO, ZM, sygn. 172, Sprawozdania i korespondencja (m.in. sytuacja w mieście, odbudowa katedry św. Jakuba, obchody świąt i uroczystości państwowych) 1945–1950, k. 55. W piśmie do Komendy MO dotyczącym dostarczania sił roboczych mowa też o tym, że „Prezydium Miasta zostało zawiadomione przez Komendę Wojenną, iż wydany został rozkaz dostarczania Zarządowi Miasta każdego dnia 300 ludzi zdolnych do pracy”, których zadaniem będzie „usunięcie padliny itp., uprzątnięcie mieszkań i biur, w celu umożliwienia pracy aparatu państwowego”.

² Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

³ Prezydentem miasta był wówczas Jan Koj.

22

Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 14 VI 1945 r., Urząd Gminy Reńska Wieś – prośba o interwencję, pomocnik komendanta wojennego w Nysie zabrał konia.

Reinschdorf¹, dn. 14 VI [19]45 r.

Do Starostwa Powiatowego
w Nysie

Melduję, że w dniu 13 bm. w porze obiadowej przyjechało bryczką do maj.[ątku] Franzdorf² 3-ch żołnierzy rosyjskich z m. Nysa. Ogier, którym żołnierze przyjechali, rozkulał i uszkodził części zaprzęgu. Żołnierze, chcąc uzupełnić zaprzęg, zabrali u mieszkańca wsi Franzdorf Winka Józefa ^achomąto, na które^a wystawili pokwitowanie. Gdy koń w dalszym ciągu nie przestał brykać, żołnierze ci byli zmuszeni u tego samego gospodarza zabrać konia, z tym że gospodarz miał się zgłosić po odbiór konia w Nysie. Ponieważ gospodarz tego konia nie wiedział, gdzie się ma udać, przeto udałem się z nim do pomocnika komendanta wojennego tow. kpt. Dieduka, gdyż w tej sprawie po zabraniu konia rozmawiałem z nim osobiście, tenże również kazał się zgłosić po odbiór konia. W dniu 13-go w godzinach wieczornych i w dniu 14-go w godzinach przedpołudniowych pomocnika komendanta wojennego tow. kapitana w biurze urzędowym w Nysie nie zastałem i sprawa odbioru konia nie została załatwiona.

Nadmieniam, że tow. kpt. Dieduk, pomocnik komendanta wojennego w Nysie, był obecny we wsi Franzdorf, jak żołnierze konia zabrali, a gospodarz Winek widział dziś konia na ulicy w Nysie, jak nim jechali żołnierze rosyjscy.

Proszę o interwencję w tej sprawie.

p.o. sekretarza gminy^b

Załącz. 1

Adnotacje wprowadzone w StP:

w lewym górnym rogu duża czerwona litera B, poniżej na ukos: Załatwiono i nieczytelna parafka. Jest też druga nieczytelna parafka.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 10, oryginał; rkps.

^{a-a} Było: homont, na który.

^b Powyżej jest podpis odręczny, udało mi się odczytać tylko imię: Franciszek.

¹ Reinschdorf – obecna nazwa Reńska Wieś. Od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie wprowadziło nazwę Renoltowice, taka nazwa występuje w dok. 36, 47, 49.

² Franzdorf – obecną nazwę Frączków wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r.

23

Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego, 20 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – wskazanie do odznaczenia Komendanta Wojennego Nysy i jego zastępcy.

Zarząd^a Miejski w Nysie
Znak: I. Prez. 485/45

Nysa^b, dnia 20 czerwca 1945 r.

Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski
Wydział Prezydialny
Katowice^c

W załatwieniu pisma NrOg. 61/1/45 z dnia 4 bm., które wpłynęło do moich rąk dnia 17 bm., podaję poniżej do odznaczenia:

1) ob. **Zacharowa**^d Wasyla Aleksiejewicza, ur. 28 XII 1914 r., Komendanta Wojennego miasta Nysy, majora gwardii

2) ob. **Kuspisa** Szczepana¹ Kasperowicza, ur. 29 V 1905 r., zastępcę Komendanta Wojennego miasta Nysy, majora gwardii.

Ob. Zacharow i Kuspis nie tylko oddali administrację w ręce Władz Polskich, ale również ściśle współpracują z Władzami naszymi i na każdym kroku udzielają nam wszelkiej pomocy.

p.o. Prezydent Miasta:
([Jan] Koj)^e

Adnotacje ZM:

zielonym ołówkiem: I. 1/b ad. akta.

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 13, oryginał; mps.

^a Napisany na maszynie bez polskich liter, wprowadzono je nadpisując maszynowo.

^b Było spacjowanie.

^c Wyraz spacjowany i podkreślony.

^d W oryginale nazwiska były spacjowane.

^e Był również podpis odręczny.

¹ W niektórych opracowaniach Z. Kowalskiego i D. Tomczyka podawane jest imię Stefan. Wynika to zapewne z faktu, że po demobilizacji z Armii Czerwonej zmienił imię i nazwisko na Stefan Kuspis-Kasperowski i zamieszkał w Polsce (w Legnicy). Warto dodać, że walczył w szeregach 21. Armii Ogólnowojskowej, która wypierała wojska niemieckie z ziemi nyskiej, i brał udział w szturmie Nysy; D. Tomczyk, *Wyzwolenie ziemi nyskiej przez Armię Radziecką w 1945 roku*, [w:] *Szkice nyskie. Studia i materiały*, t. 2, red. Z. Kowalski, Opole 1979, s. 10, 45.

24

Notatka dr. Stanisława Smietany dotycząca nielegalnego wywozu rzeczy z Nysy i rekwizycji wojsku przez oficera radzieckiego, 22 VI 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Notatka^a

Dnia 21 VI 1945 r. ob. Kubiak, kierownik Wydz.[iału] Apr.[owizacji], podał mi, że^b jadąc po żywność do Katowic, w wozie kolejowym, do którego wszedł na stacji w Nysie, zastał około 40 pakunków, worków itp. Podejrzał, iż to są pakunki, które z Nysy wywozi się na handel. Wszedł na to oficer rosyjski i pytał, do kogo to należy. Kolejarze obecni przy wozie podali, że należą do nieznanych ludzi, którzy są podobno obok. Oficer polecił ich wezwać. Pomimo wezwań i nawoływań nikt się nie zgłosił. Oficer rozpruł jeden worek dla zbadania zawartości; w^c worku znajdował się воск (fabryka wosku jest w Nysie¹), a następnie wszystkie^d worki skonfiskował. Zachodzi podejrzenie, że pracownicy kolejowi co najmniej nie przeszkadzają w wywozie ruchomości z Nysy.

Nysa, dnia 22 VI 1945 r.
Dr [Stanisław] Smietana^{e2}

Ob. Prezydentowi³
do wiadomości i zarządzeń.
Dr [Stanisław] Smietana^f

Źródło: ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 46, oryginał ?; mps.; też sygn. 105. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 3 [1945–1946], k. 28, mps. bez odręcznych podpisów

^a Było spacje i podwójne podkreślenie.

^b Notatkę sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, niektóre polskie znaki diakrytyczne zostały nadpisane maszynowo.

^c Było: we.

^d Na maszynie napisano: wszystkie, błędne s przekreślono ręcznie czerwonym kolorem.

^e Podpis tylko na maszynie, nie ma odręcznego.

^f Podpis tylko na maszynie, nie ma odręcznego.

¹ Chodzi o dawną Fabrykę Świec Karola Wolfa przy ul. Słowiańskiej 33. W ówczesnych dokumentach określana była jako świeczkarnia przy Mährengasse; APO, ZM, sygn. 105, k. 102. Nazwę ulicy (z Ober-Mährengasse na Słowiańską) zmieniono 14 VII 1945 r.

² Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

³ Prezydentem Nysy był wówczas Jan Koj.

25

Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 23 VI 1945 r., Urząd Gminny w Kamienicy – powracające oddziały radzieckie rekwirują żywność i zwierzęta z gospodarstw, prośba o interwencję w Komendanturze Wojskowej w Nysie.

^aUrząd^b Gminny w Kamicy^{a1}

Nr W/K. 2/45 A

Kamic, dnia 23 VI 1945

Do Starostwa

^cw Nyssie^c[!]

Raport^d

W dniu 22 VI 1945 powracające Wojska Armii Radzieckiej wchodząc do mieszkań tutejszych Niemców^e ^fzarazem [!] polskich repatriantów zabierają resztki żywnościowe drobiu^f oraz co się da. Zarazem zabrano 6 koni, 2 wozy i 4 krowy.

Interwencja wobec władz Wojsk Radzieckich nie pomagała, więc proszę kroki postąpić w powiatowej Komendzie Wojennej w Nyssie [!] i załatwić sprawę pomyślnie, gdyż stoimy przed żniwami bez koni.

Wójt Gminny w Kamicy^{g2}

^hGrenztal³ Kreis Neisse^{h4}

Adnotacje wprowadzone w StP:

w lewym górnym rogu: na ukos: zielonym ołówkiem: Interwencja / WK⁵.

Poniżej czerwonym ołówkiem duża litera B Łącznik⁶.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 20; oryginał; mps.

^{a-a} Było podkreślenie.

^b Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, te nadpisano maszynowo.

^{c-c} Było spacjowane i podkreślenie.

^d Było spacjowanie i podkreślenie.

^e Było małą literą: niemców.

^{f-f} Podkreślono czerwonym ołówkiem.

^g Poniżej był odręczny nieczytelny podpis.

^{h-h} Jako pieczęć.

¹ Kamic – obecna nazwa Kamienica.

² Zapewne Stanisław Wrona. Takie nazwisko wójta gminy Kamic podano na piśmie z 23 VI 1945 r.; APO, StP, sygn. 149, Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 19.

³ Grenztal – obecnie Kamienica. W czasach hitlerowskich w ramach akcji zacierania śladów polskości na Śląsku Opolskim zmieniono historyczną nazwę Kamitz na Grenztal. Ta właśnie nazwa – zmieniona na Kamieniec – występuje w Rozporządzeniu Wojewody Śląsko-Dąbrowskiego z 27 XI 1945 r. Wykazano w nim i przemianowano na polskie obowiązujące w 1939 r. niemieckie nazwy urzędowe (*Amtliches Gemeindeverzeichnis für das Deutsche Reich auf Grund der Volkszählung 1939, Statistik des Deutschen Reichs*, t. 550, Berlin 1941).

⁴ Niem. Kreiss Neisse to powiat Nysa.

⁵ WK to parafka Wincentego Karugi, starosty powiatowego w Nysie.

⁶ Na stanowisku łącznika z władzami sowieckimi zatrudniony był w StP w Nysie Jerzy Tyślewicz.

26

Wyciąg z Pierwszego sprawozdania sytuacyjnego Starosty Powiatowego w Nysie; [30 VI 1945], Starostwo Powiatowe – konferencje z Komendantem Wojennym Nysy 9 i 18 V 1945 r. oraz odprawa wójtów 5 VI 1945 r.

Pierwsze sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego w Nysie^{a1}

[...]

2. Prace **przygotowawcze do objęcia Powiatu przez administrację polską.**

Ob. Starosta wraz z kilkoma pracownikami oraz Prezydent m. Nysy² przybyli na swe placówki w dniu 9 V 1945 r. Przede wszystkim odbyto wstępną konferencję z Komendantem Milicji Obywatelskiej i złożono wizytę Komendantowi Wojennemu mjr. Zacharowowi, który wyraził zadowolenie z przybycia władz polskich i zgodził się na przekazanie władzy cywilnej w ich ręce. Mjr. Zacharowowi mają podlegać 3 rejony Nysa, Paczków i Głucholazy. Komendant oświadczył, że w jego rejonie władze polskie mogą przejmować majątki ziemskie wiejskie i miejskie, młyny, mleczarnie i zakłady przemysłowe, o ile ww. przedsiębiorstwa nie pracują dla wojska sowieckiego. Wrażenia z wizyty i ustosunkowanie się Komendanta Wojennego były bardzo miłe.

[...]

3. **Objęcie powiatu przez Starostwo**

[...]

W dniu 18 maja 1945 r. odbyło się zainicjowane przez Starostę zebranie kierowników wszystkich urzędów publicznych na terenie miasta Nysy. Zebranie odbyło się pod przewodnictwem Starosty w sali posiedzeń Starostwa³, przy udziale Komendanta Wojennego Nysy mjr. gwardii Zacharowa i referatu [!] ds. politycznych kpt. Kuspica⁴. Wzięli w nim udział również kierownicy referatów Starostwa. Miało ono charakter reprezentacyjny. Na zebraniu tym omówiono wspólne wytyczne pracy, przedstawiono ogólne programy oraz rozstrzygnięto najpilniejsze sprawy. Komendant Wojenny zapewnił zebranych o dobrej woli Komendantury w udzielaniu poparcia władzom administracyjnym polskim.

[...]

Na odprawie wójtów i burmistrzów, która odbyła się wyjątkowo w Komendzie Wojennej w Nysie w dniu 5 czerwca 1945 r.⁵, Komendant Wojenny przekazał całą władzę cywilną w powiecie w ręce władz polskich⁶.

^bW.[incenty] Karuga^b

Za zgodność odpisu z oryginałem mgr Kazimierz Zalewski^{c7}

Źródło: StP, sygn. 27. Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starosty [1945–1946], k. 8–10; odpis; mps.

^a Wyrazy podane w edycji dokumentu wytłuszczonym krojem były w oryginale podkreślone.

^{b-b} Wpisano na maszynie.

^c Podpis odręczny.

¹ Sprawozdania sytuacyjne miały być sporządzane między dniem 20 a ostatnim każdego miesiąca. Tak stanowiło podpisane przez wicewojewodę ppłk. Jerzego Ziętka Zarządzenie Nr 78, przesłane 13 VI 1945 r. APO, StP, sygn. 27. Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starosty [1945–1946], k. 1.

² Prezydentem Nysy był wówczas Jan Koj.

³ Starostwo miało siedzibę przy ul. Piastowskiej 33, w budynku dawnej Landratury.

⁴ W dok. 2 jako uczestnicy ze strony Komendantury Wojennej podawani są mjr Zacharow i kpt. Kozak.

⁵ Por.: dok. 12.

⁶ W opracowaniach podawano tylko datę przejęcia władzy przez polskie grupy operacyjne od radzieckich komendantur. W przypadku Nysy był to 9 V 1945 r. Np. D. Tomczyk, *Śląsk Opolski – 1945. Militarne i polityczne problemy okresu wyzwolenia*, Opole 1989, s. 358. Z dokumentu tego wynika, że formalne przekazanie władzy cywilnej nastąpiło prawie miesiąc później.

⁷ Kazimierz Zalewski był od 1 VII 1960 r. kierownikiem archiwum w Nysie.

27

Wyciąg z pisma do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Apropowizacji w Katowicach, 2 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – młyn, który miał być przekazany przez wojsko radzieckie Zarządowi Miejskiemu, został przejęty przez delegata „Społem”.

Zarząd^a Miejski w Nysie

Nysa, dnia 2 lipca 1945 r.

Znak: I. Prez. /4

Sm/G.

Do

Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego

Wydział Apropowizacji

^b w Katowicach^b

Miejscowe władze rosyjskie zajmowały dotychczas młyn znajdujący się na terenie miasta.

Dnia 30 czerwca 1945 r. Zarząd Miejski został zawiadomiony, iż władze rosyjskie ustępują z młyna i przekażą go w najbliższych dniach Zarządowi Miejskiemu do dyspozycji wraz z^c zapasami zboża i mąki, jakie na składach w tymże młynie się znajdują.

Tymczasem w dniu dzisiejszym Zarząd Miejski dowiedział się, iż młyn powyższy został już przejęty przez jakiegoś delegata instytucji „Społem”. Delegat ten wcale nie porozumiał się z Zarządem Miejskim w tej sprawie, dlatego też o szczegółach Zarząd Miejski nie jest poinformowany.

Zarząd Miejski uprasza o anulowanie możliwie już wydanych zarządzeń odnośnie do powyższego młyna i o upoważnienie do przejęcia tego młyna przez Zarząd Miejski. Motywami tej prośby są korzyści, jakie z takiego uregulowania sprawy wynikną.

[...]

p.o. Prezydenta Miasta
([Jan] Koj)^d

Źródło: ZM, sygn. 105. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 3 [1945–1946], k. 51, oryginał?; mps. Toż: ZM, sygn. 172. Sprawozdania i korespondencja (m.in. sytuacja w mieście, odbudowa katedry św. Jakuba, obchody świąt i uroczystości państwowych) 1945–1950, k. 141.

^a Pismo sporządzono na maszynie z polskimi czcionkami! W tym czasie wszystkie pisma w Zarządzie Miejskim sporządzano na maszynie z niemieckimi czcionkami.

^{b-b} Było wyspaczowane i podkreślone.

^c Było: ze.

^d Podpis wpisany maszynowo, brak odręcznego.

28

Pismo do Wojewody Śląsko-Dąbrowskiego w sprawie języka urzędowego, 2 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – Komendant Wojenny domaga się dołączenia do ogłoszeń urzędowych tłumaczenia w języku niemieckim.

Zarząd^a Miejski w Nysie
Znak: I Prez./658/45

Nysa^b, dnia 2 lipca 1945 r.

Wojewoda Śląsko-Dąbrowski¹
Katowice

Dot.: języka urzędowego²

W załączeniu przedkładam³ odpis pisma Powiatowej Komendy M.[ilicji] O.[bywatełskiej] z dnia 29 maja i 6 czerwca z prośbą o decyzję. Komendant Wojenny kilkakrotnie ‘domagał się o dołączenie^c do ogłoszeń urzędowych tłumaczenia w języku niemieckim.

Dołączenie tłumaczenia ułatwiłoby Zarządowi Miejskiemu urzędowanie w znacznej mierze.

p.o. Prezydent Miasta
([Jan] Koj)^d

Źródło: ZM, sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 [1945–1946], k. 52, oryginał; mps.

^a Pismo sporządzono na maszynie bez polskich liter, niektóre nadpisano maszynowo, inne odręcznie.

^b Wyrazy podane tu jako wytłuszczone były w oryginale spacjowane.

^{c-c} Poprawna forma: domagał się dołączenia.

^d Był również podpis odręczny.

¹ Wojewodą śląskim w latach 1945–1948 był gen. Aleksander Zawadzki.

² P. Madajczyk, *Przyłączenie Śląska Opolskiego do Polski 1945–1948*, Warszawa 1996, s. 101 podaje, że w czasie funkcjonowania radzieckich komendantur wojennych językiem urzędowym był niemiecki.

³ W źródle brak załącznika.

29

Pismo do Komendy Milicji Miejskiej w Nysie, 3 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o wystawienie warty przy budynku zajęтым przez Zakłady Miejskie po wyprowadzeniu się wojska radzieckiego.

Zarząd^a Miejski w Nysie.

Nysa, dnia 3^b VII 1945 r.

Wydz. III. Zakłady Miejskie

Do Komendy Milicji
Miejskiej¹

Dotyczy: wystawienia posterunku.

Nasz znak: Jar/C 50/1/45

Zakłady Miejskie zajęły, po wyprowadzeniu się wojska rosyjskiego, budynek dawniejszego „Heeresstandortverwaltung”² przy ul. Bismarcka³.

Ponieważ jednak płot otaczający budynek jest uszkodzony, ciągle jacyś nieznani sprawcy wchodzą do budynku i zabierają różne koniecznie potrzebne rzeczy. Aby temu położyć kres, prosimy o zorganizowanie posterunku, który będzie pilnował przed grabieżą. Celem zorientowania się przesyłamy w załączeniu wycinek z planu miasta⁴.

^dMiejskie Zakłady
Nysa^d
inż. [Karol] Cebula^{e5}

Adnotacje: pieczętka 3 SIERP. 1945 i dopisek Pocz 1178/45

Źródło: ZM, sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 [1945–1946], k. 13, oryginał; mps; k. 16 – rysunek.

^a Pismo sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, polskie znaki diakrytyczne dodano w niektórych miejscach przez nadpisanie na maszynie.

^b Maszynowo napisaną datę 4 zmieniono na 3.

^c Było: Bismarka.

^{d-d} Jako pieczęćka czerwona.

^e Podpis nieczytelny.

¹ Milicja Miejska w Nysie utworzona została 2 VII 1945 r. APO, ZM, sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 [1945–1946], k. 78, Pismo Zarządu Miejskiego do Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego z 28 VII 1945 r. Zlikwidowana została pod koniec października 1945 r., APO, ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 102, na piśmie Zarządu Miejskiego do Powiatowej Komendy MO w Nysie z 16 X 1945 r. znajduje się odręczna adnotacja „Milicję Miejską zlikwidowano / ad acta 26/X/45”.

² Heeresstandortverwaltung (niem.) – administracja armii, zarząd wojskowy.

³ Bismarckstrasse przemianowano na ul. [Michała] Drzymały dopiero 14 VII 1945 r.

⁴ Jest dołączony rysunek odręczny, jako k. 16.

⁵ Karol Cebula zatrudniony został jako tymczasowy kierownik III Wydziału Zakłady Miejskie 6 VI 1945 r., APO, ZM, sygn. 103, k. 7.

30

Telegram do Starostwa Powiatowego w Nysie zakazujący honorowania „nariadów” Armii Czerwonej, Śląski Wydział Apropowizacji, 4 VII 1945 r.

TELEGRAM

KATOWICE 765 30 23/6 17 11 = CW 1673 =
STAROSTWO POWIATOWE NYSSA[!]

Katowice

NIE HONOROWAC NARIADOW¹ ARMII CZERWONEJ STOP POWOLYWAC SIE NA ROZKAZ DNIA 25/5 1945 STOP ZABRANIA SIŁA NATYCHMIAST MELDOWAC STOP PODAWAC NUMER JEDNOSTEK WOJSKOWYCH = ŚLASKI WYDZIAŁ APROWIZACJI PIETKIEWICZ +

Adnotacje wprowadzone w StP:

u góry z lewej strony: Przyjęto 4 VII 802/45/Kom o 15-tej. Otrzym. z Kat.

z prawej: dosłano z Katowic pocztą.

W lewym dolnym rogu odręczna adnotacja atramentem: Zawiadomiono wszystkich wójtów [podpis nieczytelny] 4.7.45 i atramentem czerwonym duże litery a/a.

Źródło: StP, sygn. 19. Doniesienia i skargi na wojsko radzieckie [1945–1946], k. 9, oryginał; mps.

Telefonogram na odwrocie papieru firmowego Deutsche Reichspost.

¹ Tak określano kwity rekwizycyjne.

31

Pismo do Starosty Powiatowego w Nysie, 4 VII 1945 r., Gmina Jasienica Dolna – pełnomocnik ds. gospodarczych Komendy Wojsk Radzieckich w Nysie przejmując samowolnie wsie z trzech gmin.

GMINA

N[ie]d[e]r Hermsdorf dnia 4 VII 1945 r.

N[ie]d[e]r Hermsdorf¹

Raport^a

do Obywatela Starosty

w Nisie²[!]

Niżej^b podpisani donosimy, iż na terenie naszych Gmin pełnomocnik dla spraw gospodarczych z Komendy Wojsk Sow.[ieckich] w Nysie samowładnie zabiera nasze wioski, a kiedy staramy się przeciwstawiać, grozi Nam. Podajemy nazwisko wspomnianego: Józef Iskra, kwateruje w Młynie w Neusorge³. Z gminy N[ie]d[e]r Hermsdorf zabrał dwie Gromady: Rothaus⁴ i Neusorge.

Z gminy Waltdorf⁵ [gromady]^c: Lassothe⁶ i Ndr.-Jeutritz⁷.

Z gminy Volkmannsdorf⁸ [gromady]: Mannsdorf⁹.

We wszystkich tych wioskach nie pozwala wójtom na jakąkolwiek gospodarkę. Sam zbiera mleko, masło.

Wobec powyższego prosimy ob. Starostę o szybką interwencję, gdyż wspomniany żołnierz^e z każdym dniem bardziej rozszerza krąg swojego samowładztwa.

Nacz. gm. Ndr.-Her. Haber Piotr^f

Nacz. gm. Volkman.^g Kuczma Wawrzyniec

Nacz. gm. Waltdorf Joneczko Robert

Adnotacje wprowadzone w StP:

w lewym górnym rogu czerwonym ołówkiem: interwencja WK¹⁰ / B

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 29, oryginał; mps.

^a Wyrazy podane w edycji dokumentu jako wytłuszczone były w oryginale napisane wersalikami spacjiowanymi i z podkreśleniem.

^b Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, te czasami nadpisano maszynowo.

^c W oryginale znajdowały się znaki oznaczające jak wyżej (dwie kreski w górnej frakcji) umieszczone pod wyrazem gromady. Ze względu na inny układ graficzny edycji wprowadziłam wyraz gromady w nawiasie kwadratowym.

^d Był zapis z błędami: Volksmansdorf. Poprawiłam na podstawie *Amtliches Gemeindeverzeichnis für das Deutsche Reich auf Grund der Volkszählung 1939, Statistik des Deutschen Reichs*, t. 550, Berlin 1941, s. 94.

^e Był błąd ortograficzny: żołnieź.

^f Wszystkie trzy podpisy są odręczne.

^g Było: Volksman (z błędnie dodanym s).

¹ Nieder Hermsdorf – obecną nazwę Jasienica Dolna wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r.

² Starostą powiatowym w Nysie był Wincenty Karuga.

³ Neusorge – obecnie Drogoszów.

⁴ Rothaus – obecnie Piątkowice.

⁵ Waltdorf – obecnie Prusinowice. Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r. wprowadziło nazwę Wałderzów, taka nazwa występuje w dok. 50.

⁶ Lassothe – obecnie Lasocice.

⁷ Ndr.-Jeutritz, czyli Nieder Jeutritz. Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r. wprowadziło nazwę Jutrzyce. Następnie obowiązywała nazwa Jutrowice Dolne. Od 2007 r. jest to część wsi Piątkowice.

⁸ Volkmannsdorf – obecną nazwę Włodary wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r.

⁹ Mannsdorf – obecną nazwę Mańkowice wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r.

¹⁰ WK to parafka Wincentego Karugi.

32

Notatka Leona Kałuży o wrzucaniu do rzeki środków wybuchowych przez żołnierzy i milicjantów, 4 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Zarząd^a Miejski w Nysie [!]
Znak 791/45

Odpis^b

Nisa [!], dnia 4 lipca 1945 r.

Notatka

W ubiegłym tygodniu w poniedziałek i wtorek, i ubiegłą niedzielę, będąc nad rzeką Nisą¹ [!] i łowiąc na wędkę ryby, zauważyłem, że wojskowi rosyjscy i milicjanci polscy oraz żołnierze polscy rzucali do rzeki środki wybuchowe, które powodowały olbrzymie wybuchy i detonacje. Uważam, że były to miny, gdyż fontanny^c wody były w górę na kilkadziesiąt metrów.

Jako rybak uważam ten sposób niszczenia za ogromnie barbarzyński. Po chwili napłynęła ku mnie ława ryb i rybek zabitych – a przede wszystkim masa drobnego narybku, gdyż większe ryby osoby owe zebrały do siatki na kiju.

Dzisiaj całe popołudnie trwają detonacje nad rzekami.

(-) Kałuża Leon^{d2}

Źródło: ZM, sygn. 105. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 3 [1945–1946], k. 53, odpis; mps.

Napisany jest na odwrocie pisma Der Oberbürgermeister – 301 – An das Finanzamt Neisse, z informacjami dotyczącymi lat 1936 i 1937.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, niektóre nadpisano maszynowo.

^b Wyrazy podane w edycji tego dokumentu wytłuszczonym drukiem były w oryginale spacjowane i podkreślone.

^c Było: fontany.

^d Podpis wpisany maszynowo, brak odręcznego.

¹ Przez miasto przepływa Nysa Kłodzka.

² Leon Kałuża był pracownikiem biurowym zatrudnionym w Zarządzie Miejskim w Nysie od 26 V 1945 r.

33

Raport do Starostwa Powiatowego w Nysie, 9 VII 1945, Zarząd Gminy Biechów – oficer radziecki stacjonujący we Frączkowie okazał pismo od mjr. Kozaka z Nysy i zabrał pasy z młyna

Zarząd^a Gminy
w Bechau¹

Bechau, dnia 9 lipca 1945

Raport^b

W niedzielę dnia 7 lipca br. około godziny 9 rano przyjechał do zarządu Gminy leutnant² z Franzdorfu³, zawiadamiając mnie, że z młyna w Nowag⁴ zabrał 5 pasów skórzanych, okazując na to pismo^c od majora Kozaka⁵ w Nysie, przez zabranie tych pasów młyn został unieruchomiony. Pasy te mają być zwrócone 15 sierpnia br.

Naczelnik Gminy Bechau
(E.[dward] Knapik)^d

Adnotacje wprowadzone w StP:

w lewym górnym rogu parafka czarna WK⁶ i czerwona duża litera B.

Źródło: APO, StP w Nysie, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 36; oryginał; mps.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, tych nie wprowadzono.

^b Było spacjowane i podkreślone.

^c Było: okazując pismo na to pismo, pierwszy wyraz pismo zamazano czarnym atramentem.

^d Był też odręczny podpis.

¹ Bechau – obecna nazwa Biechów.

² Ros. *lejtenant* to odpowiednik podporucznika w Wojsku Polskim.

³ Franzdorf – obecną nazwę Frączków wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r.

⁴ Nowag – obecna nazwa Nowaki.

⁵ W dok. 2 i 13 kpt. Kozak wykazywany jest jako zastępca komendanta wojennego w Nysie.

⁶ WK to inicjały Wincentego Karugi.

34

Zapisek urzędowy dr. Stanisława Smietany, 11 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – wizyta i żądania oficerów radzieckich w związku z planowanym ulokowaniem w Nysie od 15 VII 1945 r. oddziału piechoty Armii Czerwonej.

^aZapisek urzędowy^{ab}

O godz. 11-tej zjawili się kpt. Komarow i ppłk^c Biłous i zażądali^d, ażeby w koszarach przy ul. Grotkowskiej¹ usprawnić wodociągi, gdyż woda jest pod zbyt małym ciśnieniem i do koszar nie dochodzi. Następnie kanalizacja i ustępy w koszarach są zanieczyszczone w wysokim stopniu i koniecznie trzeba przysłać odpowiednich majstrów Niemców^e i odpowiednią ilość robotników i oczyścić wzgl.[ędnie] uruchomić kanalizację. W końcu z budynków naprzeciw koszar w ilości 9-ciu należy usunąć mieszkańców narodowości niemieckiej.

Koszary zostaną zajęte przez piechotę Armii Czerwonej najdalej w dniu 15 lipca, wobec czego roboty te muszą [być] przed tym terminem wykonane.

Ze względu że na razie znajduje się na terenie Nisy [!] tylko 2 oficerów z oddziału wojskowego, który ma nadejść, i 55-ciu żołnierzy, prosi powyższy podp[isany], ażeby Zarząd Miejski wypożyczył dla nich środki żywności, a w każdym razie by polecił piekarni miejskiej wydawać chleb w potrzebnej ilości przez czas aż do 15 lipca br. Żywność ta zostanie następnie Zarządowi Miejskiemu zwrócona.

W końcu wyraził ppłk Biłous życzenie (nieoficjalnie), by ludność polska powitała przychodzący oddział wojska rosyjskiego.

Nysa, dnia 11 lipca 1945 r.

dr [Stanisław] Smietana^{f2}

^gOb. Prezydentowi³

przedkładał powyższy zapisek z tym, iż przyjąłem powyższych oficerów z powodu chwilowej nieobecności członków Prezydium i przyrzekłem, że Zarząd Miejski dostosuje się do życzeń postawionych.

[Stanisław] Smietana^g

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 14–15, oryginał; mps, szkic odręczny z adnotacją: „1–9 budynki z których należy usunąć Niemców”.

^{a-a} Było spacjaowanie i podkreślenie.

^b Dokument sporządzony na maszynie bez polskich liter; te czasami nadpisano maszynowo.

^c W dokumencie jest zapis: podp.

^d Było: zarządzali.

^e W dokumencie małą literą: niemców.

^f Podpis odręczny.

^{g-g} Fragment wpisany odręcznie.

¹ Poprzednią nazwę Grottkauerstrasse podawano najpierw jako Grotkowska. Nazwa ul. Grodkowska wprowadzona została 14 VII 1945 r.

² Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

³ Prezydentem Nysy był wówczas Jan Koj.

35

Zapisek urzędowy i pismo p.o. prezydenta miasta Nysy do Administracji Zakładów Miejskich, 11 VII 1945 r. – polecenie przygotowania koszar dla wojsk radzieckich.

Odpis!^a

^b**Zapisek urzędowy^{bc}**

O godz. 11-tej zjawili się kpt. Komarow i ppłk^d Biłous, i zażądali^e, ażeby w koszarach przy ul. Grotkowskiej¹ usprawnić wodociągi, gdyż woda jest pod zbyt małym ciśnieniem i do koszar nie dochodzi. Następnie kanalizacja i ustępy w koszarach są zanieczyszczone w wysokim stopniu i koniecznie trzeba przysłać odpowiednich majstrów Niemców^f i odpowiednią ilość robotników i oczyścić wzgl.[ędniej] uruchomić kanalizację. W końcu z budynków naprzeciw koszar w ilości 9-ciu należy usunąć mieszkańców narodowości niemieckiej.

Koszary zostaną zajęte przez piechotę Armii Czerwonej najdalej w dniu 15 lipca, wobec czego roboty te muszą [być] przed tym terminem wykonane.

Nysa, dnia 11 lipca 1945 r.

(-) Dr [Stanisław] Smietana^{g2}

Zarząd Miejski w Nysie
Znak: I Prez. 1/b. 703/45

Nysa, dnia 11 VII 1945 r.
Dyr. St./Mr.

Administracja Zakładów Miejskich

^h**w Nysie^h**

do wiadomości, celem natychmiastowego wypowiedzenia się.
Termin załatwienia: do dnia 12 bm.

p.o. Prezydent Miasta³
wz. I. Wiceprezydent⁴

Adnotacja: u dołu odręcznie: Odebrała Kranica [?] F. 13/7/45.

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 16, odpis i oryginał; mps.

^a Wyraz był podkreślony.

^{b-b} Było spacjowanie i podkreślenie.

^c Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, niektóre nadpisano maszynowo.

^d Było: podp. Zmieniłam na ppłk.

^e Było: zarządzali.

^f Było: Niemców.

^g Wpisano maszynowo.

^{h-h} Było spacjowane.

ⁱ Była parafka TK.

¹ Poprzednią nazwę Grottkauerstrasse podawano najpierw jako Grotkowska. Nazwa ul. Grodkowska wprowadzona została 14 VII 1945 r.

² Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

³ Obowiązeki prezydenta miasta pełnił wówczas Jan Koj.

⁴ Pierwszym wiceprezydentem miasta był wówczas Stefan Tkocz.

36

Meldunek dla Starostwa Powiatowego w Nysie, 12 VII 1945 r., Urząd Gminy w Reńskiej Wsi – prośba o natychmiastową interwencję u Komendanta Wojennego w Nysie i sprawdzenie, czy oficerowie radzieccy dokonujący rekwizycji zboża i inwentarza czynią to z jego polecenia.

Urząd^a Gminny
w Reinschdorf¹

Meldunek^b

W dniu 10 VII [19]45 zjawili się w gminie Reinschdorf lejtnant² sowiecki, który zarządza majątkiem w Franzdorf³, z kapitanem sowieckim, oświadczając, że na majątku w Schmelzdorf⁴ osiadzie, z polecenia komendy sowieckiej w Nysie, kapitan sowiecki, którego zadaniem będzie przeprowadzenie żniw w gromadach 'Franzdorf', Schmelzdorf, Kuschdorf⁵, Natschau⁶ i Reinschdorf. Zbierać będą tylko zboże z majątków, nie ruszając zbiorów z pól gospodarskich. Kapitan zażądał ode mnie z gromady Reinschdorf 10 par koni z uprzężą i dziesięć wozów. Po długich pertraktacjach oddałem

z gromady Reinschdorf na majątek Schmelzdorf 5 par koni i 5 wozów, na co załączam otrzymane pokwitowanie. Obydwaj, tzn. lejtnant i kapitan, nie przedłożyli mi żadnego upoważnienia komendanta wojennego w Nysie. Wymienieni oświadczyli, że chodzi o udzielenie nam pomocy w wykonaniu zbiorów i młócki. Po ukończeniu żniw i młócki przekażą mi wszystkie^d zboże oraz zabrane konie, maszyny i wozy. W dniu dzisiejszym przejeżdżając przez majątek Franzdorf zauważyłem, że rozpoczęli tam młóckę zebranego jęczmienia. Jęczmień jest sypany w worki i zaraz ładowany na samochód celem wywiezienia.

Ponadto melduję^e, że w dniu 8 bm. zostały zabrane główne pasy z czynnego młyna w Kuschdorf przez lejtnanta z Franzdorfu, które jak oświadczył, potrzebne ^fsą do młócenia zboża. Przez zabranie pasów młyn stał się nieczynny. W dniu wczorajszym pojawili się żołnierze lejtnanta z Franzdorf ponownie w młynie Kuschdorf, celem zabrania reszty pasów. Zarządca młyna ob. Pirucki resztę pasów ukrył i nie wydał. Zachodzi obawa, że z młyna czynnego w Schmelzdorfie pasy mogą zostać ^gzabrane^g i przez to zostanie znów drugi młyn nieczynny.

Nadmieniam, że 6 koni i 7 wołów znajdujących się na majątku Franzdorf zostały^h wcielone do stanu koni i wołów sprowadzonych przez Sowietówⁱ i istnieje obawa, że w czasie odmarszu konie powyższe i woły zostaną przez Sowietów z majątku Franzdorf zabrane. W dniu 7 bm. lejtnant z Franzdorf zabrał z mojej gminy 16 powozów do majątku w Franzdorf.

Proszę Starostwo Powiatowe o natychmiastowe przeprowadzenie interwencji u komendanta wojennego w Nysie, celem sprawdzenia, czy wyżej wymienieni oficerowie sowieccy działają z jego polecenia i czy są upoważnieni do młócenia i zabierania zboża.

Sprawa jest bardzo pilna, gdyż tracimy przez wyżej wymienionych całe zbiory z okolicznych majątków, a więc setki, nawet tysiące, centnarów⁷ zboża. Wobec takiego stanu rzeczy zostanie zniweczona nasza 2[-]miesięczna praca na tutejszym terenie.

Reinschdorf, dnia 12 lipca 1945

p.o. sekretarz gminy^j

p.o. naczelnik gminy^{k8}

Adnotacje odręczne wprowadzone w StP:

w lewym górnym rogu zielonym ołówkiem WK⁹ i czerwonym duże B.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 42.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, tych nie wprowadzono.

^b Spacjowanie i podkreślenie.

^{c-c} Było wykreślone znakami x.

^d Było: wszystko.

^e Poprzedzające ten wyraz słowo, nadpisane znakami x, jest nieczytelne.

^{f-f} Dopisano u góry odręcznie.

^{g-g} Dopisano odręcznie.

^h Wyraz zostały był napisany dwa razy, pierwszy przekreślono odręcznie.

ⁱ W dokumencie zapis małą literą: sowietów.

^j Odręczny nieczytelny podpis.

^k Odręczny nieczytelny odpis.

¹ Reinschdorf – obecnie Reńska Wieś. Od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie wprowadziło nazwę Renoltowice, taka występuje w dok. 47 i 49.

² Ros. lejttenant to odpowiednik podporucznika w Wojsku Polskim.

³ Franzdorf – obecną nazwę Frączków wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie.

⁴ Schmelzdorf – obecnie Śmiłowice.

⁵ Kuschdorf – obecną nazwę Goszowice wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie.

⁶ Natschau – obecnie Naczków.

⁷ Centnar, cetnar (z niem. Zentner), przestarz., jednostka masy równa 100 kg.

⁸ Naczelnikiem gminy był Juliusz Połyński. Taki podpis widnieje na innych dokumentach.

⁹ WK to parafka Wincentego Karugi, starosty powiatowego w Nysie.

37

Zapisek urzędowy, 13 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – wybieranie kwater dla oficerów radzieckich, którzy będą stacjonować w Nysie.

^aZapisek urzędowy!^{ab}

O godz. 15-tej w dniu dzisiejszym zgłosiło się 2 oficerów rosyjskich z zawiadomieniem, iż w Nisie [!] urzędować będzie Komendant Garnizonu, Generał i kilku innych jeszcze generałów, i zażądali^c, by im przydzielić potrzebne kwatery. Wiceprezydent [Stefan] Tkocz oraz dr [Stanisław] Smietana¹ udali się z tymi oficerami celem wyboru tych kwater, a tu na miejscu okazało się, iż oficerowi ci dokonali już wyboru i oświadczyli, że zajmują ten blok, gdzie była Komenda Wojenna², wszystkie przyległe bloki po drugiej stronie ulicy oraz 5 will na ul. Partyzantów licząc od ul. Marszałka Stalina. 5 budynków na ul. Partyzantów zajęte jest obecnie przez Milicję a to częściowo na koszary, częściowo na kuchnie i na prywatne mieszkania Komendanta Milicji i innych.

Nisa [!], dnia 13 lipca 1945 r.

TK³

dr Smietana^d

Źródło: ZM, sygn. 96. Skargi na milicję i wojsko [1945–1946], k. 6, oryginał; mps.

^{a-a} Było spacjowanie i podwójne podkreślenie.

^b Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, te nadpisano czasami.

^c Było: zarządzali.

^d Podpis nieczytelny.

¹ Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

² Mieściła się przy ul. Marszałka Stalina, ulica obecnie (od 3 XII 1956 r.) ma nazwę Bohaterów Warszawy.

³ TK to parafka Stefana Tkocza, ówczesnego wiceprezydenta miasta.

38

Opis przebiegu zajścia w dniu 13 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – wybór kwater dla oficerów radzieckich i ostra reakcja milicjantów na próbę odebrania im budynku.

Zarząd^a Miejski w Nysie [!]

Znak: ..../45/M

Nisa [!], dnia 14 VII 1945 r.

Protokół^b

Na ustne polecenie ob. Prezydenta Miasta¹ spisuję protokół o przebiegu zajścia w dniu 13 VII 1945 r.

Po południu około godz. 2-giej 30.min. zostałem wezwany do Wiceprezydenta [Stefana] Tkocza, gdzie zastałem 2 oficerów rosyjskich. Wiceprezydent Tkocz prosił mnie o porozumienie się z tymi oficerami w języku rosyjskim. Oficerowie wyżej wymienieni zażądali kwater dla generałów, którzy mają nadjechać. Ażeby łatwiej się zorientować co do ich żądania^c, zabrali nas ze sobą i zawieźli na ul. Partyzantów, i tutaj oświadczyli, że zajmują 5 kolejnych domów przylegających do dawnej komendy wojennej². Na ulicy tej mieszczą się mieszkania zajęte przez milicję obyw.[atelską]. Zwróciliśmy się z przedstawieniem do owych oficerów, stwierdzając, że Zarząd Miasta nie może się zgodzić na takie zajęcie z tej przyczyny, iż to powoduje zbyt wielkie komplikacje, a mianowicie że przeniesienie biura komendy milicyjnej w terminie bardzo krótkim jest wprost niemożliwą rzeczą. To samo przedstawiał tym oficerom sierżant milicji obyw.[atelskiej] nieznanego mi nazwiska. Na te oświadczenia oficerowie owi odpowiedzieli, że oni nic nie mogą zrobić, oni otrzymali taki rozkaz, rozkaz wojskowy musi być wykonany, a zwracając się do sierżanta milicji obyw.[atelskiej] powiedzieli mu, że przyjeżdża generał bohater^d, który 8 razy był ranny, i w jaki sposób on (sierżant milicji obyw.[atelskiej]) może żądać, ażeby taki generał w czasie pokoju nie miał wygody. W końcu oficerzy ci oświadczyli, że o ile chcemy jakiejś zmiany, to generał ów przyjedzie o godz. 5-tej i możemy się z nim rozmówić³. Wobec tego wróciliśmy do biura i ja złożyłem o tym relację ob. Prezydentowi. Relację zdałem na piśmie.

W jakiś czas później zawiadomił mnie Prezydent Miasta, iż na godz. 5-tą mam udać się razem z nim celem omówienia tej sprawy z przybyć mającym generałem. Polecenie powyższe zostało mi zakomunikowane przez Ob. Wiceprezydenta Tkocza.

W kilka chwil później wyszedłem na ulicę i gdy uszedłem kilkanaście kroków, posłyszałem z biura Prezydenta kilka głosów. Głosy te były bardzo podniesione. Słów zrozumieć nie mogłem. Chwileczkę nadśluchiwałem, a zorientowawszy się, że Prezydent został napadnięty, wróciłem do budynku i pospieszyłem do biura Prezydenta celem ewentualnej pomocy.

Gdy wszedłem przez biuro dyrektora [Adama] Stolarczyka⁴, spostrzegłem tam wystraszone pracowniczki Zarządu Miejskiego Marię i Aurelię Gałuskównę tudzież

sekretarkę Prezydenta⁵, które mi powiedziały, że na Prezydenta napadła Milicja. W przedpokoju Prezydenta zastałem taką sytuację:

Prezydent, usiłujący mówić spokojnie, zwrócił się do mnie ze słowami: „widzi pan, co tu się dzieje, co mnie spotyka, taka niesłychana napaść! Czy mogę w takich warunkach urzędować?”

W tym czasie, kiedy Prezydent do mnie się zwrócił, miotali się, podskakiwali, wyrzucając gwałtownie rękami dwaj osobnicy, których rozpoznałem jako znanych mi komendantów Milicji Obyw.[atelskiej]. Nazwisk ich nie znam⁶. Ci komendanci jeden przez drugiego nie krzyczeli, lecz ryczeli, doskakując do Prezydenta z rękami, z pianą na ustach, rycząc urywanymi słowami. Wykrzykiwali jakieś zdania, z których można było niewiele wyrozumieć, jednak zorientowałem się, iż oni są pokrzywdzeni przez Magistrat, że Prezydent nasał na nich Rosjan^e, aby ich wyrzucić z mieszkań, że Magistrat ich od początku gnębi i prześladowuje, że to skończyć się musi bezwzględnie, że oni w takich warunkach prześladowania żyć nie chcą, itp.

[...]

Podaję, że wyżej wymienieni komendanci Milicji byli w stanie podchmielenia, jednakże zupełnie dobrze wiedzieli, co robią.

Nisa [!], dnia 14 lipca 1945 r.

Dr [Stanisław] Smietana^{f7}

Adnotacja odręczna: u góry z prawej strony: Odpis dla aktów

Źródło: ZM, sygn. 96. Skargi na milicję i wojsko [1945–1946], k. 9–11, oryginał; mps.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, niektóre zostały nadpisane maszynowo.

^b Było spacje i podkreślenie.

^c Było: zadania, z kontekstu wynika, że było to żądanie.

^d Pierwotnie było dużą literą i z błędem ortograficznym: Bochater, duże B poprawiono w oryginale na małe.

^e Było małą literą: rosjan.

^f Podpis na maszynie i odręczny nieczytelny.

¹ Prezydentem miasta był wówczas Jan Koj.

² Mieściła się przy ul. Marszałka Stalina. Ulica obecnie (od 3 XII 1956 r.) ma nazwę Bohaterów Warszawy.

³ Pełniący obowiązki prezydenta Jan Koj, wiceprezydent Stefan Tkocz, dr Stanisław Smietana i Adam Stolarczyk udali się o godz. 17.00 do Komendy Wojennej i wyrazili prośbę o „pozostawienie will dla dalszego użytku MO”, radziecki generał wyraził na to zgodę. Zob. APO, ZM, sygn. 96. Skargi na milicję i wojsko [1945–1946], k. 20. Pismo p.o. prezydenta miasta Jana Koja do Prokuratury Sądu Okręgowego w Nisie [!], z 14 lipca 1945 r. [dotyczy najścia MO na Zarząd Miejski i gróźb milicjantów pod adresem J. Koja].

⁴ Adam Stolarczyk był dyrektorem Administracji w Zarządzie Miejskim w Nysie.

⁵ Sekretarką w biurze Prezydium była Maria Mronczówna.

⁶ W innym dokumencie (APO, ZM, sygn. 96, Skargi na milicję i wojsko [1945–1946], k. 19. Pismo p.o. Prezydenta miasta Nisy [!] do Prokuratury Sądu Okręgowego w Nisie [!], z 14 lipca 1945 r.) podano, że na Jana Koja napadli Komendant Powiatowej Milicji Obywatelskiej Jesionek, kierownik Wydziału Śledczego MO (nie podano nazwisko) i zastępca komendanta sierż. Kawala.

⁷ Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

39

Notatka, 14 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – trudności z umeblowaniem mieszkań dla oficerów radzieckich w koszarach przy ul. Grodkowskiej, poprzednie umeblowanie zostało zabrane przez Komendę Taborów.

Zarząd^a Miejski w Nysie[!]

Znak: 45/M

Nisa [!], dnia 14 lipca 1945 r.

Notatka^b

W koszarach na ul. Grotkowskiej¹ znajdowało się urządzenie mieszkań dla oficerów.

Obecnie Komenda Wojska, które ma zająć te koszary², żąda umeblowania w ilości znacznej – co przedstawia znaczne trudności przy zbieraniu mebli.

Oznacza to, że Komenda Taborów widocznie zabrała ze sobą urządzenie³ i wywiozła je. –

Należałoby w porozumieniu z Tym.[czasowym] Zarządem Państw.[owym] uzgodnić z właściwą władzą sposób oddawania pomieszczeń i urządzeń odstępowanych wojsku.

W każdym razie Komenda właściwa winna przynajmniej zawiadomić o opróżnieniu pomieszczeń, by je można było ochronić przez czas, kiedy ich nikt nie zajmuje.

Nisa [!], dnia 14 VII 1945 r.

(-)

Dr [Stanisław] Smietana^{c4}

Źródło: ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 59, oryginał; mps; też jako rkps na k. 60.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, te dodano w niektórych miejscach przez nadpisanie na maszynie.

^b Było spacje i podkreślenie.

^c Podpis wpisany maszynowo, nie było odręcznego.

¹ Poprzednią nazwę Grottkauerstrasse podawano najpierw jako Grotkowska. Nazwa ul. Grodkowska nadana została 14 VII 1945 r.

² Chodzi o oddziały wojska radzieckiego, których przybycie na 15 lipca anonsował w Zarządzie Miejskim oficer radziecki. Zob. dok. 37.

³ Tj. sprzęty, meble.

⁴ Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

40

Pismo do Komendy Wojskowej w Nysie, 15 VII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o wydanie zakazu używania środków wybuchowych do łowienia ryb.

Zarząd^a Miejski w Nysie
Znak I Prez./pr./4/791/45 r.
Prez. II 17/KW/MO

Nysa, dnia 15 lipca 1945 r.

Do Komendy Wojennej
w Nysie^b

Doniesiono Zarządowi Miejskiemu, iż w tutejszej rzece¹ i stawach² tępi się ryby masowo przez wrzucanie środków wybuchowych. Środki wybuchowe powodują masowe wybijanie narybku, a zatem przynoszą nieobliczalne szkody dla przyszłości gospodarstwa rybnego.

Zarząd Miejski uprasza Komendę Wojenną – w wypadku gdyby to mogło odnosić się do żołnierzy Armii Czerwonej – o pomoc w ochronie rybostanu przez wydanie zakazu używania środków wybuchowych do łowienia ryb. Oczywiście wszelkie inne – ustawą przewidziane sposoby – można stosować.

p.o. Prezydenta
([Jan] Koj)^c

Adnotacje odręczne:

U góry z lewej strony: od 18/7/1945.

Źródło: ZM, sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 [1945–1946], k. 59, oryginał; mps.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, niektóre nadpisano maszynowo.

^b Było spacjowanie.

^c Podpis maszynowy i odręczny.

¹ Przez Nysę przepływa rzeka Nysa Kłodzka.

² Do większych stawów w Nysie należały: Łódkowy i Parkowy (tak przemianowano 12 XI 1945 r. dawne Gondelteich i Pulvermuehlenteich).

41

Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 16 VII 1945 r., Gmina Włodary – grupa gospodarcza z Komendy Wojennej w Nysie wydała wsi Mańkowice zakaz oddawania mleka do Włodar i zbioru zbóż.

Gmina Volkmannsdorf¹
pow. Nisa [!]

Volkmannsdorf, dn. 16 VII 1945

^aDo

Starostwa Powiatowego
w Nisie^a [!]

Raport^b

Rosyjska grupa gospodarcza z Kome[n]dy Wojennej z Nisy [!], która^c ma siedzibę w Neizorge², zabroniła gromadzie Mannsdorf³ oddawać mleko do mleczarni do Volkmannsdorfu i zabronili zbierać żniw.

Oświadczyli, że gmina Volkmannsdorf nie ma prawa wtrącać się do ich spraw.

Naczelnik gminy
(Rusin Władysław)^d

Adnotacje wprowadzone w StP:

w lewym górnym rogu duża litera B czerwonym ołówkiem.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 50; oryginał; mps.

^{a-a} Było wersalikami ze spacjowaniem i podkreśleniem.

^b Było wersalikami i z podkreśleniem.

^c Sporządzono na maszynie bez polskich liter, te czasami nadpisano maszynowo.

^d Był też odręczny podpis.

¹ Volkmannsdorf – obecną nazwę Włodary Starostwo Powiatowe w Nysie wprowadziło od 31 VII 1945 r. .

² Chodzi o Neusorge – obecna nazwa Drogoszów.

³ Mannsdorf – obecną nazwę Mańkowice wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r.

42

Pismo do Powiatowej Komendy Milicji Obywatelskiej w Nysie, 18 VII 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie – prośba o 15 milicjantów w celu zabezpieczenia browaru, ponieważ urzędnicy mogą zostać wywiezieni.

Starostwo Powiatowe
w Nisie [!]
L.dz. 3073/45/Kom

Nisa [!], dnia 18 lipca [19]45 r.

Powiatowa Komenda
Milicji Obywatelskiej
^aw Nisie[!]^a

Starostwo prosi o nadesłanie^b na dzień dzisiejszy 15 (piętnastu) milicjantów, celem zabezpieczenia gmachu i urządzeń browaru w Nisie [!], ponieważ zachodzi podejrzenie, że urządzenia te mogą zostać wywiezione.

Wicestarosta
Morawiec Fr.[anciszek]^c

Źródło: StP, sygn. 19. Doniesienia i skargi na wojsko radzieckie [1945–1946], k. 20, oryginał; mps. i rkps.

^{a-a} Było spacjowanie i podkreślenie.

^b Pismo sporządzono na maszynie bez polskich liter, tych nie wprowadzono.

^c Była również odręczna parafka czerwonym kolorem.

43

Protokół spisany w Zarządzie Miejskim w Nysie 20 VII 1945 r. – oficerowie i żołnierze radzieccy nachodzą mieszkania kolejarzy, domagają się ich mieszkań, dokonują rewizji i pobić.

^aOdpis Protokół^{ab}

spisany w Zarządzie Miejskim w dniu 20 lipca 1945 r.

Obecny: Dr Smietana [Stanisław], radca prawny

Żalący: Chrząszcz Ludwik, naczelnik parowozowni PKP w Nisie [!], który podaje:

Od kilku dni stosunki bezpieczeństwa w Nisie [!] tak się pogorszyły, iż stało się nie-
możliwością tutaj mieszkać.

Oficerowie i żołnierze rosyjscy tak w dzień jak i w nocy nachodzą na mieszkania kolejarzy, mieszkających przy ul. [Karola] Marcinkowskiego i ul. Wojska Polskiego, i domagają się mieszkań. Wskazujemy na domy jeszcze niezajęte, lecz oni nie chcą tam iść, a natarczywie wdzierają się do naszych domów.

Po wejściu do mieszkania rewidują je, nie pozwalając domownikom być obecni-
mi przy tej rewizji.

Gdym ofiarował jeden pokój dla 2 oficerów, oświadczyli, że nie chcą tego, a doma-
gają się, bym ja usunął się z mego pokoju. Pokój, który ofiarowałem, był urządzony. Oświadczyli, bym oddał im moją sypialnię a meble z niej wyrzucił^c, bo oni przy-
wiozą sobie inne. Moich kolegów, Wojcika, Ciemnego, Rosę, Palkę, Urbanowskiego, wyrzucili zupełnie z mieszkań. Wyrzuceni przyszli do mnie z tym, iż wobec tego muszą powrócić do domu do Katowic.

Dnia dzisiejszego napadli na mój dom i w mej nieobecności pobili moją żonę Bro-
nisławę, a to samo stało się z żoną mego kolegi Warasa.

Upraszam o interwencję w Komendzie wojsk rosyjskich, by zabezpieczyć życie, zdrowie i spokój mieszkańcom, gdyż w takich jak obecnie warunkach żyć i pracować niepodobna.

(-) L. Chrząszcz^d

(-) Dr Smietana¹

Ob. Prezydentowi²
przedkładam celem wydania zarządzenia
Dr Smietana

Odręczne adnotacje w ZM:

k. 65

Prez II.17/M[?]

1) Wysłać odpis do Woj. Urzędu Śl.D. z prośbą o interwencję (załatwiono)

2) Wysłać odpis do PPR na ręce sekr. ob. [Antoniego] Korcza, Nysa do wiadomości i dalszego [urzędowania?]
[Ołówkiem dopisek: Załatwiono]

3) Odpis wysłać delegatowi I Dywizji Wojska Polskiego [ołówkiem dopisek: Załatwiono]

N 21.VII.45

Dr Smietana

Koj

Kanc.

Adnotacja z lewej strony:

Sprawa załatwiona

Złożyć w aktach

[podpis nieczytelny]

*Źródło: ZM, sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 [1945–1946],
k. 64–65, odpis; mps., odręczne adnotacje.*

^{a-a} Było spacjowanie i podkreślenie.

^b Sporządzono na maszynie bez polskich liter, te czasami nadpisano maszynowo.

^c Było: wyrzucić.

^d Podpisy wpisano na maszynie, brak odręcznych.

¹ Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

² Prezydentem miasta był wówczas Jan Koj.

44

Wyciąg z pisma do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Samorządowy, 2 VIII 1945 r. Zarząd Miejski w Nysie – budynek dawnego szpitala wojskowego został zajęty – pomimo starań lekarza grodzkiego – przez wojsko radzieckie.

Zarząd^a Miejski w Nysie
Nr.I. Prez./2/894/45

Nysa, dnia 2 sierpnia 1945 r.

Dot. stanu administracji
i gospodarki lokalnej
na ziemiach odzyskanych

Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski
Wydział Samorządowy
^bw Katowicach^b

Na pismo tamt.[ejsze] z dnia 19 lipca br. Nr Sam.II.1/1-9 oraz pismo nasze z dnia 28 VII 1945 r. Nr Prez.I.894/45 przedkładałam dodatkowe sprawozdanie Zakładów Zdrowia i Opiekuńczych (pkt. 9).

^c**Szpital Miejski**^c dla zakaźno-chorych [!] znajdował się pierwotnie w baraku w obrębie kompleksu zabudowań szpitalnych¹. Z chwilą wybuchu epidemii tyfusu brzuszego² zamierzano utworzyć obszerny szpital zakaźny w budynkach dawnego szpitala wojskowego³, tym bardziej iż w budynkach tych znajduje się kamera do odkażania i odwsza[wia]nia. Budynek ten został mimo usilnych starań lekarza grodzkiego⁴ przez formacje wojsk sowieckich zajęty. Obecnie oddział zakaźny tyfuszowy mieści się w budynku szpitala niemowlęcego (dziecięcego), gdzie posiadamy 50 łózek. [...]

p.o. Prezydenta Miasta:
([Jan] Koj)^d

Źródło: ZM, sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 [1945–1946], k. 79, oryginał; mps.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, polskie znaki diakrytyczne czasami nadpisano maszynowo.

^{b-b} Było spacjowanie.

^{c-c} Było podkreślenie.

^d Był też odręczny podpis.

¹ Szpital Miejski mieścił się przy dawnej Hindenburgstrasse, noszącej od 14 VI 1945 do 3 XII 1956 r. nazwę ul. Marszałka Stalina, a obecnie (od 3 XII 1956 r.) ul. Bohaterów Warszawy.

² Epidemia tyfusu i czerwonki wybuchła w Nysie najpierw wśród ludności niemieckiej doprowadzonej z pow. nyskiego do Nysy i umieszczonej w zabudowaniach fortecznych. Zob.: APO, ZM, sygn. 105, Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 3 [1945–1946], k. 52, Pismo Zarządu Miejskiego w Nysie z 2 VII 1945 r. do Wojewody Śląsko-Dąbrowskiego w Katowicach. Sytuację opanowano w październiku 1945 r. za: APO, StP w Nysie, sygn. 27. Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starosty [1945–1946], k. 25, Sprawozdanie miesięczne za październik 1945 r. (21 IX–20 X) sporządzone przez Starostę Powiatowego 31 X 1945 r.

³ Tj. przy ul. Kornela Ujejskiego. Zob. dok. 9 i 57.

⁴ Lekarzem grodzkim był Edward Mróz.

45

Pismo poufne do Wojewódzkiego Wydziału Informacji i Propagandy Oddział Polityczno-Wychowawczy w Katowicach, 2 VIII 1945 r., Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy w Nysie – Dom Kultury w Nysie nachodzony jest przez żołnierzy radzieckich, którzy dopuszczają się grabieży i niszczenia, a 1 VIII 1945 r. dopuścili się ponadto zbezczeszczenia godła Polski i niszczenia tabliczek z polskimi nazwami ulic.

Powiatowy Oddział Informacji
i Propagandy w Nysie [!]
L.Dz.54/I.45

Nisa [!], dn. 2 VIII 1945r.
Pu.Ku.

Poufne!^a

Dot.: Grabieży w Domu Kultury,
zbezczeszczenia^b godła państw.[owego]
ubliżania Polsce i Polakom

Do
Wojewódzkiego Wydziału Informacji
i Propagandy
Oddział Polityczno-Wychowawczy
^cw Katowicach^c

Donoszę, że Dom Kultury w Nysie [!] przy ul. Marszałka Stalina¹ nr 13 jest prawie codziennie terenem grabieży przez żołnierzy radzieckich, którzy zabierają z niego wszystko, co im wpadnie w ręce (meble, książki, mapy, lustra, zegary, obrazy, przybory malarskie, przybory stolarskie i inne). Grabieży i niszczeniu przez wyżej wymienionych ulega także i ogród przy Domu Kultury, co objawia się ciągłym zrywaniem niedojrzałych owoców, połączonym z łamaniem drzew owocowych. Dom Kultury znajduje się w pobliżu Komendy Wojennej; stacjonujący tam żołnierze sowieccy przechodzą przez ogrodzenie, otwierają zamknięte drzwi, wybijają szyby w oknach i dokonują dzieła niszczenia. Kilkakrotne moje interwencje w Komendzie Wojennej nie odniosły pożądanego skutku. Te ciągłe najścia żołnierzy dezorganizują pracę około remontu budynku, dekompletują jego urządzenie, przez co opóźnia się sprawa otwarcia Domu Kultury, przeszkadzają w pracy zainstalowanemu tam warsztatowi malarsko-stolarskiemu, w którym wykonuje się tablice (szyldy) dla urzędów i instytucji, tablice z polskimi nazwami ulic, tablice z godłami państwowymi.

Dnia 1 VIII br. w godzinach przedwieczornych weszli do Domu Kultury przez okno żołnierze radzieccy z leutnantem² na czele, którzy mimo tłumaczenia im przez obecnego tam Polaka, iż to jest polski Dom Kultury – przystąpili do zabierania mebli, luster, obrazów i innych przedmiotów, po czym weszli do pracowni malarskiej, podarli skórzany fotel, wyszydiali prowadzone tu prace. Wskazując na orła polskiego, na polskie nazwy ulic, na polskie urzędowe tablice – oświadczyli że tu nie ma i nie będzie żadnej Polski, że tu będą Niemcy^d i Rosjanie, złorzeczyli Polakom. Klęli na nich (*Jebu³ waszego orła, kurwa wasza Polska⁴*). Złość swoją wyładowali w swoisty

sposób: zalali czarną farbą godło Polski, zbryzgali tabliczki z polskimi nazwami ulic i tablice (szyldy), przygotowane dla Zrzeszenia Przedsiębiorstw Budowlanych na Okręg Śląski.

O tym zajściu zawiadomiono zaraz sekretarza PPR ob. [Antoniego] Korcza, który był później na miejscu zajścia, zawiadomiono prezydenta miasta ob. [Jana] Koja, któremu pokazano zalane farbą godło, zawiadomiono starostę pow. ob. [Wincentego] Karugę.

Otrzymują: Wojewódzki Wydział Inform.[acji] i Propagandy,
Starosta powiatowy,
Prezydent miasta,
Komenda Bezpieczeństwa.

Kierownik:
(-) Puzio Wincenty^e

Na dole czerwona pieczęć:
Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy
w Nisie [!]

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 86; oryginał; mps. Toż także POLiP, sygn. 7. Usuwanie śladów niemczyzny [1945], k. 5, oryginał; mps.

^a Było spacjowanie i podkreślenie.

^b Było z błędem ortograficznym: zbeszczeszczenia.

^{c-c} Było podkreślenie.

^d Było małą literą: niemcy.

^e Był też podpis odręczny, w układzie od nazwiska.

¹ Ulica obecnie (od 3 XII 1956 r.) ma nazwę Bohaterów Warszawy.

² Ros. *lejttenant* to odpowiednik podporucznika w Wojsku Polskim.

³ Wulgarne słowo w języku rosyjskim oznaczające spółkowanie.

⁴ Ros. *Polsza* to Polska.

46

Wyciąg z Protokołu 12. zebrania wójtów powiatu nyskiego, 4 VIII 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie.

Protokół^{ab}

z XII-go zebrania wójtów pow. nyskiego
dnia 4 VIII 1945 r.

Porządek zebrania:

- 1) Zagajenie,
- 2) Odczytanie protokołu z poprzedniego zebrania,
- 3) Uwagi Starosty¹ z wizytacji z terenu,
- 4) Sprawozdania wójtów z akcji żniwnej,
- 5) Przemówienie przedstawicieli Wojsk Radzieckich,
- 6) Wolne wnioski.

Zebranie zagał ob. Starosta, wyjaśniając przyczyny zwołania nadzwyczajnej odprawy wójtów. Na zebraniu obecni byli: wicestarostowie, Prezydent Miasta, Kier. [ownik] Bezpieczeństwa, Komendant Pow.[iatowej] Mil.[icji] Obywat.[elskiej], Komisarz Ziemi, wszyscy wójtowie i burmistrzowie oraz przedstawiciele Wojsk Sowieckich.

W związku z pobytem na naszym terenie zastępcy Marszałka Rokossowskiego – gen. płk. [Kuźmy Pietrowicza Trubnikowa], wraz z ob. Wojewodą Śląsko-Dąbrowski[m] – gen. [Aleksandrem] Zawadzkim² wyjaśnione zostały punkty sporne między administracją polską a Armią Czerwoną w sprawie przeprowadzanych żniw³. Wojska Sowieckie miały okazać pomoc w żniwowaniu na tych terenach, na których Polacy nie mogliby dać sobie rady z braku ludzi i rąk do pracy; sprawa ta przybrała jednak inny obrót.

Z kolei Ob. Starosta omówił swe uwagi z objazdu terenu w dniu 3 sierpnia^c. Żniwa na terenie naszego powiatu dobiegają końca. Gminy o silniejszej obsadzie przeprowadziły już je w 100%, inne z braku ludzi, koni i innych trudności – wyczerpują wszystkie siły, by nie pozostać w tyle. Najwięcej trudności w przeprowadzeniu zbiórki następują pola zaminowane. Miny usuwa się we własnym zakresie, gdyż właściwa brygada minerska w tej dziedzinie nie wykazała żadnej pracy. Dotychczas wydobyto na terenie powiatu około 3 tys. min. Lustracja powiatu wykazała, że tam, gdzie osadzeni są repatrianci i Armia Czerwona nie utrudniała w akcji żniwnej, zboże zostało całkowicie skoszone i zwiezione do stodół, natomiast na terenach objętych przez ich akcję żniwną – spotyka się jeszcze na pniu stojące zboże. [...]

Ponieważ na zebranie przybyli przedstawiciele Armii Radzieckiej w osobach:

Dowódcy Garnizonu płk. Koszyka

jego zastępcy ppłk. Zienko

i mjr. Kozaka

omówiono szereg spraw dotyczących współpracy oraz wójtowie scharakteryzowali stosunek Wojska Radzieckiego do ich poczynań^d:

W gminie Buków^{e4}:

Rosjanie zabierali krowy i konie i umieszczali w swych folwarkach, wiedząc dobrze, że brak koni fatalnie utrudnia prace w polu;

W gminie Dolna Jasienica⁵:

Rosjanie pozabierali prawie wszystkie konie do przeprow[a]dzenia własnej akcji żniwnej. Pola skoszone przez Polaków obstawiono strażą i nie pozwolono na zwózkę, zabierając je do własnych składów. Na terenie tej gminy działa Ukrainiec Borys, paraliżując wszelkie poczynania administracji polskiej;

W gminie Kępnic⁶:

Rosjanie rekwirowali sprzętniętą z pola pszenicę i zamieniali ją na wódkę. Na terenie tej gminy nie pozwolono repatriantom osiedlać się;

W gminie Kopernik⁷:

na terenie gminy miał miejsce następujący wypadek: na łące pasło się stado krów pod opieką dzieci – nadjechało auto Sowieckie [!], załadowano 8 krów i bez żadnych wyjaśnień odjechało;

W gminie Kwiatkówka⁸:

wójt gminy skarżył się na dokonywane rekwizycje ze strony Wojsk Radzieckich. Zabierano krowy, świnie, traktory, a nawet pasy transmisyjne;

W gminie Meszno⁹:

mimo że na terenie tej gminy znajduje się sześć dominiów¹⁰ w rękach sowieckich, zdarzało się, że nocą po kryjomu wjeżdżają na pola chłopskie i zabierają skoszoną przez repatriantów pszenicę;

W gminie Złotopol¹¹:

w tej gminie stosunki ułożyły się jak najgorzej: Sowieci są niewyczerpani w swych żądaniach, a interwencja sołtysa kończyła się dwukrotnym stawianiem pod płot i groźbą rozstrzelania. Wyżej wymieniona gromada na rzecz Wojsk Sowieckich utraciła: 141 koni, 8 wołów, 480 krów, 3 traktory, 27 młockarek, 36 kosiarek, 5 maszyn do wiązania i 150 wozów. Jak widzimy z cyfr – to wielki ubytek w gospodarstwie ogólnym;

W gminie Goświn¹²:

wójt gminy zameldował, że Sowieci zabrali 150 furmanek zboża i wiele innych rzeczy.

W gminie Sękowice¹³:

gmina biedna, wyrabowana, posiada wszystkie[go] 18 par koni, z tego Sowieci podczas żniw zabrali 10 par. Zabrano równi[e]ż młockarkę, jedyną na tym terenie, oraz widły potrzebne do ładowania przy zwózce.

W Starym Paczkowie¹⁴:

Sowieci zajęli większe gospodarstwa i tam żniwowali. Stosunek do Polaków negatywny.

W gminie Nawroty¹⁵:

wójt skarżył się, że Sowieci pozwalają Polakom kosić, ale sprzętać i zwozić nie dają.

Wójtowie innych gmin poruszyli zupełnie podobne^s sprawy, skarżono się na gospodarkę Armii Czerwonej. Wszystkie te bolączki zostały skrzętnie przez Pułownika Armii Czerwonej zanotowane, celem poczynienia odpowiednich interwencji i pociągnięcia winnych do odpowiedzialności.

W odpowiedzi zabrał głos Major Armii Czerwonej – Kozak, wyjaśniając poszczególne punkty sporne i zapewniając, że przy obopólnej dobrej woli bolączki te da się usunąć.

Z kolei przemówił Pułk.[ownik] Armii Czerwonej Koszyk, ujmując całość w trzy zasadnicze punkty:

1) wydanie przez miejscowe władze wojskowe Armii Czerwonej odpowiednich rozkazów, celem usunięcia punktów spornych.

2) Pierwsze kroki porozumiewawcze należy wszcząć na miejscu.

3) Informacje powinny być ściśle i wiarygodne.

Pułkownik Koszyk zapewnił, że dotychczas zabrany inwentarz żywy, maszyny oraz zboże zostaną zwrócone. Osoby specjalnie nieprzychylnie ustosunkowane do zarządzeń Władz Polskich zostaną z terenu usunięte. Ażeby wszystkie sprawy sporne zostały ostatecznie zlikwidowane, to – oprócz wydanych rozkazów Dowództwa Garnizonu – do podległych Komendantów wyjedzie w poniedziałek dn. 6 bm. komisja składająca się z Pułkownika względnie p[od]pułkownika, majora Kozaka i ob. Starosty w teren, celem rozstrzygnięcia wszystkich bolączek na miejscu.

Po przemówieniach przedstawicieli Armii Czerwonej zabrał głos Obywatel Starosta, omawiając szczegółowo wytyczne dalszej współpracy, uzgodniwszy z oficerami Armii Czerwonej, iż wszelkie interwencje przeprowadzone będą wspólnie. Opierając się na decyzji Zastępcy Marszałka Rokos[s]owskiego¹⁶, prosił przedstawicieli Armii Czerwonej o usunięcie wszystkich Ukraińców, dawnych pracowników cywilnych z naszego terenu. Pułkownik zapewnił Ob. Starostę o wykonaniu powyższego. Ob. Starosta zaznaczył dalej, że drobnostki wynikające z nieporozumień miejscowych nie mogą i nie śmiać mieć wpływu na całość przyjaźni Polsko-Sowieckiej.

Podano do ogólnej wiadomości okólnik, na podstawie którego wolno wydawać wszelkie produkty dla Armii Czerwonej jedynie na podstawie karty zapotrzebowania. Postanowiono zaopatrzyć wójtów w odpowiednie pismo, tłumaczone także i na język rosyjski i z pieczęcią Komendy Garnizonu, stwierdzające powyższe zarządzenia.

Tu przedstawiciele Armii Czerwonej opuścili salę obrad, przy czym Ob. Starosta wyraził im swoje podziękowanie za okazaną chęć wspólnej i owocnej pracy.

[...]

W.[incenty] Karuga^h

Protokołowała

(-) Z.[ofia] Elżanowskaⁱ

Źródło: StP, sygn. 25. Protokoły z zebrań wójtów [1945], k. 30–35; oryginał; mps.

^a Protokół napisano na maszynie bez polskich liter, nie wprowadzono ich.

^b Było spacjowanie i podkreślenie

^c Był zapis: 3/8.

^d Było: poczynian.

^e Od tego miejsca wyrazy podane w edycji dokumentu jak wytłuszczone były w oryginale podkreślone maszynowo.

^f Było: pransmisyjne.

^g Było: dopodne.

^h Podpis tylko odręczny.

ⁱ Podpis tylko wpisany maszynowo.

¹ Starostą w Nysie był Wincenty Karuga.

² Wizytację niektórych powiatów Śląska Opolskiego (nyskiego, prudnickiego, grodkowskiego i kozielskiego) w dniach 31 VII–2 VIII 1945 r. przeprowadził wojewoda śląski gen. Aleksander Zawadzki wraz z gen. Kuźmą Trubnikowem i gen. Michałem Oziminem. Za: H. Duda, *Przejęcie majątków ziemskich na Śląsku*

Opolskim z rąk Armii Czerwonej w 1945 r. – przyczynek do zagadnienia, „Studia Śląskie”, t. LXIII (2004), s. 69.

³ W efekcie tej wizytacji gen. A. Zawadzki i gen. K. Trubnikow podpisali 3 VIII 1945 r. w Katowicach porozumienie w sprawie zwrotu plonów oraz inwentarza żywego i martwego zajętych przez Armię Czerwoną z gospodarstw indywidualnych; Z. Kowalski, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski*, Opole 1983, s. 134. Na podstawie tego porozumienia gen. K. Trubnikow wydał odpowiedni rozkaz do wszystkich komendantów wojennych i innych oddziałów stacjonujących na tym terenie; H. Duda, *op. cit.*, s. 69. Spisane w języku rosyjskim rozliczenia datowane 6, 8 i 30 VIII 1945 r. znajdują się w APO, StP, sygn. 86. Korespondencja dot. [ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 2 [1945], k. 72, 73, 74–75.

⁴ Buków – taka nazwa wsi Bechau wprowadzona została przez Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r., obecna nazwa Biechów.

⁵ Jasienica Dolna – taką nazwę wsi Nieder Hermsdorf nadało od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie.

⁶ Kępnica – taką nazwę wsi Deutsche Kamitz nadało od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie.

⁷ Kopernik – taka nazwa wsi Köppernig wprowadzona została przez Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r., obecna nazwa Koperniki.

⁸ Kwiatkówka – taka nazwa wsi Blumenthal wprowadzona została przez Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r., obecna nazwa Kwiatków.

⁹ Meszno – taką nazwę wsi Mösen nadało od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie.

¹⁰ Dominium – duża posiadłość ziemska.

¹¹ Złotopol – taka nazwa wsi Gross Neundorf wprowadzona została przez Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r., obecna nazwa Złotogłowie.

¹² Goświn – taka nazwa wsi przemianowanej w 1939 r. z Giessmannsdorf na Grossgiessmannsdorf wprowadzona została przez Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r., obecna nazwa Goświnowice.

¹³ Sękowice – taką nazwę wsi Sengwitz wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie.

¹⁴ Stary Paczków – taką nazwę wsi Alt Patschau wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie.

¹⁵ Nawroty – taka nazwa wsi Ritterswalde wprowadzona została przez Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r., obecna nazwa Domaszkowice.

¹⁶ Marszałek Konstanty Rokossowski był dowódcą utworzonej 10 VI 1945 r. Północnej Grupy Wojsk Armii Czerwonej (z siedzibą w Legnicy), której od tamtej pory podlegały stacjonujące w Polsce oddziały radzieckie. Jego zastępcą do współpracy z władzami polskimi został gen. płk. Kuźma Trubnikow. Za: D. Tomczyk, *Śląsk Opolski – 1945. Militarne i polityczne problemy okresu wyzwolenia*, Opole 1989, s. 340–341.

47

Meldunek do Starostwa Powiatowego w Nysie, 6 VIII 1945 r., Gmina Reńska Wieś – prośba o pomoc i interwencję u radzieckiego komendanta w Nysie w związku z zabieraniem zboża przez kolumnę transportową.

Meldunek^a

Prosimy o natychmiastową^b pomoc i interwencję u Komendanta Garnizonu w Nysie^{c1}.

W piątek dnia 3 VIII 1945 r. rozłokowała się we wsi Renoltowice² rosyjska kolumna transportowa, która zabiera nam ze stodoł zboże, jak: jęczmień, owies i pszenicę. Zabrano nam około 2 parokonne wozy owsa, jeden wóz jęczmienia i jeden – pszenicy. Prócz tego zniszczono nam około 1/2 ha kartofli, 1/2 ha koniczyzny oraz późno sianego owsa zniszczono około 1/4 ha.

Moja osobista interwencja ^dtak^d u dowódcy kolumny nie odniosła żadnego skutku, przeciwnie – zostałem obrzucony stekiem obelżywych słów.

Renoltowice, dn. 6 VIII 1945 r.

Naczelnik Gminy:
[Juliusz] Połyński^e

Adnotacje odręczne wprowadzone w StP:
w lewym górnym rogu duża czerwona litera B.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 96, oryginał; mps.

^a Było spacje i podkreślenie.

^b Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, te czasami wprowadzono przez maszynowe nadpisanie.

^c Było: Nisie, poprawiono odręcznie i na y.

^{d-d} Zostało wykreślone maszynowymi znakami x.

^e Był tylko odręczny podpis.

¹ Chodzi o komendanta garnizonu wojsk radzieckich.

² Renoltowice – taką nazwę wsi Reinschdorf wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie. Obecna nazwa – Reńska Wieś.

48

Zawiadomienie o wyświetlaniu dla Polaków filmu z polecenia Komendy Garnizonu Wojsk Radzieckich w Nysie, 9 VIII 1945 r., Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy w Nysie.

Powiatowy Oddział^a Informacji i
Propagandy w Nisie [!]
L.dz. 68/I.45

Nisa [!], 9 VIII 1945 r.

Zawiadomienie

Niniejszym zawiadamia się ^bZarząd Miejski w Nisie^b[!], że w dniu dzisiejszym (9 VIII br.) o godzinie 5-tej po południu w kinie przy ulicy [Stanisława] Wyspiańskiego (Hohenzolern¹ ^cstr.^c) odbędzie się wyświetlanie filmu dla Polaków z polecenia Komendy Garnizonu Wojsk Radzieckich w Nisie [!].

Na program złożą się:

Parada Wojskowa w Moskwie 1 Maja 1945 r.

Komedia – Swaty.

Ponieważ ilość miejsc jest ograniczona, ^bZarząd Miejski^b wyśle ^b50^b osób. Prosi się o bezwzględne punktualne przybycie.

Kierownik:
(-) Puzio Wincenty^d

Na dole pieczętka: Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy w Nisie [!]

Adnotacje wprowadzone w ZM:

datownik 9 SIERP 1945 i odręcznie atramentem L.dz.1346

Źródło: POliP, sygn. 7. Usuwanie śladów niemczyzny [1945], k. 6, oryginał; mps.

^a Sporządzono na maszynie bez polskich liter, nie wprowadzono ich.

^{b-b} Zaznaczone fragmenty wpisano odręcznie na wykropkowanych miejscach.

^{c-c} Odręcznie wpisano str., na maszynie napisano ul.

^d Podpis tylko wpisany maszynowo.

¹ Nazwa Hohenzollernstrasse została zmieniona na ul. Stanisława Wyspiańskiego 14 VII 1945 r.

49

Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 11 VIII 1945 r., Urząd Gminny Reńska Wieś – prośba o interwencję w Komendzie Garnizonu w Nysie, ponieważ radzieccy żołnierze zabrali silnik benzynowy potrzebny do młócenia zboża.

Urząd^a Gminny
w Renoltowicach¹

Renoltowice, dn. 11 VIII 1945 r.

Starostwo Powiatowe
^bw Nysie^b

Dnia 11 sierpnia 1945 r. przybyło o godz. 12 dwóch rosyjskich żołnierzy na furmance do wsi Renoltowice i zabrali nam zmontowany przez nas motor benzynowy firmy „Deutsch”, który był przeznaczony do młócki, a którą mieliśmy w przyszłym tygodniu rozpocząć. Żołnierze ci, jak stwierdziliśmy, pochodzą z brygady żniwnej, która ma swą siedzibę w Bogdanowicach² (Bösdorf). Prosimy o interwencję u komendanta[ur]y garnizonu w Nysie w celu zwrotu wyż.[ej] wym.[ienionego] motoru. **“Sprawę tą^d traktujemy jako bardzo pilną^c”**

Naczelnik Gminy
Juliusz Połyński^e

Adnotacje wprowadzone w StP:

z lewego boku czerwonym ołówkiem duża litera B.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 106, oryginał; mps.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, te czasami dopisano odręcznie.

^{b-b} Było spacjowanie i podkreślenie.

^c Było podkreślenie zielonym ołówkiem.

^{d-d} Poprawna forma: tę.

^e Był też odręczny czytelny podpis.

¹ Renoltowice – taką nazwę wsi Reinschdorf wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie, obecna nazwa – Reńska Wieś.

² Bogdanowice – taką nazwę wsi Bösdorf wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r., obecna nazwa – Pakosławice.

50

Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 22 VIII 1945 r., Zarząd Gminny Prusinowice – żołnierze radzieccy zabrali pasy z młyna, interwencja straży gminnej była nieskuteczna.

Zarząd Gminny
Wałderzów/ Wałtdorf
L. 104/45

Wałderzów^{a1}, dnia 22 sierpnia 1945

Do

^bStarostwa Powiatowego^b

w ^cNysie^c

Sołtys z gromady **Jutrzyce**^{d2} meldował mi w dniu dzisiejszym, że Rosjanie zabrali dzisiaj, tj. 22 sierpnia 1945 r., 2 główne pasy skórzane z młyna w Jutrzycach, wyrządzając przez to dużą szkodę. Straż Gminna, która była obecna [w] gromadzie Jutrzyce, na wiadomość o tym fakcie zaraz udała się do Rosjan, żądając oddania pasów, Sowietci oświadczyli na to, że jak długo oni są tu, to im wolno wszystko zabierać i pasów zabranych nie zwrócili.

Wójt
Janowski^e

Adnotacje wprowadzone w StP:

Pieczętka wpływu do Starostwa z wpisami: 23 VIII 1945 L.dz. 1258/45/ Kanc.

U góry w lewym rogu, na ukos, ołówkiem zielonym: ob. Marcinkowski³ / WK⁴

Na dole w lewym rogu ołówkiem: Interwencja / bezskuteczna

Źródło: StP, sygn. 85. Korespondencja dot.[ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 1 [1945], k. 50; oryginał; mps.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich czcionek, nie wprowadzono polskich znaków diakrytycznych.

^{b-b} Było wersalikami i spacjaowane.

^{c-c} Było wersalikami, spacjaowane i z podkreśleniem maszynowym.

^d Było wersalikami.

^e Był również odręczny podpis: Janowski Walerjan.

¹ Wałderzów – taką nazwę wsi Waltdorf wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie, obecna nazwa Prusinowice.

² Jutrzyce – taką nazwę w miejsce Jeutritz wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r. Następnie obowiązywała nazwa Jutrocice, od 2007 r. jest to część wsi Piątkowice.

³ Jan Marcinkowski był kierownikiem Wydziału Ogólnego w Starostwie Powiatowym w Nysie.

⁴ WK to inicjały Wincentego Karugi.

51

Pismo do kpt. Dodowa we Frączkowie; 29 VIII 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie – upoważnienie do odebrania koni i sprzętów z gospodarstwa Komendantury Wojennej w Nysie.

^aStarostwo Powiatowe^a

Nysa, dn. 29 VIII 1945

^bw Nysie^b

Do

Kpt. Dodowa

w ^cFranzdorfie^{c1}

Upoważnia^d się ob. **Samsona**^e Mikołaja do odebrania w imieniu Starostwa koni i sprzętów z Gospodarstwa Komendantury Nysa.

za Starostę²

(-) F.[ranciszek] Morawiec

II wicestarosta^f

Adnotacje wprowadzone w StP:

Na dole z lewej strony czerwonym ołówkiem: a/a

Źródło: StP, sygn. 85. Korespondencja dot.[ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 1 [1945], k. 47; oryginał; mps.

^{a-a} Było wersalikami.

^{b-b} Było spacjaowanie.

^{c-c} Było podkreślenie maszynowe przerywaną linią.

^d Dokument napisano na maszynie bez polskich liter, tych nie wprowadzono.

^e Nazwisko było spacjaowane.

^f Poniżej była odręczna parafka.

¹ Franzdorf – obecną nazwę Frączków wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie, jednak w piśmie do kapitana Armii Czerwonej użyto nazwy niemieckiej.

² Starostą w Nysie był Wincenty Karuga.

52

Podany do wiadomości Starosty Powiatowego w Nysie odpis meldunku o rabunku dokonanym przez żołnierzy radzieckich w budynku nr 15 przy ul. Żwirki i Wigury w Nysie, 2 IX 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Zarząd^a Miejski
Wydz.[iał] Techn.[iczny]
L.dz. 63/45
2191/45

Nysa, dnia 2 IX 1945^b

Odpis^c

Urząd Mieszkaniowy – Zarządu Miejskiego
^dw miejscu^d

Donoszę, iż w sobotę dnia 1 IX br. – w godzinach popołudniowych wtargnęli żołnierze armii sowieckiej do budynku nr 15 przy ul. Żwirki i Wigury, zabrali na furmankę 2 wanny z łazienek i zdemolowali w tych łazienkach piece gazowe. Szkody materiałowe wynoszą 5.000 zł.

Widziałem: [Wiktor] Klimowicz¹, mjr inż.

(-) Ob. Opara, budowniczy m.

Znak: M.III/7

Ob. [Wincenty] Karuga – Starosta powiatowy
^ew miejscu^e

do wiadomości.

Prezydent Miasta
([Jan] Koj)^f

Adnotacje wprowadzone w StP:

na odpisie z lewej strony zielonym ołówkiem WK² i czerwonym duże B.

W lewym dolnym rogu pieczętka wpływu do Starostwa Powiatowego w Nysie, wpisano tam odręcznie 10/IX 45 i 1551/45/Kanc.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 129; odpis; oryginał; mps.

Napisany został na odwrocie blankietu Schlesischer Schulbedarf – Neisse.

^a Dokument sporządzono na maszynie z polskimi czcionkami. Od tego czasu prawie wszystkie dokumenty ZM pisano na maszynie z polską klawiaturą.

^b Był zapis daty: 2/9.

^c Było spacje i podwójne podkreślenie.

^{d-d} Było podkreślenie.

^{e-e} Było spacje i podkreślenie.

^f Był też odręczny podpis.

¹ Wiktor Klimowicz był wówczas kierownikiem Oddziału Technicznego w Zarządzie Miejskim w Nysie.

² WK to parafka Wincentego Karugi, starosty powiatowego w Nysie.

53

Pismo do Starosty Powiatowego w Nysie, 11 IX 1945 r., Zarząd Gminy w Nowakach – żołnierze radzieccy zabrali fortepian, choć nie mieli pisma z Komendy Garnizonu w Nysie.

Zarząd^a Gminy
w Nowakach

Nowaki, dnia 11 września 1945

Do
Starosty Powiatowego
^bw Nysie^{b1}

W niedzielę dn. 9 bm. około godz. 10 przed południem przyjechało auto wojskowe rosyjskie Nr.Y-69 627 z młodszym leutnantem² i 2 ludźmi chcąc zabrać fortepian, wezwałem Milicję i razem z nimi przepędziliśmy ich, żądając pisma z Komendy Garnizonu w Nysie³. Ci odjechali rzekomo po zezwolenie od Komendy, przyjechali po południu, upili się i wieczorem fortepian zabrali, oświadczając Milicji, że nawet gdyby przyszło, to będą strzelać, a fortepian muszą zabrać.

Wójt Gminy Nowaki
(Edward Knapik)^c

Adnotacje wprowadzone w StP:

W lewym górnym rogu duża litera B czerwonym ołówkiem.

Na dole z lewej czarnym atramentem: Komendant wszczął dochodzenie [i parafka nieczytelna Tyślewicz?].

Na dole z prawej czerwonym ołówkiem: Do interwencji w Komendzie Sowieckiej 12 IX 45 [i nieczytelna parafka].

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 134.

^a Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, większość tych nadpisano maszynowo.

^{b-b} Było spacje i podkreślenie.

^c Był też czytelny podpis odręczny.

¹ Starostą powiatowym w Nysie był Wincenty Karuga.

² Ros. *mładszyj lejtenant* nie ma odpowiednika w Wojsku Polskim (sytuowałby się jako stopień wyższy od starszego sierżanta, a niższy od podporucznika).

³ Chodzi o garnizon wojsk radzieckich.

54

Wyciąg z pisma do Wojewody Śląskiego, 20 IX 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – próba ukrócenia samowoli Milicji Obywatelskiej podjęta we współpracy z dowódcą garnizonu radzieckiego w Nysie, grabieże dokonywane przez czerwonooarmistów, nieskuteczność skarg wnoszonych do Komendy Garnizonu.

^aZarząd Miejski
w Nysie^a
Prez.I/Prez.

Nysa, dnia 20 września^b 1945 r.

Do
Obywatela Wojewody
w Katowicach^{c1}

Pismem z dnia 9 sierpnia 1945 r. Nr Sm. II.9/5 polecił mi Obywatel Wojewoda przedstawić sobie stosunki panujące obecnie w Nysie.

Zobrazowanie wyczerpujące jest rzeczą zbyt trudną, bo mnogość i codzienność zdarzeń ujemnych przytępia w końcu zdolność dystynkcji między tym, co być powinno, a tym, co jest – bo w rezultacie z wolna przyzwyczajamy się do objawów anarchii i przyjmujemy je już biernie, – jako coś co widocznie i nieuchronnie musi być, – i na co nie można znaleźć rady.

Pomimo tej smutnej refleksji postaram się zobrazować szkicowo i błado stan rzeczy. Przejdę po kolei różne dziedziny życia tutejszego.

I. Stosunek Milicji Obywatelskiej – po niesłychanym zajściu w dniu 13 VII 1945 r. – uległ jakoby poprawie, która zaznacza się w tym, iż nie zdarzyła się dotychczas żadna okazja do ponowienia napadu na Prezydenta.

Pomimo iż Obywatel Wojewoda kilkakrotnie już zaznaczył, iż Milicja Obywatelska hierarchicznie jest podporządkowana na terenie miasta Prezydentowi, a na terenie powiatu Staroście, dalej pomimo tego, iż na konferencjach z dowódcą garnizonu ustalono, iż Komendant MO ma pracować wspólnie z^d Zarządem Miejskim i ma stale porozumiewać się z Prezydentem, zgłaszać się do niego, odbierać wskazówki itd. – dotychczas ani razu tego nie uczyniono [...].

[...]

VI. Inną bolączką jest zachowanie się oddziałów Armii Czerwonej. Wszystkie dotychczasowe zarządzenia oraz depesze Województwa, by nie honorować „naria-dów”² Armii Czerwonej³, okazały się bezcelowe – wobec rzeczywistości, iż Armia Czerwona zabrała efekt żniwa i naszej pracy, a my nie mamy czym obsiać ziemi.

Codziennie zdarzają się fakty niszczenia najrozmaitszych rzeczy, trudno nawet byłoby te fakty rejestrować, tak jest ich „mnogo”⁴.

Ostatnio zabrano nam szkło, jakim mieliśmy zaopatrzyć mieszkania przed nadchodzącą zimą. I nic nie pomogło – ani wystawienie przez nas warty ochronnej, ani przedstawienie u Komendanta garnizonu. Efekt? Szkła nie ma – a ludność będzie musiała z Nysy uciekać, bo trudno będzie żyć bez okien i z dachem dziurawym.

A dachy naprawić także niełatwo. Uruchomiliśmy wyrób dachówek, z dużym trudem zdobywając pasy do maszyn. Na drugi dzień żołnierze Armii Czerwonej zabrali nam pasy. Więc nowe starania, nowe jazdy i wysiłki – a w dodatku w czasie tych starań wraca nasz pracownik z cegielni⁵, pod miastem napadają na niego dwaj oficerowie, zwalają go na ziemię i skrwawionego, nieprzytomnego zostawiają na drodze – uchodząc z koniem i wozem.

Po zażaleniach i skargach w Komendzie skutek taki sam jak przed skargą – konia i wozu nie ma.

Jak w takich warunkach pracować i na co przyda się po fakcie nadaremnie rejestrować fakty? Czy nie lepiej machnąć ręką i zaniechać w ogóle wszelkich skarg? [...]

Środki zaradcze są w ręku Obywatela Wojewody.

p.o. Prezydenta miasta
([Jan] Koj)^e

Źródło: ZM, sygn. 96. Skargi na milicję i wojsko [1945–1946], k. 31–33, oryginał; mps; k. 43–49 – rkps. Toż również ZM, sygn. 172. Sprawozdania i korespondencja (m.in. sytuacja w mieście, odbudowa katedry św. Jakuba, obchody św. i uroczystości państwowych), k. 102–104 z odręcznym podpisem.

^{a-a} Jako pieczęć.

^b Sporządzono na maszynie bez polskich liter, te czasami nadpisano maszynowo.

^c Było spacjowanie i podkreślenie.

^d Było: w.

^e Bez odręcznego podpisu.

¹ Wojewodą śląskim w latach 1945–1948 był gen. Aleksander Zawadzki

² Tak określano kwity rekwizycyjne.

³ Zob. dok. 30.

⁴ Ros. *mnogo* znaczy dużo.

⁵ Mógł wracać z Niwnicy lub z Prusinowic (ówczesna nazwa Wałderzów). Pełnomocnik do spraw przemysłowych przekazał miastu przed 30 VII 1945 r. dwie cegielnie. Jako uruchomione wykazano te cegielnie w Sprawozdaniu z działalności Zarządu Miejskiego w Nysie za czas od objęcia Miasta przez administrację

polską do dnia dzisiejszego, z 14 X 1946 r.; APO, ZM, sygn. 29. Sprawozdania z działalności Zarządu Miejskiego za lata 1946–1947, k. 37 (całość k. 32–38).

55

Pismo do Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa w Nysie dotyczące zerwania opieczętowania garażów miejskich, 21 IX 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.

^aZarząd Miejski w Nysie

Nysa, dnia 21 września 1945 r.

Nr^a Prez.I. /Prez

L.dz. 2573/45

Miejski Urząd^b Bezpieczeństwa

^cw Nysie^c

^dDot. zerwania opieczętowania garażów miejskich przy ul. Marszałka Stalina¹ nr 17^{d2}

Ob. Bielecka Jadwiga, gospodyni p.o. prezydenta ob. [Jana] Koj, doniosła dzisiaj rano, że z garażu miejskiego przy ul. Marsz. Stalina nr 17 znikła nałożona pieczętka i istnieje podejrzenie, że z^e samochodu będącego na wykończeniu znik[ne]ły niektóre części. O fakcie tym został natychmiast telefonicznie powiadomiony kierownik M.[iejskiego] U.[rzędu] B.[ezpieczeństwa].

O godz. 11-tej rano zawiadomiła ob. Bielecka ponownie Zarząd Miejski, że do warsztatów samochodowych wtargnął jeden oficer rosyjski razem z dwoma robotnikami. Mimo oporu została Bielecka zmuszona ich na podwórze wpuścić. Natychmiast udał się na miejsce ob. Koj i stwierdził, że robotnicy zabierali bańki z benzyną. Na zapytanie, na czyje zlecenie to robią, oświadczyli, że robią to na zlecenie obecnego oficera. Ob. Koj zawezwał wszystkich do opuszczenia warsztatów i podwórza, czego jednakże uczynić nie chcieli. Natychmiast udał się ob. Koj do Komendanta garnizonu sowieckiego celem uzyskania pomocy i wylegitymowania oficera. Komendanta jak i też zastępcy nie było na miejscu. Po około 10 minutach wrócił ob. Koj na miejsce czynu i osobników już nie zastał na miejscu, gdyż w międzyczasie się ulotnili.

Ob. Bielecka rozpoznała jednego z robotników Niemca^f jako pracownika posiadacza willi przy ul. Marsz.[ałka] Stalina nr 15.

Powyższe przesyła się do wiadomości i dalszego urzędowania.

Prezydent miasta

([Jan] Koj)^g Do wiadomości

1) ob. [Wincenty] Karuga – Starosta powiatowy

2) Komendant garnizonu

3) Ob. [Antoni] Korcz, przedstawiciel PPR

Źródło: ZM, sygn. 103. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 1 [1945–1946], k. 104, oryginał; mps; StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 135 kopia z odręcznym podpisem Koj i adnotacją, że wpłynęła do Starostwa Powiatowego 22 IX 1945 r. i L.dz. 1824/45/ Kanc. Na kopii czerwonym ołówkiem duża litera B, aa WK.

^{a-a} Jako pieczętka.

^b Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, te czasami nadpisano maszynowo.

^{c-c} Było spacjaowane.

^{d-d} Było podkreślenie.

^e Było: ze.

^f Było małą literą: niemca.

^g Był też odręczny podpis.

¹ Ulica obecnie (od 3 XII 1956 r.) nosi nazwę Bohaterów Warszawy.

² W willi pod tym numerem mieszkał prezydent miasta Jan Koj.

56

Wyciąg z Protokołu 18. zebrania wójtów powiatu nyskiego 25 IX 1945 r.; Starostwo Powiatowe w Nysie – Sowietci zabrali siano ze stodoły w Bykowicach, komendant radziecki we Frączkowie popiera Niemców.

Protokół^{ab}

z 18. Zebrania wójtów pow. nyskiego

w dniu 25 września 1945 r.

Porządek zebrania:

- 1) Zagajenie,
- 2) Odczytanie protokołu,
- 3) Sprawozdanie,
- 4) Dożynki,
- 5) Sprawa orki,
- 6) Sprawy referatów i urzędów wydzielonych,
- 7) Wolne wnioski.

Zebranie zagaił ob. Starosta¹ w obecności wszystkich wójtów, sołtysów, kierowników referatów i urzędów wydzielonych. Odczytany protokół przyjęto bez zmian. Z kolei wójtowie złożyli piśmienne sprawozdania, referując ustnie najbardziej pilne sprawy.

Wójt gminy ^c**Bychowice**^{c2} zameldował, że podczas gdy ludność była na powiatowych dożynkach w Nysie³ – do wsi wpadli Sowietci^d i sterroryzowawszy, i pobiwszy gospodynie, ze stodoły zabrali siano. Tenże wójt wniósł skargę celem interwencji na kpt. sowieckiego z Frączkowa⁴, który wyraźnie popiera Niemców^e, wyrażając się publicznie, że Polaków wysiedli ze wsi, za ^fto^f co otrzymał liczne oklaski od Niemców

– w sprawie tej powzięta zostanie interwencja u władz sowieckich.

Protokołowała
Z.[ofia] Elżanowska^g

Przyjęto
W.[incenty]Karuga^h
Starosta Pow.

Adnotacje StP: na k. 50 w lewym górnym rogu czerwonym ołówkiem duża litera B.

Źródło: StP, sygn. 25. Protokoły z zebrań wójtów [1945], k. 50, cały protokół k. 50–52; oryginał; mps.

^a Protokół napisano na maszynie bez polskich czcionek, polskie znaki diakrytyczne wprowadzono maszynowo i odręcznie.

^b Było: wersalikami i spacjaowanie.

^{c-c} Było podkreślenie maszynowe.

^d Było małą literą: sowieci.

^e W dokumencie był zapis małą literą: Niemców.

^{f-f} Wykreślono maszynowo znakami x.

^g Inicjał i nazwisko wpisano maszynowo, brak odręcznego podpisu.

¹ Starostą w Nysie był Wincenty Karuga.

² Bychowice – taką nazwę wsi Beigwitz wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie. Obecna nazwa – Bykowice.

³ Odbyły się 23 IX 1945 r. z licznym udziałem mieszkańców, jako manifestacja polskości tych ziem.

⁴ Frączków – taką nazwę wsi Franzdorf wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie.

57

Odpis zeznania z 6 X 1945 r. dotyczącego najścia żołnierzy radzieckich na budynek Zapasowego Szpitala Zakaźnego w Nysie skierowany przez Dyrektora Szpitala w Nysie do Prezydenta Nysy, a przez Prezydenta miasta 16 X 1945 r. do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego (kopia przesłana do Starostwa Powiatowego w Nysie).

Odpis^a

Nysa, 6 października^b 1945 r.

Zeznanie^a

Dnia 5 X 1945 r. między godziną 12–13 w południe do budynku Zapasowego Szpitala Zakaźnego przy ul. [Kornela] Ujejskiego 12 wtargnęli dwaj rosyjscy żołnierze, którzy skorzystawszy z chwilowej nieobecności portiera, pozdzierali materiał z kanap należących do inwentarza ruchomego tegoż Szpitala, jako też obicie z materaców

leżących na łóżkach przeznaczonych dla chorych. Żołnierze ci z chwilą wyjścia^c ze Szpitala zetknęli się z powracającym portierem i pomimo jego pytań, co mają w pakunku pod pachą, nie odpowiedzieli, lecz jak mogli najszybciej odeszli.

p.o. Kierowniczka Zapasowego
Szpitala Zakaźnego
(-) Irena Kornecka^d

Szpital Miejski
w Nysie

Do
Ob. Prezydenta miasta Nysy

Przedkładam powyższy odpis zeznania urzędniczki administracyjnej Szpitala Miejskiego i proszę o spowodowanie u odpowiednich władz zakazu dla żołnierzy Armii Radzieckiej wkraczania na tereny szpitalne.

p.o. Dyrektora Szpitala Miejskiego
(-) Dr Edward Mróz^d

-----

^eZarząd Miejski
w Nysie
Nr^e Prez. II. 17.ZM/8.
L.dz. 3000/45 r.

Nysa, 16^l października 1945 r.
Ko/Pł.

Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski

Przesyłam powyższy odpis do dalszego urzędowania.

Prezydent miasta
([Jan] Koj)^f

^gOtrzymują do wiadomości:^g

^hStarostwo powiatowe w Nysie^h

K-[omen]dant Garn.[izonu] Wojsk Radzieckich
Ob. [Antoni] Korcz – sekretarz PPR w Nysie

Adnotacje wprowadzone w StP:

W lewym górnym rogu zielonym ołówkiem duże WK² i czerwonym duże B.

Na dole pieczętka wpływu do Starostwa Powiatowego w Nysie z odręcznie wpisaną datą 18 X 45 i l.dz. 2293/45/Kanc.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 146; odpis; oryginał; mps.

Napisany został na odwrocie formularza Der Oberbürgermeister Niederschlagungs-Verfügung.

^a Było spacjowanie i podkreślenie.

^b Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, te nadpisano maszynowo.

^c Przed tym wyrazem wykreślono znakami x błędny zapis wyjcia.

^d Imię i nazwisko wpisane maszynowo.

^{e-e} Jako pieczętka.

^f Był też odręczny podpis.

^{g-g} Było podkreślenie maszynowe.

^{h-h} Było podkreślenie czerwonym ołówkiem.

¹ Albo jest pomyłka w dacie, albo Jan Koj pełnił funkcję prezydenta dłużej, niż podają źródła archiwalne i publikacje. APO, ZM, sygn. 154. Wykazy pracowników – Zarządu i przedsiębiorstw podporządkowanych [1945–1950], k. 1 podano 8 V–30 IX 1945 r. Z. Kowalski, *Miasto w latach 1945–1946*, [w:] *Miasto Nysa. Szkice monograficzne*, red. J. Kroszel, S. Popiołek, Wrocław 1970, s. 116, podaje daty 9 V–6 X 1945 r.

² WK to parafka Wincentego Karugi, starosty powiatowego w Nysie.

58

Protokół zebrania w sali Starostwa, 12 X 1945 r., Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy w Nysie – utworzenie Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej i Koła Przyjaciół Żołnierza Polskiego, obchody rocznic.

Protokół^{ab}

z zebrania odbytego w sali starostwa, dnia 12 X 1945 r. o[d] godz. 11-tej do 14-tej

Z inicjatywy Naczelnika Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Nysie odbyło się zebranie przy udziale ob. starosty Karugi Wincentego, przedstawicieli Sowieckiej Komendy Garnizonu w Nysie w osobach ppłk. Sinkowa i majora Ciudynowa, oraz przedstawicieli wszystkich Urzędów z Nysy.

Porządek zebrania był następujący:

1. Utworzenie Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej.
2. " Koła Przyjaciół Żołnierza Polskiego.
3. Zorganizowanie Obchodu 2-giej rocznicy bitwy pod Lenino.
4. " " 28-mej " Wielkiej Rewolucji Paździer.[nikowej].
5. " " Tygodnia Odbudowy Warszawy.

Zebranie zagał naczelnik Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy ob. Puzio [Wincenty], witając ob. starostę, przedstawicieli Sowieckiej Komendy Garnizonu i wszystkich zebranych, po czym naczelnik Puzio podał do wiadomości porządek obrad zebrania.

ad 1. Ob. Puzio naświetlił znaczenie utworzenia Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej na naszym terenie, mówiąc o podstawach ideologicznych przyjaźni polsko-radzieckiej. Te podstawy ideologiczne zasadzają się na plemiennej wspólnocie obu naszych narodów, na wspólnym zwalczaniu germańskiego niebezpieczeństwa, na wspólnie przelanej krwi, na wspólnie odniesionym zwycięstwie i na wspólnym wysiłku budowania trwałego pokoju. Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej – mówił ob. Puzio – ma na celu wzajemne bliższe poznanie się, pogłębianie przyjaźni obu narodów, pogłębianie współpracy na polu polityczno-społecznym i kulturalno-oświatowym. Podkreślił też potrzebę zorganizowania kursów nauki języka rosyjskiego dla Polaków i nauki języka polskiego dla Rosjan.

Z kolei zabrał głos starosta ob. Karuga, który podkreślił bardzo serdeczne stosunki, panujące tradycyjnie między Komendą Wojenną Sowiecką, później Komendą Garnizonu a Władzami polskimi i polskim społeczeństwem. Od samego początku Komenda Wojenna i Komenda Garnizonu przychylnie ustosunkowały się do wszystkich polskich poczynań na naszym terenie. Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej – mówił ob. starosta – ma już za sobą tradycje współpracy polsko-rosyjskiej, bo wielu Polaków brało udział w ruchu wyzwolenicznym narodu rosyjskiego za czasów carskich, Polacy pomagali w przygotowaniu Wielkiej Sowieckiej Rewolucji¹. Zwycięska obecna wojna zbliżyła jeszcze bardziej oba nasze narody, przez ogromny wkład Czerwonej Armii pozwoliła u nas wyzwolić się ruchowi robotniczo-chłopskiemu. Dzięki współpracy polsko-radzieckiej polskie masy ludowe, jako predestynowane do tego, ujęły władzę w swoje ręce. W dalszym ciągu ob. starosta podkreślił, że Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej ma u nas pole do rozwinięcia żywej działalności, i podziękował naczelnikowi Propagandy² za podjęcie inicjatywy w kierunku utworzenia wymienionego Towarzystwa.

Następnie przemawiali zastępca Dowódcy Komendanta Garnizonu ppłk Sinkow i mjr Ciudynow, którzy podkreślali znaczenie przyjaźni polsko-radzieckiej, podnosząc zasługi Wojska Polskiego w odzyskaniu niepodległości Polski i wytyczeniu granic naszego państwa. Proponowali również ze swej strony wzajemne nauczanie się języka polskiego i rosyjskiego, pogłębienie pracy społeczno-politycznej i kulturalno-oświatowej oraz urządzenie ewentualnej wycieczki do Związku Radzieckiego.

W dalszym ciągu przystąpiono do zapisywania członków Towarzystwa.

Przystąpienie swoje zgłosili:

Karuga Wincenty, starosta pow.[iatowy]

Sinkow, ppłk, zastępca Dowódcy Garnizonu
Ciudynow, mjr
Puzio [Wincenty], naczelnik Pow.[iatowego] Oddz.[iału] Inf.[ormacji] i Propag.
[andy]

Kucharska [Jadwiga], sekr.[etarka]   "   "   "   "
Cierpisz Władysław, 1.W[ice]starosta
Morawiec Franciszek 2. W.[ice]starosta
Ziaja Hubert, dyr.[ektor] Wydz.[iału] Pow.[iatowego]
Niepokojczycki Jerzy, inż. Wydz.[iał] Budowl.[any] Pow.[iatowy]
Ejsmond^c Tadeusz, inż. dyr.[ektor] Okręgowych Sieci Elektrycznych Śląska Opol.
[skiego]^d

Marcinkowski Jan, naczelnik Wydz.[iału] Ogól.[nego] starostwa
Kucharski Władysław, P.[olska] P.[artia] R.[obotnicza]
Pawlak Stanisław, P.[olska] P.[artia] R.[obotnicza]
Majewski, Samopomoc Chłopska
Szpila Józef, Inspektorat Szkolny
Wolski Zygmunt, dyr.[ektor] fabryki kawy
Żołna^e Tadeusz, P.[aństwowy] U.[rząd] R.[epatriacyjny]
Czarnecki Jan, Pow.[iatowy] Wydz.[iał] Budowl.[any]
Bieniaszek Józef, P.[olski] C.[zerwony] K.[rzyż]
Suszek Jerzy, U.[rząd] B.[ezpieczeństwa] P.[ublicznego]
Oleszek Franciszek, naczelnik stacji kolejowej
Budniak Czesław, Z.[wiązek] W.[alki] M.[łodych]
Kosowska Aleksandra, Opieka Społ.[eczna]
Kubiacek Aleksander, kierownik aprowiz.[acji]
Kramarczyk Stanisław, inż., Kultura i Sztuka³
Smietana Stanisław, dr, Zarząd Miejski.
Elżanowska Zofia, sekretarka starostwa.
Nawa Aleksander,
Mróz Edward, dr, lekarz miejski.

Po zapisaniu członków przystąpiono do wyboru Komitetu Organizacyjnego.
W skład Komitetu weszli:

Starosta pow.[iatowy] Karuga Wincenty i płk Koszyk jako przewodniczący.

Na członków Komitetu wybrano ze strony sowieckiej ppłk. Reczynko, ppłk. Sinkowa, mjr. Ciudynowa, ze strony polskiej – naczelnika Propagandy Puzio, sekretarza PPR Korcza [Antoniego]^f, inż. Niepokojczyckiego [Jerzego], kier.[ownika] Wydz.[iału] Budowl.[anego] Pow.[iatowego], i naczelnika Wydziału Ogólnego w starostwie Marcinkowskiego [Jana].

ad 2. Naczelnik Propagandy Puzio podniósł znaczenie żołnierza w życiu państwa zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie wojny. Wojsko stoi na straży suwerenności i nienaruszalności granic, strzeże bezpieczeństwa obywateli państwa w najszerzej pojętym znaczeniu tego słowa. W czasie wojny składa w ofierze s[w]oje życie. Wszyscy znamy historię ostatniej wojny i wszystko mamy w świeżej pamięci. Wojsko Polskie dobrze się Polsce przysłużyło. Należy mu się czynna wdzięczność ze strony społeczeństwa. Hasło „Naród z Wojskiem, Wojsko z Narodem” – musimy urzeczywistnić. Temu celowi właśnie ma służyć Koło Przyjaciół Żołnierza Polskiego.

Na członków Koła wpisali się wszyscy zebrani – wymienieni już poprzednio jako członkowie Tow.[arzystwa] Przyj.[aźni] Polsko-Radzieckiej.

Skład Komitetu Organizacyjnego jest następujący:

starosta Karuga [Wincenty], płk Kulakowski dowódca pułku z Głucholaz⁴, kpt. Papierkowski – oficer polit[yczno]-wychowawczy z Głucholaz, naczelnik Propagandy Puzio [Wincenty], sekr.[etarz] P.[olskiej] P.[artii] R.[obotniczej] Korcz [Antoni], inż. Niepokojczycki [Jerzy], kier.[ownik] Pow.[iatowego] Wydz.[iału] Budowl.[anego], Marcinkowski [Jan], naczelnik Wydz.[iału] Ogól.[nego] Starostwa.

Ad 3 i 4. Utworzone Koło Przyjaciół Żołnierza Polskiego i Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej postanowiło uczcić zbliżającą się drugą rocznicę bitwy pod Lenino i 28. rocznicę Wielkiej Rewolucji Październikowej przez zorganizowanie uroczystej akademii w dniu 17 X br. Ustalono te dwie rocznice obchodzić łącznie ze względów lokalnych, według programu podanego przez naczelnika propagandy. Naczelnik Inf.[ormacji] i Propag.[andy] omówił znaczenie bitwy pod Lenino jako przełomowego momentu w historii odrodzonego Wojska Polskiego, następnie wspominał o znaczeniu Wielkiej Rewolucji Październikowej.

ad 5. W ostatnim punkcie porządku obrad omówiono sprawę obchodu Tygodnia Odbudowy Warszawy. Okólnik dotyczący tego tygodnia odczytał ob. Czarnecki, po czym przystąpiono do wyboru Komitetu.

W skład Komitetu weszli jako Prezydium:

Karuga [Wincenty], starosta powiatowy,

Koj [Jan] – prezydent miasta,

Cierpisz [Władysław] – W.[ice]starosta,

Koszyk – płk, Komendant Garnizonu Wojsk Sowieckich w Nysie,

Kulakowski – ppłk, Dowódca Jednostki Wojska Polskiego z Głuchol.[az]

Czajkowski [Józef] – ks. prof.

Przedstawiciele czterech Stronnictw Politycznych⁵

Przewodniczący Związku Zawodowego.

Do Komitetu wykonawczego wybrano:

Ejsmonda [Tadeusza] – dyr.[ektora] Okr.[ęgowych] Sieci Elektr.[ycznych] Śl.[ąska] Opol.[skiego]

Puzio [Wincentego] – naczel.[nika] Pow.[iatowego] Oddz.[iału] Inf.[ormacji] i Propagandy,

Niepokojczyckiego [Jerzego] – inż. kier.[ownika] Pow.[iatowego] Wydz.[iału] Drog.[owego]

Czarneckiego [Jana] – kier.[ownika] Pow.[iatowego] Wydz.[iału] Budowl.[anego].

W Tygodniu Odbudowy Warszawy postanowiono urządzić zbiórki uliczne, rozsprzedać materiał propagandowy, urządzić imprezy dochodowe, zwrócić się do urzędów, instytucji, zakładów pracy i fabryk oraz właścicieli sklepów o opodatkowanie się według norm wyznaczonych w okólniku.

Na tym zebranie zakończono.

Protokołowała:

Kucharska Jadwiga⁶

Źródło: POliP, sygn. 5. Protokół z zebrania organizacyjnego Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej i Ligi Przyjaciół Żołnierza Polskiego, statut Towarzystwa [1945–1946], k. 2–4, oryginał; mps.

^a Było spacjeowanie.

^b Protokół napisano na maszynie bez polskich liter, nie wprowadzono ich.

^c Było: Eismond. W dalszej części protokołu podano poprawny zapis nazwiska.

^d Był źle podany skrót: Okr. S. Z. E. Śl. Opol. Podałam poprawną pełną nazwę.

^e Było: Zelna. Poprawiłam na podstawie odręcznych wpisów członków TPRP. APO, POliP, sygn. 5. Protokół z zebrania organizacyjnego Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej i Ligi Przyjaciół Żołnierza Polskiego, statut Towarzystwa [1945–1946], k. 49.

^f Imiona dopisuję po nazwiskach, zgodnie z konwencją przyjętą w oryginale.

^g Był także odręczny czytelny podpis.

¹ Chodzi o rewolucję październikową, która wybuchła 7 XI 1917 r.

² Używane w protokole sformułowanie naczelnik Propagandy oznacza naczelnika Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy.

³ Stanisław Kramarczyk był od 11 V 1945 r. kierownikiem Referatu Kultury i Sztuki w Starostwie Powiatowym oraz od 6 VI 1945 r. również tymczasowym kierownikiem Miejskiego Wydziału Kultury i Sztuki, APO, ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 107.

⁴ W Głucholazach stacjonował wówczas 46. pułk 5. kompanii 13. dywizji Wojska Polskiego. Za: StP, sygn. 26, k. 87, Protokół z 16. zebrania wójtów powiatu nyskiego 11 IX 1945 r.

⁵ Chodzi o stronnictwa tworzące tzw. blok demokratyczny, czyli: Polską Partię Robotniczą, Polską Partię Socjalistyczną, Stronnictwo Ludowe i Stronnictwo Demokratyczne.

59

Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 17 X 1945 r., Wójt wsi Złotogłowice – Rosjanie niszczą zasiewy i plądrują przysiółek.

Do

Starostwa Powiatowego w Nysie

Wzdłuż drogi Nysa – Rogojów¹ wypasają Rosjanie około 100 koni – ponieważ nie ma obsługi odpowiedniej, konie depczą i niszczą wszystkie zasiewy. O ile ten stan potrwa dłużej, zasiewy zostaną zupełnie zniszczone.

Przyczółek Rochus² jest systematycznie przez Rosjan plądrowany, mieszkania rabowane, Rosjanie niszczą wszystko. Proszę o interwencję.

Złotopol³ 17 X 1945

wójt

Krzeczek

Poniżej na środku okrągła pieczęć z godłem Polski i napisem: Urząd Gminny / Złotopol / powiat Nysa.

Adnotacje wprowadzone w StP:

U góry z prawej strony pieczęć wpływu do StP 18 X 45 i z l.dz. 2294/45/Kanc.

U dołu czarnym atramentem: KG / Interweniowałem osobiście u Komendanta Garnizonu / [podpis nieczytelny: Marcinkiewicz?]/ 18 X 45

Poniżej czerwonym ołówkiem a/a [i nieczytelna parafka]

Źródło: StP, sygn. 85. Korespondencja dot.[ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 1 [1945], k. 73; oryginał; rkps.

Dokument sporządzono na odwrocie formularza Kontingentaufrechnung.

¹ Rogojów – taką nazwę w miejsce Riemertsheide wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie. Obecna nazwa – Rusocin.

² Rochus, dawny przysiółek wsi Złotogłowie (mającej wówczas nazwę Złotopol), obecnie część Nysy.

³ Złotopol – taką nazwę w miejsce Gross Neundorf wprowadziło od 31 VII 1945 r. Starostwo Powiatowe w Nysie, obecna nazwa – Złotogłowie.

60

Odpis pisma do Radzieckiej Komendy w Prudniku, 18 X 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie – prośba o przekazanie nieczynnej lokomobili.

Starostwo Powiatowe
w Nysie
L.dz. 2282/45/Kanc.

Nysa, dnia 18 X [19]45 r.

^aOdpis^a

Do
^bRadzieckiej Komendy
w Prudniku
Płk Petrasow^b

Po rozmowie z Komendantem Garnizonu w Nysie i po porozumieniu się z naczelnikiem reparacyjnych warsztatów^c majorem Szewczukiem zwracamy się do Komendy o przekazanie nam jednej, nieczynnej lokomobili.

Lokomobila ta leży przy szosie niedaleko od warsztatów i jak oświadczył major Szewczuk, może ją wydać jako zbędną, ale potrzebne mu jest pozwolenie Komendy w Prudniku.

Starosta
(-) W.[incenty] Karuga^d

Adnotacje: u dołu w lewym rogu czerwonym ołówkiem duże litery: a/a.

Źródło: StP, sygn. 85. Korespondencja dot.[ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 1 [1945], k. 72; odpis; mps; k. 71 – oryginał; rkps w języku rosyjskim.

^{a-a} Jako pieczętka zielona.

^{b-b} Było napisane wersalikami.

^c Dokument napisano na maszynie bez polskich czcionek, odręcznie wprowadzono polskie znaki diakrytyczne.

^d Poniżej była również odręczna parafka WK.

61

Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, [19] X 1945 r., Inspektor Szkolny w Nysie – prośba o wydanie przez władze radzieckie zarządzeń, które zapobiegą najściom żołnierzy radzieckich na szkoły, jak miało to miejsce w Szkole Podstawowej nr 3 w Nysie.

^aInspektor Szkolny

w Nysie [!]^a

Dnia października^b 1945

l. dz: 601/45

Do

Starostwa Powiatowego

^cw Nisie[!]^c

Przesyłając odpis sprawozdania Kierownictwa Szkoły Nr 3 do wiadomości, proszę o spowodowanie wydania przez Władze Radzieckie odpowiednich zarządzeń, które by podobnym wypadkom na przyszłość zapobiegły. Równobrzmiące odpisy zostaną przesłane do Województwa i Komendy Miasta.

Lewandowski Adam^d

Inspektor Szkolny

Kierownictwo^e

Szkoły Powszechnej Nr 3

w Nisie[!]^e

Dnia 19 X 1945

L.dz.: 11

Do

Inspektoratu Szkolnego

^fw Nisie^f [!]

Kierownictwo Szkoły donosi Inspektoratowi, co następuje:

dnia 19 X 1945 o godz. 17-ej wieczorem grupa wojsk sowieckich zajęła autami na podwórzu szkolne, po czym zaczęli dobijać się do szkoły. Mieszkająca naprzeciw szkoły naucz.[ycielka] p. Walicka Teodozja widząc, na co się zanosi, pobiegła do sołtysa¹ i razem z nim udała się pod szkołę. Wobec sołtysa i zebranych ludzi p. Walicka

oświadczyła im, że bez zezwolenia Komendanta Miasta² do szkoły puścić ich nie może, Komendant tej grupy, zachowując się bardzo nietaktownie wobec nauczycielki, oświadczył jej wprost, że jeśli nie każe otworzyć szkoły, to sami wyłamią drzwi. Równocześnie kilku innych wojskowych weszło przez okna do drugiej części budynku. Bezsilna nauczycielka poleciła woźnej otworzyć szkołę, a Komendant przyrzekł dopilnować, aby wojsko nie zrobiło żadnych szkód.

Rano dnia następnego cała ta grupa, licząca około 200 osób, opuściła szkołę, pozostawiając ją w okropnym stanie. Pomijam samo zanieczyszczenie odchodami ludzkimi ustępów, podwórza i szkoły. Podaję tylko wyrządzone szkody:

1. u trzech szaf wyłamano drzwi i spalono,
2. spalono cztery ramy okienne (bez szyb),
3. zbito osiem szyb,
4. zabrali lub spalili cztery krzesła – wypożyczone od dzieci,
5. ściany w poszczególnych klasach zostały pochłapane żupą i okopcone świecą,
6. wyrzucono przez okno jeden żyrandol z żarówkami.

Powyższe potwierdzić może miejscowe nauczycielstwo, kierownik miejscowej poczty, sołtys i woźna szkolna.

Ponadto nadmieniam, że bezpośrednio po zajęciu budynku Inspektorat Szkolny interweniował w Komendzie placu, przy czym dyżurny oficer z przedstawicielem Starostwa był na miejscu w tej szkole i rozmawiał z komendantem tej grupy, który przybiecał dopilnować porządku.

(-) Ludwik Kuszczak^g
p.o. kier. szkoły

Adnotacje wprowadzone w StP na k. 150:

U góry po lewej stronie na ukos czerwonym ołówkiem duża litera B, poniżej zielonym ołówkiem: ob. Tyślewicz³ / przetłumaczyć i interwencja / 24.10.45 WK⁴

U dołu z lewej strony czarnym atramentem:

Odpis doniesienia zrobiłem i
przedłożyłem płk. Koszykowi⁵.

Oświadczył, że przedsięweźmie odpowiednie
ruchy, a na drugi raz to bezpośrednio
telefonować do niego w sztab garnizonu,
gdzie też go się znajdzie.

Odpowiedź w tej sprawie będzie 28 godz. 1000

25.10.1945 Jerzy Tyślewicz

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 150–151; oryginał i odpis; mps.

^{a-a} Jako pieczęć czerwona.

^b Pisma sporządzono na maszynie bez polskich liter, te wprowadzono niekiedy maszynowo.

^{c-c} Było spacje i podkreślenie.

^d Był też odręczny podpis, złożony nad maszynowym.

^e Było spacje.

^{f-f} Było spacje i podkreślenie.

^g Podpis tylko wpisany maszynowo.

¹ Szkoła znajdowała się przy ul. Krawieckiej 6, w dzielnicy Mittel-Neuland (12 XI 1945 r. nadano jej polską nazwę Średniawieś, obecna nazwa Średnia Wieś). Powiatowy Urząd Ziemski kwestionował przynależność Mittel-Neuland do Nysy (choć była częścią miasta od 1910 r.) i ustanowił tam 14 VIII 1945 r. sołtysa; APO, ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 76.

² Chodzi o dowódcę radzieckiego garnizonu w Nysie.

³ Jerzy Tyślewicz pracował w Starostwie Powiatowym w Nysie na stanowisku „łącznika z władzami sowieckimi”.

⁴ WK to parafka Wincentego Karugi, starosty powiatowego w Nysie.

⁵ Płk Koszyk był wówczas komendantem radzieckiego garnizonu w Nysie.

62

Meldunek, 24 X 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie – radzieccy komendanci gospodarczy w Paczkowie i Nysie oraz komendant 9. pułku w Nysie nie chcą pomóc w ustaleniu sprawców kradzieży krów.

Nysa 24 X 1945

Meldunek

Po udaniu się na miejsce popełnionej kradzieży wraz z funkcjonariuszem MO Janem Świątłochem z Paczkowa stwierdziłem stan następujący:

Po przesłuchaniu poszkodowanych, szczególnie Wójcika Ludwika, uderzył mnie fakt, że auto, na które załadowano krowy, w godzinach południowych jechało w kierunku Ujazdu¹ (Gesess)², skąd też powracało.

Fakt ten przedstawiłem *starszynie*³ w Paczkowie, komendantowi gosp.[odarczemu], któremu bezpośrednio podlega gospodarstwo ruskie⁴ w Ujeździe.

Ten oświadczył, że prócz jego i pięciu podległych mu ludzi w Paczkowie nie ma żadnych stacjonujących Rosjan.

Polecił mi udać się do Ujazdu i zbadać sprawę na miejscu, jeśli takowe auto tam zatrzymywało się.

W Ujeździe dowiedziałem się z zeznań sierż. Karpaczenka Iwana Siemionowicza i Niemca^a Paula, że rzeczywiście w godz. popołud.[niowych] (4.00) zatrzymała się jakaś maszyna.

Sierżant ten, jako że niedawno przybył z 9-tego pułku (Nysa), zauważył, że auto to było mu znajome z 9-tego pułku.

Na aucie tym było siedmiu ludzi (czterech cywili), podobnie jak zeznali poszkodowani. Oświadczył, że o aucie tym bliżej powinien wiedzieć były kierownik gosp. [odarczy], obecnie repatriowany i chwilowo przebywający w Nisie [!].

W Nysie po rozmowie w komendantem 9-tego pułku majorem Sawczenko^b i majorem grup, któremu podlegają wszystkie gospodarstwa, majorem Szewczukiem, stwierdzam, co następuje.

Major Szewczuk oświadczył, że 22 października z Nysy z pułku wyjeżdżał tylko autobus (osobowy), którym zabrali ludzi swoich z Ujazdu. Poradził mi udać się do byłego kierownika z Ujazdu (Petra).

Ten znowu podobnie zaprzeczył, jakoby jakieś auta zatrzymywały się.

Wobec powyższych faktów i braku szczerego zajęcia się tą sprawą przez władze sowieckie, uznaję za olbrzymią trudność wykrycie sprawców bez użycia innych metod.

Tyślewicz Jerzy⁵

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 157–158; oryginał; rkps.

Sporządzono na papierze firmowym Überlandwerk Oberschlesien Aktiengesellschaft.

^a Była małą literą: niemca.

^b Trudno odczytać nazwisko, papier jest uszkodzony w tym miejscu dziurkaczem.

¹ Ujazd – taką nazwę w miejsce Gesses wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r., obecna nazwa Ujeździec.

² W pierwszym powojennym okresie, do czasu oficjalnego ustalenia nazw, używano w dokumentach także nazw niemieckich, by łatwiej było ustalić, o jaką miejscowość chodzi.

³ *Starszina* – stopień w wojsku radzieckim odpowiadający stopniu starszego sierżanta w Wojsku Polskim.

⁴ Tj. obsadzone i administrowane przez wojsko radzieckie.

⁵ Jerzy Tyślewicz pracował w Starostwie Powiatowym w Nysie na stanowisku „łącznika z władzami sowieckimi”.

63

Meldunek z interwencji u komendanta radzieckiego garnizonu w Nysie w sprawie nagannych zachowań żołnierzy radzieckich, 26 X 1945 r., Starostwo Powiatowe w Nysie.

Meldunek

Sprawa 1. Dotyczy doniesienia wójta z Nowak¹ w sprawie zabrania krowy u repatrianta z Nowak nr 51 przez kapitana i żołnierza A.[rmii] Cz.[erwonej].

Dzięki temu, że podano, jakoby ów kapitan przez pewien czas przebywał w tamtej miejscowości, jest możliwy rezultat badań. Oryginał doniesienia wójta otrzymał płk Koszyk².

Sprawa 2. Przedstawiłem płk. Koszykowi sprawę kradzieży 5 krów w Henrykowie gmina St.[ary] Paczków.

Po spisaniu nazwisk poszkodowanych i zapoznaniu się z okolicznościami wypadku, przyrzekł komendant sprawę tę wyjaśnić, oddając ją na ręce rosyjskiej rozwiadki³.

Rezultaty dochodzeń przedstawione będą 28 X b.[ieżącego] roku.

Sprawa 3. Dotyczy przekazania jednej lokomobili z gospodarstwa ACz w Dolnej Jasienicy tamt.[ejszego] Urzędowi Gminnemu.

Oдноśny akt pozostawiłem płk. Koszykowi (Da odpowiedź 28 X). Oprócz tego rozmawiałem z kpt. Czysziakowem, kierownikiem gosp.[odarczym]. Ten oświadczył, że sprawę tę rozstrzyga major Żogaczow z Prudnika.

Sprawę wypadku ze szkoły nr 3 przedstawiłem i notatki podałem na oryginale doniesienia⁴.

26 X 1945

Tyślewicz Jerzy⁵

Adnotacje wprowadzone w StP:

W lewym górnym rogu litera B czerwonym ołówkiem

Na dole w lewym rogu adnotacja czerwonym ołówkiem:

30.10.45

zdać relację

o skutkach interwencji

WK⁶

29.10.45

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 159; oryginał; rkps.

Na odwrocie pisma firmowego Überlandwerk Oberschlesien Aktiengesellschaft

¹ Chodzi o miejscowość Nowaki.

² Płk Koszyk był wówczas komendantem garnizonu radzieckiego w Nysie.

³ Ros. *razwiedka* – wywiad.

⁴ Zob. dok. 61 i poczynione tam adnotacje.

⁵ Jerzy Tyślewicz pracował w Starostwie Powiatowym w Nysie na stanowisku „łącznika z władzami sowieckimi”.

⁶ WK to parafka Wincentego Karugi, starosty powiatowego w Nysie.

64

Pismo do Starosty Powiatowego w Nysie, 29 X 1945 r., Urząd Gminy Burgrabice – żołnierze radzieccy z pułku stacjonującego w Nysie dokonali rekwizycji siana w gromadzie Kijów, prośba o interwencję.

^aZarząd Gm. Borkowice
powiat nyski^a
Og. Nr 60/45

Borkowice¹ 29 X [19]45

Do ob. Starosty Powiatowego
^bw Nysie^{b2}

Niniejszym komunikuję^c, że w niedzielę dn. 28 X [19]45 w godzinach południowych zajęchało 5 podwód oraz 7-u żołnierzy sowieckich pod dowództwem D. Siemiona przynależnych do 539 Pułku Sowieckiego stacjonującego w Nysie i zabrali z gromady Kijawa³ 4-y fury siana. Wyżej wymienieni oprócz siana żądali wydania krowy poniemieckiej, w czym jednak przeszkodziła interwencja W.[ojska] P.[olskiego].

Proszę o interwencję w tej sprawie u odpowiednich czynników celem ukrócenia samowoli.

Wójt Gminy
(Paszkowski Andrzej)^d

Na dole w środkowej części okrągła pieczętka z godłem Polski i napisem Urząd Gminny / Borkowice / powiat Nysa

Adnotacje wprowadzone w StP:

U góry odręczna adnotacja czarnym atramentem: Tyślewicz⁴ / Interwencja / 30.10.45 WK⁵.

W lewym dolnym rogu adnotacja odręczna czarnym atramentem: Sprawę przejął Dyż. [?] NKWD⁶ major Bondor. Nazwisko zgodne. Sprawa u nacz. 9 pułku. /2.10.45 / Tyślewicz

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 160; oryginał; mps.

^{a-a} Jako pieczętka fioletowa.

^{b-b} Było spacjeowanie.

^c Protokół napisano na maszynie bez polskich liter, tych nie wprowadzono.

^d Był też podpis odręczny.

¹ Borkowice – taką nazwę w miejsce Borkendorf wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r., obecna nazwa – Burgrabice.

² Starostą powiatowym w Nysie był Wincenty Karuga.

³ Kijawa – taką nazwę w miejsce Kaindorf wprowadziło Starostwo Powiatowe w Nysie od 31 VII 1945 r., obecna nazwa – Kijów.

⁴ Jerzy Tyślewicz pracował w Starostwie Powiatowym w Nysie na stanowisku „łącznika z władzami sowieckimi”.

⁵ WK to parafka Wincentego Karugi, starosty powiatowego w Nysie.

⁶ NKWD – Narodnyj Komissariat Wnutriennych Dieł, tj. Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych. Działał również na terenach zajętych przez Armię Czerwoną, także w Polsce w pierwszym powojennym okresie.

65

Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 2 XI 1945 r., Komisarz Ziemski w Nysie – grupa żołnierzy radzieckich napadła na jego dom.

Nysa dnia 2 XI 1945 r.
Mickiewicza 29

Inż.^a dr Jan Podgórny
Komisarz Ziemski

Starostwo^b
Nysa^c

O godzinie 11-ej w nocy 31 X 1945 r. napadła mój dom grupa żołnierzy rosyjskich, która po wywaleniu żelaznej bramy ogrodzeniowej zaczęła dobijać się do zamkniętych podwójnie drzwi wejściowych. Z okna I piętra zapytałem się, czego chcą. Oświadczyli, że chcą wskazania drogi i żądają natychmiastowego otwarcia. Gdy kategorycznie tego odmówiłem, oświadczając, że mogę im drogę wskazać i bez otwierania drzwi, obrzucili mnie wyzwiskami, zagrozili strzelaniem i użyciem gwałtu. Polecilem żonie możliwie długie pertraktowanie z napastnikami, a sam – słysząc, że rzeczywiście zabierają się do wywalania drzwi [–] wyskoczyłem przez okno w ogród i pobieglem po pomoc, ile że żadnej broni w domu nie miałem.

Komenda MO przy ul. Partyzantów odmówiła mi pomocy, tłumacząc się brakiem ludzi. Oficer dyżurny na komendzie rosyjskiej natychmiast wyznaczył patrol, do której^d przyłączyło się dwóch Polaków na ochotnika.

W międzyczasie napastnicy siłą rozbili drzwi i wdarli się do wnętrza, dopytując o mnie i buszując po całym mieszkaniu. Gdy się zorientowali, że lada chwila może nadejść interwencja, ulotnili się szybko, unosząc ze sobą parę drobiazgów.

Z przerażenia moja żona dotąd jest chora, dwuletni syn doznał kontuzji^e, a służąca załamała się zupełnie i chce uciekać.

Inż. dr Jan Podgórny^f

Adnotacje wprowadzone w StP:

Z lewej u góry duża litera B czerwonym ołówkiem, nad nią pieczętka fioletowa Starostwo Powiatowe / w Nysie wpłyn. dn. l.dz., gdzie odręcznie wpisano: 3 XI 45 i 2493/45/ Kanc.

Obok czarnym atramentem: ob. Tyślewicz¹ / 9 XI 45. WK²

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 161; oryginał; mps.

^a Protokół napisano na maszynie bez polskich czcionek, te czasami nadpisano maszynowo.

^b Było spacje.

^c Było spacje i podwójne podkreślenie.

^d Powinno być którego.

^e Było: kontuzji.

^f Był też odrębny podpis nieczytelny.

¹ Jerzy Tyślewicz pracował w Starostwie Powiatowym w Nysie na stanowisku „łącznika z władzami sowieckimi”.

² WK to parafka Wincentego Karugi, starosty powiatowego w Nysie.

66

Wysłany do Starostwa Powiatowego w Nysie opis najścia żołnierzy radzieckich, 7 XI 1945 r., Powiatowa Lecznica Zwierząt w Nysie.

Wydział Powiatowy
Powiatowa Lecznica Zwierząt
w Nysie

Nysa, dnia 7 listop.[ada] 1945 r.

Protokół

W Nysie przy ul. Słowiańskiej nr 1 dnia 7 listopada 1945 r., między 12 a 13-tą godziną przybyło do Powiatowej Lecznicy Zwierząt dwu sowieckich wojskowych (w mundurach sowieckich) podających się za majorów sowieckich (mieli po jednej gwiazdce na naramiennikach).

Zażądali^a, aby pełniąca dyżur felczer weterynaryjny ob. Boryniówna Janina poszła z nimi. Ob. Boryniówna odmówiła, tłumacząc się, że nie może opuścić pracy.

Jeden z^b sowieckich „majorów” oponującą ob. Boryniówną może chciał zastrzelić, gdyż oddał strzał z rewolweru. Kula nie trafiła.

Następnie ten sam sowiecki major pobił po głowie rewolwerem ob. Boryniówną.

W międzyczasie przybył trzeci sowiecki wojskowy, który nakłonił sowieckiego majora, żeby przestał bić ob. Boryniówną.

Po napadzie sowieccy majorowie odeszli.

Kierownik Powiatowej
Lecznicy Zwierząt w Nysie
Lek. wet. [Michał Krawczyk]^{c1}

Potwierdzam zgodność
Boryniówna^d

Adnotacja wprowadzona w StP:
w lewym górnym rogu czerwonym ołówkiem duża litera B.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 162; oryginał; rkps.

Zły stan zachowania, przebijają na fioletowo fragmenty z innego pisma.

^a Było z błędem ortograficznym: Zarządzali.

^b Było: ze.

^c Podpis nieczytelny.

^d Podpis czytelny.

¹ Zapewne protokół sporządził Michał Krawczyk. Był on zatrudniony w Nysie jako lekarz weterynarz od 14 V 1945 r. StP, sygn. 23. Wykazy stanu personelu 1946–1948, k. 4, 19.

67

Odpisy trzech pism do komendanta radzieckiego garnizonu w Nysie; 16–17 XI 1945 r.; Zarząd Miejski w Nysie – ekscesy żołnierzy radzieckich w Nysie.

Odpis^a

Nysa, dnia 16 XI 1945 r.

Zarząd Miejski w Nysie
Nr M.Gr. 1.5/45

Do
płk. Koszyka, Komendanta Garnizonu ACz
w Nysie

Zarząd Miejski w Nysie donosi, że dnia 15 XI 1945 w godzinach nocnych do mieszkania Polaka przy ul. Kaz.[imierza] Pułaskiego weszli żołnierze sowieccy i zabrali przymusem rozmaite sprzęty oraz część odzieży, załadowali zabrane rzeczy na dwa wozy i odjechali.

Wypadki takie – niestety – powtarzają się zbyt często. Środki zaradcze i nakazy Komendy Garnizonu nie pomagają – ludność jest niepokojona i żyje z nadejściem nocy w strachu przed możliwym gwałtem. Dlatego Zarząd Miejski prosi o wydanie skutecznych zarządzeń, które by zapewniły ludności bezpieczeństwo i spokój nocny. Skuteczność może jedynie zapewnić zastosowanie kilku środków zapobiegawczych, jak: zakaz opuszczania koszar, wysyłanie kilku patroli na ulice miasta, które by grasujących napastników wyłapywały, zanim jeszcze gwałt zostanie popełniony. Ludność jest bezbronna wobec żołnierzy uzbrojonych i dlatego nakazem sytuacji jest wzięcie jej w obronę przez władze wojskowe.

Nysa, dnia 17 XI 1945 r.

Do
płk. Koszyka, Komendanta Garnizonu W[ojsk] S[owieckich]
w Nysie

Ob. Ignatowski Stanisław otrzymał przydział mieszkania na ul. Grodkowskiej 36 w Nysie wraz z ogrodem. W mieszkanie to wprowadził się oficer sowiecki, tow. Styrin, bez wiedzy Zarządu Miejskiego i nie chce ustąpić prawnemu posiadaczowi przydziału, oświadczając, że czyni to po otrzymaniu rozkazu Komendanta Garnizonu.

Zarząd Miejski uprasza o wydanie właściwego zarządzenia, które by umożliwiło objęcie ogrodnictwa i potrzebną produkcję jarzyn przez fachowego ogrodnika, Stanisława Ignatowskiego.

Nysa, dnia 17 XI 1945

Do Komendanta Garnizonu Wojsk Armii Czerwonej
w Nysie

Agronom Pawlak doniósł, że w dniu dzisiejszym została skradziona krowa gospodarzowi Józefowi Gromadzie, zamiesz[ka]łemu w Nysie na Górnejwsi¹. Krowa ta popędzona została przez żołnierzy sowieckich do miasta. Zarząd Miejski uprasza o interwencję i zwrot poszkodowanemu krowy, gdyż jest to jego dobytek, służący do żywienia rodziny, a zarazem siłą pociągowa do pracy na roli.

(-) prezydent miasta²

Źródło: StP, sygn. 85. Korespondencja dot.[ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 1 [1945], k. 81; odpis; mps.

Dokument sporządzono na odwrocie k. 80.

^a Wytluszczone w tym dokumencie wyrazy były w oryginale spacje i podkreślone.

¹ Górnawieś – taką nazwę wprowadził Zarząd Miejski 12 XI 1945 r. dla dzielnicy Ober-Neuland. Zapis poprawiono na Górna Wieś w 1948 r. „Monitor Polski” 1948, nr A-78.

² Prezydentem Nysy był wówczas Edward Stępień.

68

Odpis protokołu o grabieży i niszczeniu mieszkań przez żołnierzy radzieckich w dzielnicy Średnia Wieś w Nysie; 19 XI 1945 r.. Komendant posterunku Straży Przemysłowej.

Odpis^a

Nysa, Średniawieś¹ 19 XI 1945 r.

Protokół

do Komisji Mieszkaniowej

^bw Nysie^b

z dnia 9, 10, 11 i 17 XI 1945 r. w sprawie zdemolowania i zniszczenia mebli i urządzeń domowych przy ul. Szczecińskiej przez nieznanych żołnierzy Czerwonej Armii.

W dniu 9 XI br. po wysiedleniu już Niemców^c z wyżej wymienionej ulicy przyjechało 8 nieznanych żołnierzy Czerwonej Armii „podchmielonych” do mieszkania przydzielonego Ob. Stysińskiemu Piotrowi, który był wówczas zajęty sprzątaniem domu nr 13.

Na samym wstępie obsypano dom gradem kul rewolwerowych, odgrając się, że „ja cię zabiję”, następnie przystąpiono do demolowania urządzeń mieszkalnych, tak – że powybijano okna, szyby, lustra, lampy, rozsypano znajdującą się w worku mąkę po całym mieszkaniu, oraz porozrzucano pościel i oblano ją jakimś smarem; następnie sterroryzowano Stysińskiego rewolwerami i wyrzucono z mieszkania. Czynu tego dokonano prawdopodobnie za to, że Komisja Mieszkaniowa wysiedliła zamieszkałego tam Niemca Kielera Paula.

W dniu 10 bm. zabrano z domu nr 23 pościel, również z zajętego domu i bieliznę z ubiorem. W dniu 11 bm. to samo uczyniono w domu nr 27, w dniu 17 bm. zabrano znów z domu nr 31, zakażonego tyfusem, pościel i inne urządzenia domowe.

Ostrzeżenia i prośby z naszej strony nie odnoszą żadnego skutku, gdyż wygrażają się bronią w rękę.

Komendant post.[erunku]
Straży Przemysł.[owej]
w Hajdukach, podstacja elektryczna
w Nysie
(-) Tadeusz Stysiński

Za zgodność odpisu:

J. Kowalski^{d2}

Źródło: StP, sygn. 85. Korespondencja dot.[ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 1 [1945], k. 79; odpis; rkps.

^a Było spacje i podkreślenie.

^{b-b} Było spacje i podkreślenie.

^c W oryginale był zapis małą literą: niemców, niemca.

^d W źródle podpis odręczny.

¹ Średniawieś – taką nazwę Zarząd Miejski 12 XI 1945 r. nadał dzielnicy Mittel-Neuland. Zapis poprawiono na Średnia Wieś w 1948 r.; „Monitor Polski” 1948, nr A-78.

² Jan Kowalski był sekretarzem w kancelarii Zarządu Miejskiego w Nysie

Nysa, 26 XI 1945

Do
Ob. płk. Koszyka, Komendanta Garnizonu
^aw Nysie^a

Zarząd Miejski donosi, że w dniu 23 XI [19]45 wojskowi sowieccy zajęli całe dwa domy nr 12 i 13 przy ul. [Tadeusza] Kościuszki, nie pytając o zezwolenie ani Zarządu Miejskiego, ani też Komendanta Garnizonu. W myśl oświadczenia Ob. Komendanta wojskowi sowieccy mogą otrzymać kwatery od Zarządu Miejskiego jedynie wówczas, gdy prze[d]łożone zostanie pismo zezwalające od Komendanta Garnizonu, iż dzieje się to z jego wiedzą.

Zarząd Miejski prosi o zbadanie tej sprawy, gdyż nie otrzymawszy od Ob. Komendanta Garnizonu żadnego pisma, uważa, iż wojskowi zajęli ten dom samowolnie.

Prezydent miasta¹
wz. ([Stefan] Tkocz)²

Za zgodność odpisu:
Kowalski Jan^{b3}

Źródło: StP, sygn. 85. Korespondencja dot.[ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 1 [1945], k. 80; odpis; mps.

^{a-a} Było spacje i podkreślenie.

^b Poniżej było odręcznie: J. Kowalski.

¹ Prezydentem miasta był wówczas Edward Stępień.

² Stefan Tkocz był wiceprezydentem Nysy.

³ Jan Kowalski był sekretarzem w kancelarii Zarządu Miejskiego w Nysie

70

Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego, 27 XI 1945 r.; Zarząd Miejski w Nysie – pismo przewodnie do przesyłanych odpisów protokołu i doniesienia o ekscesach żołnierzy radzieckich w Nysie.

Nysa, 27 XI 1945 r.

^aZarząd Miejski
w Nysie
Prez.^a I.14.4075/45

Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski
– Wydział Samorządowy –
^bw Katowicach^b

Na zarządzenie Ob. Wicewojewody z dnia 12 października br. L.dz.Og.9/6/31/45 – Zarząd Miejski w Nysie przedkłada do dalszego urzędowania:

a) odpis protokołu komendanta posterunku Straży Przemysł.[owej] w Nysie-Średniawieś¹ – w sprawie demolowania i okradania mieszkań przez nieznanych żołnierzy Armii Radzieckiej².

b) odpisy doniesień Zarządu Miejskiego w Nysie, skierowanych do Ob. płk. Koszyka, k-[omendan]ta Garnizonu Wojsk Radzieckich w Nysie, w sprawach czynów samowolnych żołnierzy Wojsk Radzieckich³.

2 zał. (odpisy doniesień)

Prezydent miasta
([Edward] Stępień)^c

^dOtrzymują do wiadomości:^d

a) Ob. płk Koszyk, k-dant Garnizonu
Wojsk Radz. z zał.[ącznikiem] a⁴

2) ^eOb. Starosta powiatowy w Nysie^{e5} i

3) Ob. Korcz, sekretarz PPR

z 2 zał.

Adnotacje wprowadzone w StP:

Pieczętka wpływu do Starostwa 28 XI i l dz.2822/45/Kanc.

Przyjęto do wiadomości 2 I 46

Źródło: StP, sygn. 85. Korespondencja dot.[ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 1 [1945], k. 82; oryginał; mps.

^{a-a} Jako pieczętka.

^{b-b} Było spacjowanie i podkreślenie maszynowe przerywaną linią.

^c Był też podpis odręczny.

^{d-d} Było podkreślenie maszynowe.

^{e-e} Było podkreślenie czerwonym ołówkiem.

¹ Średniawieś – taką nazwę Zarząd Miejski 12 XI 1945 r. nadał dzielnicy Mittel-Neuland. Zapis poprawiono na Średnia Wieś w 1948 r.; „Monitor Polski” 1948, nr A-78.

² Zob. dok. 68.

³ Zob. dok. 67.

⁴ Chodzi zapewne o dok. 68.

⁵ Starostą powiatowym w Nysie był Wincenty Karuga.

71

Skierowany do Prezydenta Nysy odpis zażalenia na żołnierzy radzieckich, którzy napadli na restaurację, ostrzelali właściciela i jego siostrę oraz dom, prośba o ochronę, 9 XII 1945 r.

Odpis^a

Janik Piotr
Restauracja
Al. Wojska Polskiego 75 b

Nysa, dnia 9 XII 1945 r.

Do
Ob. Prezydenta Miasta
Nysa¹

Ja, Janik, zwracam się do Pana Prezydenta z prośbą o udzielenie mnie jakiej obrony, co by się takie wypadki, jaki mnie się w dniu dzisiejszym stał, już nie powtarzały.

O 6. godz. wieczorem ^bprzybyli do mego lokalu pięć rosyjskich żołnierzy^b, którzy się przedstawili jako NKWD², opasków^c nie mieli, tylko broń. Nie byli pijani i proszą 1 litr wódki i 1/2 kg kiełbasy. Jak to wypili i zjedli, prosi moja siostra o zapłatę i te^d żołnierze odpowiadają, my ci zaraz damy, i wychodzą po jednym, gotują broń i obtaczają dom nasz i strzelają, jak im się podoba, na siostrę i na mnie, do drzwi i okien, i na cały dom może 100 strzałów. Szczęście było wielkie, że żadnego z nas kule nie trafiły, ale okna i drzwi, i cały dom zestrzelany. W ciągu pięciu minut się to stało i po tym rosyjscy żołnierze się oddalili.

W oczekiwaniu przychyłnej odpowiedzi, kreślę wyrazy szacunku.

(-) Janik Piotr

Za zgodność odpisu:
([Jan] Kowalski)^{e3}

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 170; odpis; mps.

^a Wyrazy podane w edycji krojem wytłuszczonym były w oryginale spacje i podkreślane.

^{b-b} Błędy językowe. Powinno być: przybyło do mego lokalu pięciu rosyjskich żołnierzy.

^c Poprawna forma: opasek.

^d Poprawna forma: ci.

^e Był też odręczny podpis.

¹ Prezydentem miasta był wówczas Edward Stępień.

² NKWD – Narodny Komissariat Wnutriennych Dieł, tj. Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych. Działał również na terenach zajętych przez Armię Czerwoną, także w Polsce w pierwszym powojennym okresie.

³ Jan Kowalski był sekretarzem w kancelarii Zarządu Miejskiego w Nysie.

Odpis^a

Nysa, dnia 10 XII 1945 r.

Protokół^b

Staje niezawezwana Niemka^c ^dE.D.^d, urodz. 25 IX 1883 r. we Wrocławiu, wdowa, rzym.kat. wyznania i oświadcza, co następuje:

W niedzielę dnia 9 XII 1945 r. o godz. 4-tej rano włamało się dwóch żołnierzy Armii Czerwonej do mego mieszkania w Nysie, ^eprzy ul. [Bolesława] Krzywoustego^e. Przemocą wyłamali drzwi wejściowe, powybijali szyby w oknach, wyłamali zamki szaf, zabrali wszystko [!] odzież moją, bieliznę i zegarek i trzykrotnie mnie zgwałcili. Opuścili mieszkanie o godz. 7-mej rano.

O powyższym chciałam zameldować i prosić o pomoc w Komendanturze Armii Czerwonej w miejscu, ale posterunek mnie nie wpuścił. Zawołany przez posterunek z komendantury żołnierz, jak się dowiedział o napadzie i gwałcie, to się tylko śmiał i pozostawił mnie bez odpowiedzi.

p.p.p.
(-) ^fE.D.^f

Za zgodność odpisu:
([Jan] Kowalski)^{g1}

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 171; odpis; mps.

^a Było spacje i podwójne podkreślenie.

^b Było spacje i podkreślenie.

^c Było małą literą: niemka.

^{d-d} W dokumencie podano pełne imię i nazwisko. Nie upubliczniam ich ze względu na ochronę danych osobowych ofiary gwałtu.

^{e-e} W oryginale był dokładny adres. Nie upubliczniam go ze względu na ochronę danych osobowych ofiary gwałtu.

^{f-f} W dokumencie podano pełne imię i nazwisko. Nie upubliczniam ich ze względu na ochronę danych osobowych ofiary gwałtu.

^g Był też odręczny podpis.

¹ Jan Kowalski był sekretarzem w kancelarii Zarządu Miejskiego w Nysie.

73

Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 11 XII 1945 r., Wielki Młyn w Nysie – magazynier wracający wieczorem z pracy został zatrzymany przez żołnierza radzieckiego, okradziony i postrzelony.

^aWielki Młyn w Nysie
Pod Zarządem Państwowym
Administracji „Społem”^a
l.dz. 106/45

Nysa, dnia 11 grudnia 1945 r.

Do
Starostwa Powiatowego
^bw Nysie^b

Komunikuję^c uprzejmie, że dnia 10 bm. wracał z pracy o godz. 8-mej wieczorem magazynier Wielkiego Młyna „SPOŁEM” w Nysie, Tokarz^d Żytomir. Na ul. Piastowskiej koło wieży¹ został zatrzymany przez żołnierza radzieckiego, celem wylegitymowania. W czasie wyjmowania dokumentów ze środkowej kieszeni marynarki, żołnierz włożył mu sam rękę do kieszeni i zabrał wszystkie dokumenty wraz z pieniędzmi. Na to sprzeciwił się nasz pracownik Tokarz^e i zażądał zaprowadzenia do Komendantury². W tym celu zawrócili na ul. Marsz.[ałka] Stalina³, gdzie żołnierz chciał wprowadzić Tokarza do zburzonego domu, zamiast do Komendantury. Kiedy Tokarz oświadczył, że wie, gdzie jest Komendantura, żołnierz chciał go przebić bagnetem, a gdy Tokarz uchylił się od ciosu, wtedy żołnierz strzelił, raniąc go ciężko w prawą rękę.

Po postrzeleniu uciekł Tokarz do Komendantury, skąd rzekomo wysłano zaraz patrol, ale winowajcy nie znaleziono. Rannego Tokarza odprowadzono do szpitala. Powyższe podaję do wiadomości i ewentualnej interwencji.

^fWielki Młyn w Nysie
Pod Zarządem Państwowym
Administracji „Społem”^f

Adnotacje wprowadzone w StP: w lewym górnym rogu czerwonym ołówkiem dużymi literami: Kom. Pow. MO / 14.12.45 WK⁴, obok duża litera B.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 172; oryginał; mps.

^{a-a} Jako pieczętka fioletowa.

^{b-b} Było spacje i podkreślenie.

^c Napisany na maszynie bez polskich czcionek, polskich znaków diakrytycznych nie wprowadzono.

^d Nazwisko było napisane wersalikami i spajowane.

^e Nazwisko napisane było wersalikami.

^{f-f} Jako fioletowa pieczętka. Poniżej nieczytelny podpis odręczny.

¹ Chodzi o zabytkową wieżę bramy Ziębickiej, znajdującą się u zbiegu ulic Piastowskiej, Bolesława Krzywoustego i Fryderyka Szopena.

² Chodzi o komendę garnizonu wojsk radzieckich.

³ Ulica obecnie (od 3 XII 1956 r.) nosi nazwę Bohaterów Warszawy.

⁴ WK to inicjały Wincentego Karugi, starosty powiatowego w Nysie.

74

Odpis sprawozdania z obchodu lokali zwalnianych przez wojsko radzieckie, 13 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Odpis

Nysa 13 grudnia 1945 [r].

Sprawozdanie^a

I. z dnia 13 XII [19]45 [r]. z obchodu z ul. Oświęcimskiej, którą to ulicę mia-
no wykonać z biura mieszkaniowego po opuszczeniu przez wojska sowieckie, lecz
niestety oficer sowiecki nas przestrzegł, że na razie jeszcze zajmują oni, że możemy
tu przyjść dopiero za 3 dni, po odjeździe ich, a dziś nie mamy co tutaj szukać. Otóż
odeszliśmy bez rezultatu.

II. Udaliśmy się na ul. [Tadeusza] Kościuszki nr 12 i nr 13. Otóż pod nr. 12
zauważyliśmy, że stoi [z] traktorem Polak a sowieccy żołnierze znosili meble z tegoż
budynku i ładowali na ten traktor, dom ten zauważyliśmy że był nalepiony nalep-
kami z Tymcz.[asowego] Zarządu Państwowego, a resztę budynków to jeszcze zaj-
mują Sowici^b. Po drodze udaliśmy się na nr 17, gdzie opuścili oficerowie sowieccy
3 pokoje, które ubikacje^c też zostawili rupieciarnią. W tym domu znajduje się jeszcze
właściciel Niemiec^c nazwiskiem Herda Maria, jest^d 3 osoby.

Na tym sprawozdanie zakończono.

(-) [Ignacy] Senyczak²(-) [Józef] Krajewski³

Za zgodność odpisu:

([Jan] Kowalski)^{e4}

Adnotacja czerwonym ołówkiem duża litera B

Źródło: StP, sygn. 19. Doniesienia i skargi na wojsko radzieckie [1945–1946], k. 27, odpis; mps.

^a Wyraz był wyspaczowany i podkreślony.

^b Było małą literą: sowieci.

^c Było małą literą: niemiec.

^d Błąd gramatyczny, powinno być: są.

^e Był też podpis odręczny.

¹ Ubikacja (przestarz.) – pomieszczenie, pokój.

² Ignacy Senyczak był od 5 XI 1945 r. do 15 IX 1947 r. kontrolerem w Wydziale Kwaterunkowym, a potem w Oddziale Administracji Nieruchomościami Zarządu Miejskiego.

³ Józef Krajewski był od 5 X 1945 r. kontrolerem w Wydziale Kwaterunkowym, a potem w Oddziale Administracji Nieruchomościami Zarządu Miejskiego.

⁴ Jan Kowalski był sekretarzem w kancelarii Zarządu Miejskiego w Nysie.

75

Odpis korespondencji wewnętrznej dotyczącej ekscesów i przestępstw żołnierzy radzieckich wyjeżdżających z Nysy, 13 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Odpis^a

Oddział Prezydialny Zarządu Miejskiego

^b**w Nysie^b**

Donoszę, że Wojska Sowieckie opuszczające miasto wywiozły ze wszystkich mieszkań meble.

- I. Stwierdziłem to naocznie razem z ob. Prezydentem w domach przy ul. Stalina¹ nr 9 i nr 11, gdzie pozostały nagie ściany.
- II. Kontrolerzy [Józef] Krajewski i [Ignacy] Senyczak² stwierdzili to w domach nr 12, 36, 51, 55 ul. Aleje Wojsk Polskich³ – przy czym powybijano okna, wyrwano zamki, a robiono to celowo, by mieszkania uczynić niezdatne do mieszkania.
- III. Wojsko sowieckie zabrało i wywiozło wszystkie meble z piętrowego domu nr 4 przy ul. Wileńskiej, gdzie ponadto zamordowano żonę dra Grabowskiego. O zabiorze mebli doniesiono w czasie rabunku Ob. płk. Koszykowi⁴.
- IV. Na ul. [Tadeusza] Kościuszki nr 13, 14, 16 poniszczono wszystkie urządzenia, a meble zabrano.
- V. W dniu wczorajszym i dzisiejszym w Nysie zniszczono setki dobrych mebli a niepoliconą ilość zabrano.
- VI. Obrabowano na ulicy ob. Jabłońskiego.
- VII. Postrzelono pracownika z wielkiego młyna.
- VIII. Zamordowano Niemcac w dniu 13 XII 1945 r.
- IX. Ludność z nastaniem nocy obawia się pokazać na ulicy.
- X. Udaliśmy się z Zarządu Miejskiego do Komendy Garnizonu. Jakiś oficer, który oświadczył, że zastępuje Komendanta, oświadczył Ob. Prezydentowi⁵, że za godzinę przyjedzie po Ob. Prezydenta, by oglądnąć zniszczenia, a już wydał zarządzenie, by nie zabierano mebli, chyba jakieś łóżka, i okazywał żołnierza na ulicy, który rzekomo miał tych zarządzeń dopilnowywać, lecz podczas tego 6 żołnierzy, jakby na ironię, niosło wielką szklaną gablotę z jednego domu obok do innego, lub do auta.

W wielu domach po zrabowaniu pozostawiono na środku pokoju kupy odchodów ludzkich.

Do zniszczenia zostaje jeszcze ^d**poza innymi^d** mieszkaniami:

- 1) 4 bloki 2-piętrowe przy ul. Ligonii,
- 2) dwa bloki 3-piętrowe przy ul. Stalina,
- 3) dwa budynki szkolne.

^d**Te zostaną zniszczone w najbliższych dniach^d.**

Wygląda to na systematyczne postępowanie – wszyscy wyżsi oficerowie usunęli się, aby nie było od kogo żądać środków zapobiegawczych.

Nysa, dnia 13 XII [19]45

(-) Dr [Stanisław] Smietana⁶

Za zgodność odpisu:

J.[an] Kowalski^{e7}

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 173; odpis; mps.

^a Było spacjowanie i podwójne podkreślenie.

^{b-b} Było spacjowanie i podwójne podkreślenie.

^c Było małą literą: niemca.

^{d-d} Było podkreślenie.

^e Był tylko odręczny podpis.

¹ Ulica obecnie (od 3 XII 1956 r.) ma nazwę Bohaterów Warszawy.

² Poprawiłam nazwisko, było: Seneczak. Ignacy Senyczak – taki zapis nazwiska jest w dok. 74 i w wykazach pracowników Zarządu Miejskiego; APO, ZM, sygn. 154, k. 78. Wykaz pracowników Zarządu Miejskiego i Przedsiębiorstw Podporządkowanych.

³ Dawną Rochusallee przemianowano 14 VII 1945 r. na Aleję Wojsk. Polsk., następnie 12 XI 1945 r. ustalono nazwę Aleja Wojska Polskiego.

⁴ Płk Koszyk był wówczas komendantem radzieckiego garnizonu w Nysie.

⁵ Prezydentem Nysy był wówczas Edward Stępień.

⁶ Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim w Nysie.

⁷ Jan Kowalski był sekretarzem w kancelarii Zarządu Miejskiego w Nysie.

76

Odpis korespondencji wewnętrznej, 14 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – rabowanie mieszkań, wywożenie mebli przez oficerów NKWD itp.

Odpis^a

Oddziałowi Prezydialnemu Z.[arządu] M.[iejskiego]

^bw Nysie^b

z tym, że ob. Wołochacz doniósł, iż przy ul. [Tadeusza] Kościuszki 12, 13, 17 i innych zdarto zabezpieczające pieczęcie T[ymczasowego] Z[arządu] P[aństwowego] i domy całkowicie zrabowano.

Dnia 14 XII 1945 [r]. stwierdziłem, że wieczorem zajechało auto pod dom nr 11 ul. Stalina¹, gdzie mieszkali (nr 9 i 11) oficerowie NKWD², i załadowało meble.

W pobliżu auta stało kilku milicjantów a parę kroków dalej nadchodziło 4 milicjantów, których prosiłem, by nie dopuścili do grabieży.

Codziennie z terenu całego miasta dochodzą wieści o rabunkach, gwałtach, interweniować nie ma u kogo.

Niektóre jednostki z polskiej ludności, kupując zrabowane rzeczy, pomagają tym samym w rabunku i podniecają do rabunku.

Nysa, 14 XII [19]45

(-) Dr [Stanisław] Smietana^{c3}

Za zgodność odpisu:

([Jan] Kowalski)^{d4}

*Źródło: StP, sygn. 19. Doniesienia i skargi na wojsko radzieckie [1945–1946], k. 28, odpis, mps.
Napisany na odwrocie karty 27.*

^a Było spacjowane.

^{b-b} Było spacjowane i podkreślone.

^c Podpis tylko maszynowy.

^d Był także podpis odręczny.

¹ Ulica obecnie (od 3 XII 1956 r.) ma nazwę Bohaterów Warszawy.

² NKWD – Narodnyj Komissariat Wnutriennych Dieł, tj. Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych. Działał również na terenach zajętych przez Armię Czerwoną, także w Polsce w pierwszym powojennym okresie.

³ Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim w Nysie.

⁴ Jan Kowalski był sekretarzem w kancelarii Zarządu Miejskiego w Nysie.

77

Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Ogólny, 15 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o interwencję na ekscesy żołnierzy radzieckich przedstawione w trzech odpisach doniesień.

^aZarząd Miejski

w Nysie^a

Prez.I.I.4/2. 4534/45

Nysa, 15 grudnia 1945 r.

Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski

– Wydział Ogólny –

^bw Katowicach^b

Na zarządzenie Ob. Wicewojewody z 12^c października br. L.dz.Og-9/6/31/45 – przedkładam do dalszego urzędowania oraz z prośbą o interwencję:

a) odpis doniesienia pracownika miejskiego Ob. dr. Smietany¹ z dnia 13 grudnia br. w sprawie ekscesów żołnierzy Wojsk Radzieckich opuszczających miasto Nysę²,

b) odpis doniesienia restauratora ob. Janika Piotra o zajściu w jego lokalu w dniu 9 grudnia br.³,

c) odpis protokołu spisanego z Niemką^d ^eE.D.^e, w sprawie zajścia z żołnierzami Wojsk Radzieckich, również w dniu 9 grudnia br.⁴

Prezydent Miasta

([Edward] Stępień)^f

^g3 zał.^g

^hNa kopiach – otrzymują do wiadomości:^h

ⁱOb. Starosta powiatowy w Nysieⁱ⁵

Ob. [Antoni] Korcz, Sekretarz PPR w Nysie.

Adnotacje wprowadzone w StP:

Pieczętka wpływu do Starostwa Powiatowego i tam odręcznie: 19 XII 45 l.dz. 3175/45/Kanc.

Obok czerwonym ołówkiem duże WK⁶, poniżej duże czerwone B.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 174; oryginał; mps.

^{a-a} Jako pieczętka fioletowa.

^{b-b} Było spacjowanie i podkreślenie.

^c Druga cyfra w dacie niewyraźna. Poprawiłam na podstawie informacji z dok. 92.

^d Była małą literą: niemką.

^{e-e} W dokumencie podano imię i nazwisko. Nie upubliczniam ich ze względu na ochronę danych osobowych ofiary gwałtu.

^f Była też parafka odręczna.

^{g-g} Było podwójne podkreślenie.

^{h-h} Było podkreślenie.

ⁱ⁻ⁱ Podkreślenie odręcznie czerwonym ołówkiem.

¹ Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

² Zob. dok. 75.

³ Zob. dok. 71.

⁴ Zob. dok. 72.

⁵ Starostą powiatowym w Nysie był Wincenty Karuga.

⁶ WK to parafka Wincentego Karugi.

78

Pismo do Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, 18 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o pomoc w wyeliminowaniu grabieży mienia i innych wrogich działań żołnierzy radzieckich wobec Polaków.

Nr M.Gr. I./5/...../45

Nysa, dnia 18 XII 1945

Do Towarzystwa Przyjaźni^a Polsko-Sowieckiej
na ręce ob. prezesa [Wincentego] Karugi, starosty w Nysie

Założone zostało przed jakimiś dwoma miesiącami w Nysie Tow.[arzystwo] Przyjaźni Polsko-Sowieckiej¹. Prezesem wybrano obywatela, zastępcą pułkownika Armii Radzieckiej, tow. Koszyka, Komendanta Garnizonu Sowieckiego w Nysie.

Przyjaźń polsko-radziecka winna być przyjaznym stosunkiem nie tylko pomiędzy ob. Starostą powiatowym a Komendantem Garnizonu, lecz także na szczeblach niższych hierarchii społecznej i urzędowej.

Nie różnimy się w światopoglądzie ani też w chęciach wzajemnej pomocy, a tymczasem...

Tymczasem oficerowie sowieccy, którzy stąd przenoszą się na inne miejsce, zabierają całe urządzenia mieszkaniowe, sprzedają je tym lub owym osobom, z pominięciem wszelkiego prawa, jakie państwo zaleciło [na] terenach ziem odzyskanych stosować, mało tego meble, których zabrać lub sprzedać nie mogą, niszczą siekierą, mało tego – na ulicach miasta rabują Polaków i na mróz puszczają ich w kałesonach i skarpetkach, mało tego – ostrzeliwują i ranią Polaków...

Towarzystwo Przyjaźni jest zapewne na tyle mocne, by bez zwoływania posiedzenia a jedynie przez porozumienie pomiędzy prezesem a wiceprezesem przywrócić normalny stan rzeczy – a normalnym stanem będzie, jeśli zginą objawy wrogości stosowanej masowo wobec nas, Polaków, ze strony Sowietów^b – dobrze już będzie, jeśli nie wytworzy się między Sowietami a Polakami wielka przyjaźń, lecz przynajmniej ustaną ze strony Sowietów codzienne dowody nieprzyjaźni. To, co na razie dzieje się tutaj, jest objawem nieprzyjaźni, dowodem – ludność polska czuje się zagrożona w swym mieniu, a nawet życiu.

A przecież nie ludność polska wrogo się zachowuje wobec wojska sowieckiego.

Ponieważ ludność nie ma możliwości zapobiec tym objawom wrogości, gdyż nie ma tych spraw komu przedstawić, albowiem nie jest dopuszczana do Komendy wojsk sowieckich, – przeto pozostała jej tylko ta jedyna droga, zwrócenia się do przedstawiciela [Towarzystwa] Przyjaźni Polsko-Radzieckiej^c.

Jeśli Ob. Prezes uważa za stosowniejsze, to może należałoby zwołać ogólne zebranie przyjaciół względnie członków Towarzystwa Przyjaźni – tak członków narodowości polskiej, jak i narodowości rosyjskiej, ukraińskiej, kirgiskiej, uzbeckiej i innych narodów sowieckiego związku.

W każdym razie ob. Prezes zechce zająć się tym problemem, który stanowi przykry dysonans w ogólnie dobrych stosunkach pomiędzy obydwiema stronami i oczywiście stanowi sporadyczny wypadek zamącenia tych stosunków przyjaźni, jakie między Polską a Sowietami panują.

To jądro niepotrzebnie w Nysie wytworzone usunąć – jest zadaniem prezydium Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Sowieckiej.

[dr Stanisław Smietana]²

Źródło: ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 117–118, oryginał; mps.

^a Sporządzono na maszynie bez polskich liter, w większości nadpisano je maszynowo.

^b W dokumencie był zapis małą literą: sowietów, sowietami.

^c Było małe r.

¹ Było to 12 X 1945 r. Zob. dok 58.

² Nie było żadnego podpisu. Charakterystyczny styl wypowiedzi, a także informacje w dok. 79 wskazują, że dokument sporządzony został przez dr. Stanisława Smietanę, kierownika Wydziału Mieszkaniowego i radcę prawnego w Zarządzie Miejskim w Nysie.

79

Korespondencja wewnętrzna w Zarządzie Miejskim w Nysie, 19 XII 1945 r. – sugestia zwrócenia się do zarządu Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w Nysie o pomoc, bo żołnierze radzieccy wywożą i niszczą meble.

Do Oddziału^a Prezydialnego Zarządu Miejskiego
w Nysie

Ponieważ usiłowania Zarządu Miejskiego w celu naprawienia stosunków przyjaznych między ludnością polską a wojskiem sowieckim nie doprowadziły do pomyślnego rezultatu, przeto pozwalam sobie poddać myśl użycia do tego celu Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Sowieckiej^b, którego prezesem jest ob. starosta powiatowy [Wincenty] Karuga, zaś wiceprezesem ob. Koszyk, pułkownik wojsk sowieckich i komendant garnizonu sowieckiego zarazem.

Sądzę, że porozumienie w łonie tego Towarzystwa da pozytywny wynik, pomyślny dla ludności polskiej oraz^c przyczyni się do zmniejszenia szkód, jakie powstają w mieście i dla miasta z powodu wywozu mebli i z powodu niszczenia mebli.

Uważam, że interwencja przedstawicieli partii politycznych, jak ob. [Stanisława] Kramarczyka¹, ob. [Antoniego] Korcza², ob. [Romana] Więcka³, mogłaby jedynie pomóc w tej sprawie i dlatego należałoby się także do tych przedstawicieli zwrócić, jak również do przedstawiciela Urzędu Propagandy⁴ ob. [Wincentego] Puzio.

W załączeniu przedstawiam wzór pisma wystosować się mającego⁵ – które ewentualnie mogą ponownie zrehabilitować stosownie do udzielonych mi wskazówek.

Nysa, dnia 19 XII 1945

Dr [Stanisław] Smietana^{d6}

Źródło: ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 119, oryginał; mps.

^a Sporządzono na maszynie bez polskich liter, te nadpisano maszynowo.

^b Było małą literą: sowieckiej.

^c Po tym wyrazie było dla, które zostało wykreślone na maszynie znakami x.

^d Był też odręczny nieczytelny podpis.

¹ Stanisław Kramarczyk był przewodniczącym Tymczasowego Zarządu Koła Stronnictwa Demokratycznego w Nysie, które ukonstytuowało się 1 IX 1945 r.; Z. Kowalski, *Miasto w latach 1945–1946*, [w:] *Miasto Nysa. Szkice monograficzne*, red. J. Kroszel, S. Popiołek, Wrocław 1970, s. 139–140.

² Antoni Korcz był sekretarzem Komitetu Powiatowego Polskiej Partii Robotniczej w Nysie od 15 VI 1945 r. do sierpnia 1946 r.; *ibidem*, s. 133–134.

³ Roman Więcek od 15 VII 1945 r. stał na czele Komitetu Organizacyjnego Polskiej Partii Socjalistycznej i 17 XII 1945 r. wybrany został na sekretarza Powiatowego Komitetu PPS; *ibidem*, s. 138.

⁴ Chodzi o Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy.

⁵ Chodzi zapewne o pismo do Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Sowieckiej z 18 XII 1945 r. Zob. dok. 78.

⁶ Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

80

Pismo do Zarządu Miejskiego w Nysie, 20 XII 1945 r., Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski Wydział Samorządowy – informacja, że zestawienie przedstawiono Ministrowi Administracji Publicznej.

^aUrząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski
Wydział^a Samorządowy
L.dz. Sm.III.6/14

Katowice, dnia 20 grudnia 1945 r.
W/P

Zarząd Miejski
w ^bNysie^b

Na pismo z dnia 3 grudnia br. Nr.Prez.II.17/R/2680/45¹ – zawiadamia się^c, że w sprawie przedmiotowej Urząd Wojewódzki przedłożył zestawienie Ministrowi Administracji Publicznej, lecz dotychczas nie ma żadnej decyzji.

Za Wojewodę²
(Tomanek)
Kierownik Oddziału^d

Jest na dole pieczętka: ZARZĄD MIEJSKI W NYSIE i adnotacja: wpł. dn. 7.1.1946

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 17, oryginał; mps.

^{a-a} Nadruk na papierze firmowym, powyżej jest godło Polski.

^{b-b} Było spacjowane i podkreślone.

^c Było: zawiadamiam się.

^d Był też odręczny podpis nieczytelny.

¹ Nie udało mi się dotrzeć do tamtego pisma. Ten dokument jest w jednostce archiwalnej dotyczącej współpracy z garnizonem radzieckim, więc zapewne pismo dotyczyło tych relacji.

² Wojewodą śląskim w latach 1945–1948 był gen. Aleksander Zawadzki.

81

Pismo do Starostwa Powiatowego w Nysie, 20 XII 1945 r., Nadleśnictwo Państwowe Głucholazy – radzieckie oddziały z Nysy i Prudnika pobrały duże ilości drewna i nie uiściły należnej zapłaty.

^eNadleśniczy^e

Adnotacje na k. 175:

W lewym narożniku na ukos czarnym ołówkiem 2 egz.³

Adnotacje wprowadzone w StP:

W lewym górnym rogu czerwonym ołówkiem duża litera B. Nad nią nieczytelny (wyblakły) wyraz i parafka WK⁴

k. 176 Pod pismem (nad podpisem) czerwonym ołówkiem duża litera B.

Źródło: StP, sygn. 149. Nadzwyczajne wypadki – raporty i skargi na wojsko radzieckie [1945], k. 175–176; oryginał; mps.

^a Pismo sporządzono na maszynie bez polskich liter, nie wprowadzono ich.

^b Było wersalikami i spacje, wpisano na wykropkowanej linii.

^c Było: protokół.

^d Wyraz się był napisany dwa razy.

^{e-e} Jako pieczęć. Poniżej podpis nieczytelny.

¹ Starostą Powiatowym w Nysie był Wincenty Karuga.

² Ros. *czast'* to oddział wojskowy. Posłużono się zatem kalką językową, podając jednostkę wojskową.

³ Wyrażenie cieńsze czcionki w wyrazie NYSIE (wpisanym na wykropkowanej linii) niż w całym piśmie świadczą o tym, że do Nysy wysłano drugi egzemplarz (pisany przez kalkę). Pierwszy egzemplarz zapewne skierowano do Starosty Powiatowego w Prudniku.

⁴ WK to parafka Wincentego Karugi.

82

Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Ogólny, 28 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – Zarząd Miejski jest w trakcie przejmowania obiektów zajętych do tej pory przez wojsko radzieckie.

^aZarząd Miejski

w Nysie^a

Nr Prez. I.7/2.–13/46

Nysa, dnia 28 grudnia 1945 r.

Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski
– Wydział Ogólny –
Katowice^b

W związku z bytnością w Nysie majora gwardii Wituszki, przedstawiciela Gen. Armii Radzieckiej Ozimowa¹ z Katowic, Zarząd Miejski stwierdza, że jest w trakcie przejmowania obiektów do tej pory zajętych przez Wojska Sowieckie.

Prezydent Miasta²
wz. ([Stefan] Tkocz)
Wiceprezydent^c

Otrzymują do wiadomości
Oddział Prez. I
Mieszk. V.
K-dant Garn.Wojsk.Radz.
Ob. płk Koszyk

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 18, oryginał; mps.

^{a-a} Jako pieczęć.

^b Było spacjowanie i podkreślenie.

^c Był też podpis odręczny.

¹ Generał lejtnant Michaił Ozimin był pełnomocnikiem Rady Wojennej Północnej Grupy Wojsk Armii Czerwonej przy Śląsko-Dąbrowskim Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach. Odpowiedzialny był za kontakty między wojewodą śląsko-dąbrowskim a dowództwem Północnej Grupy, rozwiązywanie kwestii będących przedmiotem kontrowersji między obu stronami i zwalczanie maruderstwa wojennego. Za: Z. Kowalski, *Powrót Śląska Opolskiego do Polski*, Opole 1988, s. 25; D. Tomczyk, *Śląsk Opolski – 1945. Militarne i polityczne problemy okresu wyzwolenia*, Opole 1989, s. 341.

² Prezydentem miasta był wówczas Edward Stępień.

83

Protokół zdania przez wojska radzieckie obiektów kwaterunkowych, 29 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – Protokół I.

^aZarząd Miejski
w Nysie^a
Prez. I.7/2

Nysa, dnia 29 grudnia 1945 r.

Protokół^b c^c

spisany dnia 29 grudnia 1945 r. w Zarządzie Miejskim w przedmiocie zdania przez Wojska Sowietkie i odbioru przez Zarząd Miejski w Nysie obiektów kwaterunkowych. Za zdającego Komendanta Garnizonu Wojsk Sowietkich tow. Tugarynow, zastępca Komendanta Garnizonu, zaś za obierający Zarząd Miejski: I. Wiceprezydent Stefan Tkocz oraz przedstawiciele partii politycznych i przedstawiciele Inspektoratu Szkolnego oraz gimnazjum państwowego.

Komisja zdawczo-odbiorcza oglądnęła i przejęła:

- 1) budynek szkolny przy ul. Stalina¹ nr 7. Stwierdzono, iż urządzenia świetlne zostały uszkodzone, brak jest przy drzwiach klamek, uszkodzone są również umywalnie przez wyjęcie kurków. W budynku znajdują się resztki urządzeń, jak łóżka żelazne oraz meble, lecz w stanie uszkodzonym
- 2) budynek przy ul. [Fryderyka] Szopena nr 24, będący poprzednio gimnazjum kupieckim i liceum. W budynku tym stwierdzono, że brak jest wszelkich urządzeń elektrycznych, gdyż zostały zniszczone, podłogi i sufity zostały zalane wodą, pomoce naukowe w postaci aparatów fizykalnych zostały zniszczone i zdemolowane,

jakieś 30% szyb w oknach brakuje, – budynek jest w stanie wielkiego zanieczyszczenia, gdyż w kilku salach napotkano nawet na odchody ludzkie.

3) przy ul. Stalina objęto blok mieszkalny, w którym jednakże czasowo zamieszkuje oficerowie sowieccy. Dalej trzy budynki poza tymże blokiem na ul. Ligonia, a to nr[y] 7, 8, 9 i 10.

W budynkach tych światło elektryczne nie funkcjonuje² a z urządzeń pozostały jedynie drobne resztki.

4) Na ul. Oświęcimskiej (Am alten Bahnhof)³ oglądnięto budynki nr 1, 3, 5, 7, 9 i 4 i objęto je w posiadanie. Budynki te również nie posiadają urządzeń meblowych, chyba w nikłych resztkach.

5) Przy ul. Grodkowskiej objęto w posiadanie dwa bloki mieszkalne, a to nry 43 i 45 oraz dom mieszkalny nr 39. W blokach mieszkalnych szyby od podwórza zostały wybite. Urządzenia meblowe znajdują się tylko w resztkach znikomych i w stanie zniszczonym lub uszkodzonym.

6) Przy ul. [Władysława] Łokietka objęto w posiadanie dwa domy, a to nr 9 i nr 42

7) Koszary przy ul. Grodkowskiej nr 44 nie zostały objęte, albowiem tamże znajdują się jeszcze wojska sowieckie, pilnujące swoich składów. W jednym magazynie koszarowym znajduje się skład mebli, co do których przedstawiciel wojska sowieckiego oświadczył, iż meble te należą do oficerów sowieckich i bez specjalnego rozkazu nie może meblami tymi na rzecz Zarz.[ądu] Miejskiego dysponować. Według oświadczenia porucznika wojsk sow.[ieckich] sprawującego nadzór nad magazynami w koszarach magazyny te mają być opróżnione w terminie kilku dni, po czym będą mogły być w całości objęte.

Na tym protokół zakończono.

(-) [Stefan] Tkocz^d

^eI wiceprezydent^e

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 20–21, oryginał; mps. Też w ZM, sygn. 172. Sprawozdania i korespondencja (m.in. sytuacja w mieście, odbudowa katedry św. Jakuba, obchody świąt i uroczystości państwowych) 1945–1950, k. 68–69.

^{a-a} Jako pieczęć.

^b Było spacje i podkreślenie.

^{c-c} Wpisano odręcznie.

^d Był też odręczny podpis.

^{e-e} Jako pieczęć.

¹ Ulica obecnie (od 3 XII 1956 r.) ma nazwę Bohaterów Warszawy.

² Używane w gwarze śląskiej słowo fungować (pochodzące od czes. *fungovat*) znaczy działać, funkcjonować. Zob.: *Słownik gwar śląskich*, t. IX (Faber–Gadzior), red. B. Wyderka, Opole 2007, s. 150. Stefan Tkocz urodził się w Bogucicach (dziś część Katowic), mógł znać gwarę śląską.

³ Do końca grudnia 1945 r. nie dokonano przemianowania tej ulicy, dlatego obok nazwy polskiej podano niemiecką.

84

Protokół II objęcia przez Zarząd Miejski w Nysie budynków zajmowanych dotychczas przez wojska radzieckie, 29 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Protokół^a b^{II}

dnia 29 grudnia 1945 r. Komisja złożona z osób: majora Wojsk Sowieckich, tow. Tugarynowa, I. Wiceprezydenta m. Nysy ob. [Stefana] Tkocza i innych przedstawicieli miejskiej władzy – spisała niniejszy protokół w sprawie objęcia w posiadanie przez Zarząd Miejski budynków zajmowanych dotychczas przez Wojska Radzieckie.

Budynki te były bardzo uszkodzone przez działania wojenne, w niektórych blokach był absolutny brak szyb, zepsute urządzenia elektryczne i wodociągi.

Sowiecka komenda remontowała i doprowadzała budynki do stanu używalności: wstawiała szyby, reperowała wodociągi, żeby wojsko mogło urządzić się normalnie, prowadzić ćwiczenia i pracować nad zacieśnieniem przyjaźni między Sowieckim i Polskim narodem.

Po odejściu jednostek Czerwonej Armii z Nysy budynki zajmowane przez wojsko, jak również meble i urządzenia pozostałe w tych budynkach, zostały oddane przez Oficerów Czerwonej Armii polskim władzom miasta Nysy.

Przedstawiciel
w.cz.¹71813
(Major Tugarynow)^d

I. Wiceprezydent
([Stefan] Tkocz)^c

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 22, oryginał; mps.

^a Było spacjowanie i podkreślenie.

^{b-b} Dopisano odręcznie.

^c Był też podpis odręczny.

^d Brak odręcznego podpisu.

¹ Skrót w.cz. można rozwinąć jako *wojennyj czast'*, czyli jednostka wojskowa. W dok. 81 używano sformułowania część wojskowa.

85

Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Ogólny, 31 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – pismo wyjaśniające dlaczego sporządzone zostały dwa protokoły przejęcia lokali od Armii Czerwonej.

^aZarząd Miejski
w Nysie^a
Prez. I 7/2–17.46

Nysa, dnia 31 grudnia 1945 r.

Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski
– Wydział Ogólny –
^bw Katowicach^b

^cDot. protokołów zdawczo-odbiorczych przejęcia budynków od K-[omen]dy Radzieckiej^c

W załączeniu przedkładam dwa protokoły zdawczo-odbiorcze spisane przy przejmowaniu od K-[omen]dy Wojsk Radzieckich budynków dotychczas przez wojsko Radzieckie^d zajmowanych.

^e**Protokół I^e** – przedstawia faktyczny stan budynków przejętych przez Zarząd Miejski, złagodzony w pertraktacjach trwających prawie cztery dni. Przedstawiciel Wojsk Radzieckich ob. mjr Tugarynow odmówił jednak w czwartym dniu pertraktacji – podpisania tegoż i przedstawił gotowy swój

^f**Protokół II^f** – który też – by ostatecznie zakończyć pertraktacje i przejąć budynki – podpisałem.

2 zał. (protokoły)¹

Prezydent miasta²

wz.

([Stefan] Tkocz)^g

I. Wiceprezydent

Otrzymują:

Oddz. Prez. I

Mieszk. V

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 23, oryginał; mps.

^{a-a} Jako pieczęć.

^{b-b} Było spacjowanie i podwójne podkreślenie.

^{c-c} Było podkreślenie.

^d Było dużą literą: Radzieckie.

^{e-e} Było podkreślenie.

^{f-f} Było podkreślenie

^g Był też podpis odręczny.

¹ Zob. dok. 83 i 84.

² Prezydentem miasta był wówczas Edward Stępień.

86

Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego, 31 XII 1945 r., Zarząd Miejski w Nysie – odpis pisma z 28 XII 1945 r. do płk. Koszyka, Komendanta Wojsk Sowietkich w Nysie, że ze strony tego komendanta Zarząd Miejski spotykał się z objawami życzliwości.

Zarząd Miejski

w Nysie

Nr Prez. I.14.-25/46

Nysa, dnia 28 grudnia 1945 r.

Do

Ob. Pułkownika **Koszyka**^a

Komendanta Wojsk Sowietkich w Nysie

Zarząd Miejski stwierdza, iż w czasie pobytu i urzędowania Obywatela Pułkownika jako Komendanta tutejszego garnizonu Wojsk Sowietkich ze strony tegoż Komendanta spotykał się zawsze z objawami osobistej życzliwości przy rozwiązywaniu trudności powstających na tle współżycia wojsk sowietkich z ludnością polską i starał się zawsze znaleźć rozwiązanie zgodne z prawem i słusnością.

Prezydent Miasta^b

Zarząd Miejski
w Nysie
Prez. I.14.-25/46

Nysa, dnia 31 grudnia 1945 r.

Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski
– Wydział Ogólny –
Katowice^c

Odpis powyższego przedkładałam do wiadomości.

Prezydent miasta
([Edward] Stępień)^d

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 19, oryginał; mps.

^a Nazwisko było spacjeowane.

^b Poniżej nieczytelna odręczna parafka.

^c Było spacjeowanie.

^d Poniżej był odręczny podpis.

87

Wyciąg ze Sprawozdania miesięcznego za grudzień 1945 r. (21 XI–20 XII); 31 XII 1945 r., Starosta Powiatowy w Nysie.

[...]

2. Stan bezpieczeństwa^a.

a) w związku z opuszczeniem miasta przez wojska sowietkie przez parę dni bezpieczeństwo mieszkańców miasta było poważnie zagrożone, co wieczór zdarzały się

wypadki rabunków, gwałtów, kradzieży i rozbierania przechodniów z odzieży i obuwia. W krótkim jednak czasie władze bezpieczeństwa przez ujęcie kilku maruderów sowieckich stan ten zlikwidowały i bezpieczeństwo wróciło do stanu dawnego.

[...]

Sytuacja gospodarcza

[...]

e) W sprawie mieszkaniowej nastąpiła pewna poprawa. Po odejściu oddziałów sowieckich zwolniła się duża ilość lokali mieszkalnych, wprowadzono często bardzo zdemolowanych i ogołoconych z mebli, jednak przy pewnych inwestycjach nadających się do zajęcia.

[...]

Starosta Powiatowy
W.[incenty] Karuga

Za zgodność odpisu z oryginałem mgr K.[azimierz] Zalewski^{b1}

Źródło: APO, StP, sygn. 27. Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starosty [1945–1946], k. 27–30; odpis; mps.

^a Fragmenty podane w edycji jako wytłuszczone były w oryginalnym dokumencie podkreślone.

^b Podpis odręczny.

¹ Kazimierz Zalewski był od 1 VII 1960 r. kierownikiem archiwum w Nysie.

88

Wyciąg z Protokołu konferencji kierowników oddziałów Zarządu Miejskiego w Nysie, 2 I 1946 r. – ekscesy wojsk radzieckich.

Protokół^a

z konferencji Kierowników Oddziałów Zarządu Miejsk.[iego]
odbytej w dniu 2 I 1946

[...]

8) ^bEkscesy Wojsk Radzieckich^b

By przeciwdziałać ekscesom maruderów Wojsk Radzieckich i innych band występujących w mundurach tych wojsk, należy donosić: gdzie się wojska takie pojawiają, ile ich jest, jak się zachowują itp.

[...]

Protokołował:
([Jan] Kowalski)^{c1}

Prezydent Miasta
(E.[dward] Stępień)^c

Źródło: ZM, sygn. 168. Protokoły konferencji, posiedzeń, zebrań [1945–1950], nlb, k. 3 dokumentu; oryginał; mps.

^a Było spacje i podwójnie podkreślone maszynowo przerywanymi kreskami.

^{b-b} Było podkreślenie maszynowe.

^c Był również odręczny podpis.

¹ Jan Kowalski był sekretarzem w kancelarii Zarządu Miejskiego w Nysie.

89

Przesłany do Starostwa Powiatowego w Nysie odpis doniesienia o szkodach czynionych przez żołnierzy radzieckich, 3 I 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Odpis^a

Jawi się ob. [Marian] Kapryniak¹, ul.[Władysława] Łokietka^b 7 i podaje:
Dnia 2 I 1946 [r]. o godz. 11 w nocy żołnierze sowieccy z koszar pobliskich w moim mieszkaniu wybili szyby, a mieszkanie opieczętowane obok się znajdujące – rozewawszy pieczęcie – zdewastowali, wybijając okna.

W innych domach, które zostały oddane Zarządowi Miejskiemu, oderwane zostały pieczęcie, a meble Sowoci^c zabrali autem.

Nysa, dnia 3 stycznia 1946 r.

Za zgodność odpisu:

(-) Kapryniak Marian

([Jan] Kowalski)^{d2}

Adnotacja: w lewym górnym rogu duża litera B czerwonym ołówkiem.

Źródło: StP, sygn. 19. Doniesienia i skargi na wojsko radzieckie [1945–1946], k. 30; oryginał; mps.

^a Było spacje i podkreślenie.

^b Było: Łokietna.

^c Było małą literą: sowieci.

^d Jest też odręczny podpis.

¹ Marian Kapryniak był pracownikiem pralni podlegającej Zarządowi Miejskiemu w Nysie.

² Jan Kowalski był sekretarzem w kancelarii Zarządu Miejskiego w Nysie.

90

Pismo do I. Komisariatu Milicji Obywatelskiej w Nysie, 7 I 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie – prośba o wystawienie patrolu do ochrony domów zwolnionych przez żołnierzy radzieckich.

^aZarząd Miejski

w Nysie^a

Prez. I.4/M.O. - 160/46.

Nysa, dnia 7 stycznia 1946 r.^b

I. Komisariat Milicji Obywatelskiej

^cw Nysie^c

Celem ochrony domów opróżnionych przez sowiety [!] na ul. Grodkowskiej, Oświęcimskiej i Wł.[adysława] Łokietka – Zarząd Miejski prosi o wystawienie patrolu na te ulice i przytrzymywanie osób, które popełniają rabunek w tych domach. Osoby te winny być aresztowane ze względu na to, że dla tych przestępstw ogłoszono postępowanie przed Sądami Doraźnymi.

Prezydent miasta

([Edward] Stępień)^d

Źródło: StP, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 130; oryginał; mps.

^{a-a} Jako pieczętka.

^b Był błąd w dacie rocznej, napisano: 1945.

^{c-c} Było spacjowanie.

^d Była też odrębna nieczytelna parafka.

91

Przesłany Sądowi Okręgowemu w Nysie z siedzibą w Prudniku odpis zawiadomienie z 3 I 1946 r. o ukrytych przed Armią Czerwoną zapasach dawnej fabryki pierników i wafli; 7 I 1946 r.; Zarząd Miejski w Nysie.

Odpis

Oddział Prezydialny Z.[arządu] M.[iejskiego]

w Nysie^a

W lecie 1945 r. Zarząd^b Miejski doniósł [na] ^cH.G.^c o występki sfalszowania dokumentu¹.

W związku z tym doniosłem protokolarnie Prokuraturze o podejrzenie budzącej sprawę zatajenia w protokołach objęcia fabryki Reichelta (Al. Wojska Polskiego)² 10.000 kg cukru, 20.000 kg syropu, 7.000 [kg] korzeni, 10.000 kg ciasta piernikowego itp.

Sąd Okręgowy w Nysie w porozumieniu z Prokuraturą zabezpieczył te ukryte zapasy i związał uczestników obowiązkiem zamilczenia o sprawie do czasu, jak długo w Nysie przebywają wojska sowieckie.

Ponieważ wojska sowieckie wyjechały, tajemnicza skrytka może zostać otwarta a ludność miejska może korzystać z istniejących zapasów.

Upraszam o postawienie do Sądu Okr.[ęgowego] w Nysie wniosku o zezwolenie na otwarcie skrytych zapasów, a Oddziałowi Apropowizacji miejskiej o poczynienie właściwych kroków, by zapasy te zostały użyte na miejscu.

Nysa, 3 I 1946 r.

(-) Dr [Stanisław] Smietana³

Poufne!

^dZarząd Miejski

w Nysie^d

Nr Prez. I.4./S.O. 302/46

Nysa, 7 stycznia 1946 r.

Sąd Okręgowy w Nysie – z siedzibą
w **Prądniku**^{e4}

Przedkładam powyższy odpis i proszę o zajęcie w tej sprawie swego stanowiska w możliwie najkrótszym czasie.

Prezydent Miasta⁵

^f(- [Bronisław] Łukaszewski)

wiceprezydent^f

W drugiej części dokumentu jest adnotacja odręczna: wpł. 12.1.46 listem poleconym.

Źródło: ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 124; odpis, oryginał; mps. Toż jako rkps na k. 125 i 126.

^a Było spacjowane.

^b Sporządzono na maszynie bez polskich liter, te nadpisano maszynowo.

^{c-c} W oryginale podane było imię i nazwisko. Nie upubliczniam tych danych, gdyż dochodzenie umorzono z powodu braku dowodów winy; APO, ZM, sygn. 105, Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 3 [1945–1946], k. 107. Pismo Prokuratury Sądu Okręgowego w Nysie z siedzibą w Prudniku do Zarządu Miejskiego w Nysie z 27 II 1946 r.

^{d-d} Jako pieczętka.

^e Było spacjowane.

^{f-f} Jako pieczętka. Poniżej odręczny podpis Bronisław Łukaszewski.

¹ Zob.: APO, ZM, sygn. 104. Bezpieczeństwo miasta – protokoły, sprawozdania, t. 2 [1945–1946], k. 39–40, Pismo Zarządu Miejskiego w Nysie do Prokuratury Sądu Okręgowego w Nysie z 28 VI 1945 r.

² Fabryka Pierników i Wafli Braci Reichelt mieściła się przy Al. Wojska Polskiego 53 (dawniej: Rochusallee).

³ Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

⁴ Sąd Okręgowy w Nysie przeniesiono w październiku 1945 r. do Prudnika ze względu na złe warunki lokalowe i aprowizacyjne w Nysie; L. Lewicki, *Sądownictwo powszechne na ziemi nyskiej w latach 1945–1972*, [w:] *Szkice nyskie. Studia i materiały*, t. 2, red. Z. Kowalski, Opole 1979, s. 292. W pierwszym powojennym

okresie używana była nazwa Prądnik. Nazwę Prudnik wprowadzono na mocy Zarządzenia Ministrów: Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 7 maja 1946 r. o przywróceniu i nadaniu urzędowych nazw miejscowości; „Monitor Polski”, 1946, nr 44, poz. 85.

⁵ Prezydentem Nysy był wówczas Edward Stępień.

92

Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego Wydział Ogólny dotyczące ekscesów żołnierzy radzieckich, 8 I 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie.

^aZarząd Miejski

Odpis^b

w Nysie^a

Nysa, dnia 8 stycznia 1946 r.

Prez. I.14/2/305/46

Dot. ekscesów żołnierzy

Wojsk. Radzieckich

Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski

– Wydział Ogólny –

^cw Katowicach^c

Na zarządzenie Ob. I. Wicewojewody z 12 października 1945 r. L.dz. Og.9/6/31/45 r. przedkładałam w ślad za tut. pismem Nr Prez. I/4/2/4534/45¹ do dalszego urzędowania oraz z prośbą o interwencję:

a) odpis sprawozdania kontrolerów mieszkaniowych ob.ob. [Ignacego] Senyczaka i [Józefa] Krajewskiego – uzupełnionego doniesieniem kierownika Oddziału Mieszkaniowego ob. Dr. [Stanisława] Smietany – o wywozie mebli, zrywaniu pieczęci T.[ymczasowego] Z.[arządu] P.[aństwowego], dewastacji mieszkań itp. przez żołnierzy Wojsk Radzieckich,

b) odpis doniesienia ob. Kapryniaka Mariana o podobnych jak pod a) ekscesach żołnierzy Wojsk Radzieckich.

2 zał. (odpisy)²

Prezydent miasta
([Edward] Stępień)^d

^eOtrzymują do wiadomości^e:

^fob. Starosta Powiatowy w Nysie^{f3}

Ob. [Antoni] Korcz, sekretarz PPR w Nysie

Adnotacje wprowadzone w StP:

pieczęć wpływu korespondencji z odrębną adnotacją: wpłynęło 18 I.46. L.dz.O

Czerwonym ołówkiem duża litera B.

Źródło: StP, sygn. 19. Doniesienia i skargi na wojsko radzieckie [1945–1946], k. 31; oryginał; mps.

^{a-a} Jako pieczęć.

^b Było spacje i podkreślenie.

^{c-c} Było spacje i podkreślenie.

^d Był też podpis odręczny.

^{e-e} Było podwójne podkreślenie maszynowe.

^{f-f} Podkreślono czerwonym ołówkiem.

¹ Chodzi o pismo z 15 XII 1945 r. Zob. dok. 77.

² W źródle nie ma przy piśmie załączników. Zapewne chodzi o dok. 75 (z 13 XII 1945 r.) i dok. 89 (z 3 I 1946 r.).

³ Starostą Powiatowym w Nysie był Wincenty Karuga.

93

Zaświadczenie o przekazaniu węgla i drewna opałowego dla Szpitala Miejskiego przez mjr. Tugarynowa, 17 I 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie.

Zarząd Miejski

w Nysie

Nr Prez. II.17/X.Wegl.

Nysa, dnia 17 stycznia 1946 r.

Zaświadczenie^a

Niniejszym zaświadczam, że od Ob. Majora Wojsk Radzieckich Tugarynowa otrzymano:

3 tony węgla, z przeznaczeniem dla Szpitala Miejskiego^b

3 m³ drzewa opałowego.

Prezydent miasta

(E.[dward] Stępień)^c

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 24; oryginał; mps.

Na odwrocie papieru firmowego Oberbürgermeister der Stadt Neisse.

^a Było spacje i podkreślenie.

^b Była małą literą: miejskiego.

^c Była również odręczna parafka.

94

Wyciąg z Protokołu konferencji kierowników oddziałów Zarządu Miejskiego, 28 II 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie – żołnierze radzieccy walęsają się po okolicy bez wiedzy władz sowieckich.

^aZarząd Miejski w Nysie

Nr. Prez.^a I.2.2./Zebr.[anie] per.[sonelu]

Protokół^{bc}

z konferencji Kierowników Oddziałów Zarządu Miejskiego
odbytej w dniu 28 lutego 1946 r.

[...]

j) donosić Zarządowi Miejskiemu o spostrzeżeniach, gdzie kwaterują oddziały wojsk radzieckich, zdarzają się bowiem wypadki, że różni maruderzy tych wojsk, jak również przebrani w mundury radzieckie, wałęsają ^dsię^d po terenie bez wiedzy władz sowieckich.

Źródło: ZM, sygn. 168. Protokoły konferencji, posiedzeń, zebrań [1945–1950], nlb.; oryginał; mps.

Są to luźne kartki na zielonym cienkim papierze, brak ostatnich stron dokumentu.

^{a-a} Jako pieczęć.

^b Dokument sporządzono na maszynie bez polskich liter, nadpisano je maszynowo.

^c Było podwójne podkreślenie maszynowe przerywanymi kreskami.

^{d-d} Dopisano u góry odręcznie.

95

Protokół zdawczo-odbiorczy z 10 IV 1946 r. – oddział wojska radzieckiego zdał Zarządowi Miejskiemu w Nysie magazyn zbożowy.

^aProtokół zdawczo-odbiorczy^a

W dniu dzisiejszym, tj. 10 kwietnia 1946 r., nastąpiło oddanie przez oddział wojsk sowieckich (*Woj.czastic¹ polewoje poczta² 25725 H*) *zap³ zernoskładami⁴ Naj.garnizon⁵*), zastąpionego^b przez *Krasnoarmiejca⁶ Sadikowa* jako oddającego, a odebranie przez Zarząd Miejski w Nysie, zastąpiony przez Prezydenta miasta Ob. [Edwarda] Stępienia⁷, obiektów posiadanych dotychczas przez wojska sowieckie, a mianowicie: magazynu zbożowego przy ul. Drzymały nr 1 i 3 budynek tylny.

Budynek znajduje się w stanie zupełnie dobrym i w takimże dobrym stanie oddany przez jednostkę wojska sowieckiego.

Nysa, dnia 10 kwietnia 1946 r.

Sadikow

jako zdający

Prezydent miasta

jako odbierający^c

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 25; oryginał; mps.

Sporządzony na odwrocie papieru firmowego TiboSpiegel / Glasindustrie Filmos & Co. z Neisse.

^{a-a} Było podkreślenie.

^b Poprawna forma to reprezentowanego.

^c Był również nieczytelny podpis odręczny.

¹ Ros. *Wojennyj czast'* to oddział wojskowy.

² Ros. *polewoja poczta* to poczta polowa.

³ Ros. *zap* może być skrótem od słowa *zapas* – obwód (wojskowy), zasób, rezerwa.

⁴ Ros. *zernoskład* to magazyn zboża.

⁵ Ros. *Naj.garnizon* może być skrótem *Najse garnizon* (od niem. nazwy miasta – Neisse). Ponieważ zapisu *Nejse* używano wówczas w dokumentach sporządzonych w języku rosyjskim (np. StP, sygn. 85, Korespondencja dot.[ycząca] tworzenia administracji polskiej w powiecie t. 1 [1945], k. 71), skrót może oznaczać: Nyski garnizon.

⁶ Tj. czerwonoarmistę.

⁷ Taką odmianę nazwiska Stępień stosowano w dokumentach Zarządu Miejskiego.

96

Korespondencja wewnętrzna w Zarządzie Miejskim w Nysie, 3 X 1946 r. – pogłoski, że w Nysie ulokowany będzie oddział wojsk radzieckich, sugestia zbadania sprawy w Urzędzie Wojewódzkim.

Ob. Prezydentowi¹

podają do wiadomości, iż po mieście krążą uparcie od kilku dni pogłoski, że w Nysie ma być umieszczony większy oddział wojsk sowieckich.

Oddział kwaterunkowy zwraca uwagę, że nie jest przygotowany na zakwaterowanie takiego oddziału z braku pomieszczeń.

Czy nie należałoby położyć kresu tym pogłoskom przez zbadanie tej sprawy w Urzędzie Wojewódzkim.

3 X 1946

dr [Stanisław] Smietana²

Adnotacje: pieczęć wpływu do Zarządu Miejskiego w Nysie z odręcznym wpisem: 4.10.1946 do Ref. I. Dopisek ołówkiem: Prez. Zapytanie w tej sprawie wysłano do Woj. S. 4.10.46 Tkocz³

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 26; oryginał; mps.

¹ Prezydentem miasta był wówczas Edward Stępień.

² Stanisław Smietana był kierownikiem Wydziału Mieszkaniowego i radcą prawnym w Zarządzie Miejskim.

³ Stefan Tkocz był wiceprezydentem miasta.

97

Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Śląsko-Dąbrowskiego dotyczące pogłosek o zamiarze ulokowania oddziału wojsk radzieckich w Nysie, 8 X 1946 r., Zarząd Miejski w Nysie.

^aZarząd Miejski w Nysie

Nr. Prez.^a I. 14/3/3/46

Nysa, dnia 8 X 1946

Dot.: pogłoszek o ulokowaniu
oddziałów Wojsk Sowieckich
w Nysie

Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski
w Katowicach

Od dłuższego czasu, jakichś dwu tygodni, ludność niepokojona jest pogłoskami, iż w Nysie ma być umieszczony większy oddział wojsk sowieckich.

Zaniepokojenie ludności wypływa stąd, iż w Nysie brak jest pomieszczeń mieszkalnych, wobec czego, gdyby nastąpiło ulokowanie jakiegokolwiek mniejszego czy większego oddziału wojskowego¹, nastąpić musiałoby przymusowe usunięcie części ludności z mieszkań, albowiem nie dałoby się ulokować wojska czy też oficerów w^b wolnych mieszkaniach.

Wolne mieszkania czy raczej domy w Nysie istnieją, jednakże w stanie niezdatnym do zamieszkania. Ilość tych wolnych mieszkań jest nawet duża, bo ponad dwa tysiące mieszkań. Jednakże ten stan rzeczy nie rozwiązuje sprawy ewentualnej lokacji, gdyż – jak zaznaczono – domy te bez remontu nie dadzą się użyć na pomieszkowanie, a ponadto są pozbawione wszelkich urządzeń (łóżka, krzesła itd.).

Zarząd Miejski nie przypuszcza, by istniał zamiar ulokowania oddziałów wojsk sowieckich w Nysie – gdyby jednakże taki istniał, prosi usilnie o przedstawienie stanu rzeczy właściwym organom wojskowym, by z takiego zamiaru zrezygnowały, gdyż jest rzeczą niewykonalną usuwać ludność miejscową dla ulokowania wojska.

Pogłoski mówią o umieszczeniu dywizji wojsk sowieckich. Ilość taka w ogóle w całej Nysie nie pomieściłaby się wobec jej zniszczenia. Pogłoski te utrzymują się uporczywie i straszą ludność, która wobec nadchodzącej zimy czuje się zagrożona w swoim bycie.

Zarząd Miejski wnosi i uprasza jak wyżej, i prosi o szybkie załatwienie sprawy niniejszej, gdyż część ludności – już dzisiaj myśli o wyjeździe, obawiając się przykrych starć z wojskiem.

Prezydent miasta^{c2}:

Źródło: ZM, sygn. 120. Współpraca radzieckiej komendantury wojennej z władzami miasta Nysy [1945–1946], k. 27; oryginał; mps.

^{a-a} Jako pieczęć.

^b Było: we.

^c Poniżej był podpis nieczytelny.

¹ Nie wspomniano, że w Nysie od 16 III 1946 r. stacjonował pułk Wojska Polskiego, ulokowany w poniemieckich koszarach; APO, StP, sygn. 27. Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starosty [1945–1946], k. 31. Sprawozdanie miesięczne za marzec 1946 r.

² Prezydentem miasta był wówczas Edward Stępień.

Bibliografia

Amtliches Gemeindeverzeichnis für das Deutsche Reich auf Grund der Volkszählung 1939, Statistik des Deutschen Reichs, t. 550, Berlin 1941.

Bereszyński Z., *Polskie Opole (1945–2010)*, [w:] *Opole – dzieje i tradycja*, red. B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011, s. 141–178.

Choroś M., Jarczak Ł., Sochacka S., *Słownik nazw miejscowych Śląska. Polsko-niemiecki i niemiecko-polski. Wörterbuch der Ortsnamen in Schlesien. Polnisch-deutsch und deutsch-polnisch*, Opole 2015.

Cimała B., *Bilans zniszczeń wojennych, przejmowanie i odbudowa systemu energetycznego na Śląsku Opolskim*, [w:] *Monografia Zakładu Energetycznego Opole SA*, red. S. Senft, E. Dawidejt-Jastrzębska, Opole 2002, s. 29–52.

Cimała B., *Determinanty odbudowy i rozwoju rolnictwa na Śląsku Opolskim w pierwszych latach po II wojnie światowej*, „*Studia Śląskie*”, t. L (1991), s. 103–122.

Cimała B., *Dwuwładza na Śląsku Opolskim w 1945 r.*, „*Kwartalnik Opolski*”, t. XLI (3–4/1995), s. 14–30.

Cimała B., *Dzieje historyczne do 1945 r. i po 1945 r. na tle historii regionalnej*, [w:] *Gmina Bierawa. Zarys monograficzny (od czasów najdawniejszych do początku XXI wieku)*, red. E. Nycz, Opole 2005, s. 163–167.

Cimała B., *Polacy, Rosjanie, Niemcy na Śląsku Opolskim po zakończeniu II wojny światowej*, „*Studia Śląskie*”, t. LVIII (1999), s. 67–85.

Cimała B., *Problemy społeczno-gospodarcze wsi kozielskiej po II wojnie światowej*, „*Szkice Kędzierzyńsko-Kozielskie*”, t. IV (1993), s. 7–15.

Cimała B., *Skutki pobytu Armii Czerwonej we wsiach Śląska Opolskiego*, „*Studia Śląskie*”, t. LIV (1995), s. 131–161.

Cimała B., *Wieś górnośląska w 1945 r.*, „*Śląsk Opolski*”, nr 57 (4/2005), s. 25–32.

Cimała B., Senft S., *Baborów 1296–1996. Dzieje miasta i gminy*, Opole 1996.

Dawidejt-Drobek E., *Nazwy ulic w Nysie w kontekście pamięci kulturowej*, Opole 2015.

Deportacje Górnoślązaków do ZSRR w 1945 roku, red. A. Dziurok, M. Niedurny, Katowice 2004.

Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich, t. VIII: *styczeń 1944–grudzień 1945*, Warszawa 1974.

Dolata B., *Wyzwolenie Opolszczyzny przez Armię Radziecką w roku 1945 (z nawiązaniem do walk o wyzwolenie wszystkich Ziemi Zachodnich i Północnych)*, Opole 1965.

Dolata B., *Wyzwolenie Polski 1944–1945. Działania wyzwolenicze Armii Radzieckiej i Ludowego Wojska Polskiego*, Warszawa 1971.

Duda H., *Przejęcie majątków ziemskich na Śląsku Opolskim z rąk Armii Czerwonej w 1945 r. – przyczynek do zagadnienia*, „*Studia Śląskie*”, t. LXIII (2004), s. 51–78.

Dziuba A., *Aktorzy i statysci. Relacje polityczne w powiecie niemodlińskim w latach 1945–1948*, „*Studia Śląskie*”, t. LXXI (2012), s. 61–93.

Dziurok A., *Wyzwolenie/przyłączenie/zdobycie Górnego Śląska i jego konsekwencje dla mieszkańców*, [w:] *Totalitaryzm i pamiętanie. Śląskie doświadczenia i ślady nazizmu oraz komunizmu. Colloquium Opole 2013*, red. L. Drożdż, A. Franke, B. Linek, M. Lis, Opole 2014, s. 91–100.

Dziurok A., *Zbrodnie na Górnym Śląsku w roku 1945*, [w:] *Konferencja Tragedia Górnośląska 1945, Warszawa 22 kwietnia 2015 r.*, red. G. Zielińska, Warszawa 2015, s. 9–20.

Gołębiowski J.W., *Przejęcie i uruchomienie przemysłu Opolszczyzny w latach 1945–1946*, „*Studia i Materiały z Dziejów Śląska*”, t. VI (1964), s. 57–141.

Hanich A., *Czas przełomu. Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946*, Opole 2008.

Hanich A., *Losy ludności na Śląsku Opolskim w czasie działań wojennych i po wejściu Armii Czerwonej w 1945 roku*, „*Studia Śląskie*” t. LXXI (2012), s. 197–227.

Hawranek F., *Zarys dziejów Śląska Opolskiego*, [w:] *Wypisy do dziejów ziemi grodkowskiej*, red. F. Hawranek, Opole 1986, s. 7–30.

R. Kaczmarek, *Wyzwoliciele, sojusznicy czy okupanci? Armia Czerwona na niemieckim Górnym Śląsku w 1945 roku w świetle współczesnych badań historycznych*, [w:] *Niedokończone tożsamości społeczne – szkice socjologiczne*, red. J. Wódz, G. Libor, Katowice 2015, s. 67–77.

Kęsik J., *Ziemia namysłowska – powojenne warunki startu (1945–1948)*, „*Studia Śląskie*”, t. LXI (2002), s. 61–87.

Kowalski Z., *Brzeg w latach 1945–1946*, [w:] *Brzeg. Dzieje–gospodarka–kultura*, red. W. Dziewulski, Opole 1975, s. 274–309.

Kowalski Z., *Miasto w latach 1945–1946*, [w:] *Miasto Nysa. Szkice monograficzne*, red. J. Kroszel, S. Popielek, Wrocław 1970, s. 111–142.

Kowalski Z., *Pierwsze lata władzy ludowej w powiecie grodkowskim 1945–1946*, [w:] *Z przeszłości i teraźniejszości Grodkowa. Materiały na sesję popularnonaukową*, cz. 1, Opole 1968, s. 117–165.

Kowalski Z., *Powrót Śląska Opolskiego do Polski. Organizacja władzy ludowej i regulacja problemów narodowościowych w latach 1945–1948*, Opole 1983.

Kowalski Z., *Powrót Śląska Opolskiego do Polski*, Opole 1988.

Kowalski Z., *Problemy życia politycznego na ziemi kozielskiej w latach 1945–1947*, [w:] *Ziemia kozielska. Studia i materiały*, t. III, red. J. Kroszel, Opole 1974, s. 5–43.

Kowalski Z., *Przyczynek do badań nad kształtowaniem się władzy ludowej na Śląsku Opolskim w 1945 roku*, „*Studia Śląskie*”, t. XVII (1970), s. 263–298.

Kowalski Z., *W Polsce Ludowej. Lata odbudowy 1945–1949*, [w:] Z. Kowalski, J. Kwak, J. Meissner, *Dzieje Huty Małapanew w Ozimku (1754–1979)*, Opole 1980, s. 36–68.

Kowalski Z., *Życie polityczne na ziemi nyskiej w latach 1945–1947*, [w:] *Szkice nyskie. Studia i materiały*, t. 2, red. Z. Kowalski, Opole 1979, s. 50–80.

Krogulski M.R., *Okupacja w imię sojuszu. Armia Radziecka w Polsce 1944–1956*, Warszawa 2000.

Leszczyński W., *Pokój po II wojnie światowej*, [w:] *Pokój. Monografia*, red. E. Gosławska, Pokój 2015, s. 203–230.

Lis M., *Bilans zniszczeń wojennych i podjęcie odbudowy zakładów*, [w:] *Zakłady Azotowe „Kędzierzyn” SA w Kędzierzynie-Koźlu 1948–1998*, red. S. Senft, Opole 1998, s. 35–47.

Lis M., *Odbudowa podstaw gospodarki Śląska Opolskiego na przykładzie przemysłu (1945–1949)*, Opole 1978.

Madajczyk P., *Przylączenie Śląska Opolskiego do Polski 1945–1948*, Warszawa 1996.

Madajczyk P., *Studium przypadku: powiat kozielski (1945–1948)*, [w:] P. Madajczyk, D. Berlińska, *Polska jako państwo narodowe. Historia i pamięć*, Warszawa–Opole 2008, s. 375–387.

Madajczyk P., *Tragedia Górnośląska w polskiej i niemieckiej narracji*, [w:] *Konferencja Tragedia Górnośląska 1945*, Warszawa 22 kwietnia 2015 r., red. G. Zielińska, Warszawa 2015, s. 67–73.

Magierska A., *Ziemie zachodnie i północne w 1945 roku*, Warszawa 1978.

Maler K., *Kościół katolicki na ziemi głubczyckiej podczas walk frontowych i po wkroczeniu Armii Czerwonej w marcu i kwietniu 1945 roku*, „*Studia Śląskie*”, t. LXXVI (2015), s. 181–194.

Maziarz A., *Armia Czerwona wobec członkiń Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety na Górnym Śląsku w 1945 roku*, [w:] *Tragedia Górnośląska jako barometr współczesnego dyskursu o Polakach i Niemcach? – publikacja pokonferencyjna / Oberschlesische Tragödie als Barometer des gegenwärtigen Diskurses über Polen und Deutsche? – Konferenzbeiträge*, Gliwice/Gleiwitz–Opole/Oppeln 2012, s. 53–59.

Misztal M., *Rok 1945 w powiecie nyskim na przykładzie gminy Ścinawa Nyska*, „Prace Uczestników Studium Doktoranckiego” t. 4 (2002), s. 31–50.

Misztal Z., *Pomoc Armii Radzieckiej w utworzeniu administracji polskiej na Ziemiach Zachodnich*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, nr 111/112 (1/2 1985), s. 135–163.

Ogłoszenie Magistratu miasta Nysy z dnia 12. listopada 1945 r. w sprawie zmiany nazw dzielnic, ulic i placów, rzek i potoków, stawów, starych umocnień, wież, pagórków i parków w mieście Nysie, Nysa 1945.

Pacult R., *Lata czterdzieste XX wieku na ziemi kozielskiej (wybrane problemy)*, [w:] *Historyczne i współczesne problemy miasta i jego mieszkańców. Materiały z II Seminarium Naukowego „Kędzierzyn-Koźle. Rodowód–Współczesność–Przyszłość” (12–13 października 1995 r.)*, red. E. Nycz, Opole 1996, s. 130–135.

Pawlik K., *Rok 1945 na ziemi nyskiej*, [w:] *Ziemia nyska. Wielokulturowa historia regionu*, Opole 2002, s. 63–74.

Pierwsze lata władzy ludowej we wspomnieniach Opolan, Katowice 1971.

Rok pierwszy w powiecie strzeleckim, wybór źródeł, oprac. i wstęp M. Lis, Opole 2000.

Rozporządzenie Wojewody Śląsko-Dąbrowskiego z dnia 27 listopada 1945 r. o ustaleniu brzmienia urzędowego nazw miejscowości na obszarze Ziemi Odzyskanych Śląska Opolskiego, „Śląsko-Dąbrowski Dziennik Wojewódzki”, 1945, nr 34, poz. 449.

Ruszczewski J., *Niektóre negatywne aspekty oddziaływania Armii Czerwonej, UBP i MO na społeczeństwo Śląska Opolskiego w latach 1945–1947. Próba wstępnego ujęcia zjawisk*, „Studia Śląskie”, t. LI (1992), s. 383–406.

Słownik gwar śląskich, t. IX (Faber–Gadziar), red. B. Wyderka, Opole 2007.

Sterczewska B., *Pierwsze lata władzy ludowej w Otmuchowie 1945–1950*, [w:] *Ziemia otmuchowska w Polsce Ludowej. Materiały z sesji popularnonaukowej zorganizowanej w Otmuchowie 8 maja 1979 r.*, Opole 1980.

Techman R., Zawadka M., *Armia Czerwona na Odrze po II wojnie światowej*, „Studia Śląskie”, t. LX (2001), s. 273–311.

Tomczyk D., *Śląsk Opolski – 1945. Militarne i polityczne problemy okresu wyzwolenia*, Opole 1989.

Tomczyk D., *Wyzwolenie ziemi nyskiej przez Armię Radziecką w 1945 roku*, [w:] *Szkice nyskie. Studia i materiały*, t. 2, red. Z. Kowalski, Opole 1979, s. 9–50.

Tomczyk D., Miązek R., *Korfantów – dzieje miasta i gminy*, Opole 2009.

Trzcielińska-Polus A., *Relacje uczestników ucieczek i przymusowych wysiedleń ze Śląska w 1945 r.*, „Śląsk Opolski”, nr 57 (4/2005), s. 59–65.

Woźniczka Z., *Wysiedlenia ludności górnośląskiej do ZSRR wiosną 1945 r.*, „Studia Śląskie”, t. LIX (2000), s. 135–161.

Woźniczka Z., *Z działalności polskiego i radzieckiego aparatu represji na Górnym Śląsku w 1945 roku*, [w:] *Obozy pracy przymusowej na Górnym Śląsku*, red. A. Topol, Katowice 1994, s. 51–76.

Woźniczka Z., *Z Górnego Śląska do sowieckich łagrów*, Katowice 1996.

Wypisy do dziejów powiatu niemodlińskiego, red. F. Hawranek, Opole 1974.

Wypisy do dziejów ziemi nyskiej, red. F. Hawranek, S. Gruszecki, Opole 1980.

Wywózka. Deportacja mieszkańców Górnego Śląska do obozów pracy przymusowej w Związku Sowieckim w 1945 r. Faktografia – konteksty – pamięć, red. S. Rosenbaum, D. Węgrzyn, Katowice 2014.

Zalewski K., *Działalność Archiwum Państwowego w Nysie w latach 1954–1980*, [w:] *Szkice nyskie. Studia i materiały*, t. 3, red. Z. Kowalski, Opole 1986, s. 204–216.

Zawadka M., *Przejmowanie przez Polskę administracji na Odrze w latach 1945–1946*, „*Studia Śląskie*”, t. LIX (2000), s. 267–322.

Ziemie Odzyskane pod wojskową administracją radziecką po II wojnie światowej, red. S. Łach, Słupsk 2000.

Żaroń P., *Pomoc radzieckich komend wojennych w organizowaniu administracji polskiej i przekazywanie jej majątku na terenach wyzwolonych (1944–1945)*, [w:] *40-lecie powrotu Ziemi Zachodnich i Północnych do Polski*, cz. I: *Obrady plenarne. Sekcja Historyczno-Prawna. Materiały Ogólnopolskiej Sesji Naukowej odbytej w dniach 25–26 czerwca 1985 r.*, red. B. Dymek, Warszawa 1986, s. 252–277.

Ewa Dawidejt-Dropek

Dokumenty z Archiwum Państwowego w Opolu dotyczące pobytu w 1945 r. wojsk radzieckich w Nysie

Streszczenie: Opracowanie źródłowe zawiera 97 dokumentów archiwalnych dotyczących pobytu wojsk radzieckich w Nysie. Dokumenty pochodzą z Archiwum Państwowego w Opolu i dotyczą relacji zarówno urzędowych (na szczeblu władz lokalnych oraz radzieckiej komendantury), jak i pomiędzy żołnierzami Armii Czerwonej a ludnością cywilną. Są to m.in.: protokoły zebrań urzędników lokalnego szczebla z komendantem wojennym miasta, raporty i skargi składane na wrogie działania żołnierzy radzieckich, korespondencja Zarządu Miejskiego i Starostwa Powiatowego z komendanturą wojenną, Urzędem Wojewódzkim Śląsko-Dąbrowskim oraz innymi instytucjami, notatki służbowe, protokoły przekazania mienia przez wojsko radzieckie opuszczające Nysę. Pierwszy dokument opatrzony jest datą 17 V 1945 r., ostatni zaś datowano 8 X 1946 r.

Documents from the State Archives in Opole relating to the stationing in 1945 of the Soviet army in Nysa

Abstract: The source materials contain 97 archive documents relating to the stationing of the Soviet army in Nysa. The documents come from the State Archives in Opole and relate to official relations (on the level of the local authorities and the Soviet command) as well as those between Red Army soldiers and the civilian population. These include: minutes of meetings between local administrators and the city's military commandant; reports and complaints lodged against antagonistic actions by Soviet soldiers; correspondence between the town authorities and county leaders and the military command, the Silesia-Dąbrowski voivodeship government and other institutions; official notes; protocols of property and possessions left behind by the Soviet army leaving Nysa. The first document is dated 17/05/1945 and the last 08/10/1946.

Słowa kluczowe: Archiwum Państwowe w Opolu, Armia Czerwona, komendantura wojenna, Nysa, powiat nyski

Keywords: State Archives in Opole, Red Army, military command, Nysa, Nysa county